

אסיפת אמרי"ם

ליקוט דברי תורה דברי התעוררות
ומאמרים מספה"ק לפרשת השבוע

אמרות טהורות וסיפורי צדיקים
המעוררים לעבודת השי"ת

פרשת ואתחנן - תשפ"ה

קונטרס זה
נערך ונאסף ע"י
אחד מבני החבורה
למען זיכוי הרבים

בכל עיני קונטרס זה
להערות והערות
ניתן לפנות למייל

R5708580@gmail
kolmenachem12@gmail.com

פרשת ואתחנן - שבת נחמו

הרה"ק ה"עבודת ישראל" מקוֹז'ניץ זי"ע אומר: פרשת ואתחנן קוראים תמיד בשבת שלאחר תשעה באב. והענין בזה, דהנה בתשעה באב אסור ללמוד תורה, ועל זה נאמר "עת לעשות לה' הפרו תורתך". לכך קוראים מיד לאחריו פרשת ואתחנן, להתחיל שוב התורה ולקבל עול מלכות שמים מחדש.

כותב הרה"ק ה"פרי צדיק" זי"ע:

פרשת ואתחנן שנזכר שם מענין התפילות שהתפלל משרע"ה, ואיתא שהתפלל תקט"ו תפילות כמנין ואתחנן כדי שיכנס לארץ, קורין תמיד בשבת נחמו – כדי לחזק לב נפשות ישראל המצפים לישועה, שאל יתייאלו את עצמם מן הרחמים וכו'. הלא משרע"ה נראה לכאורה להיפך, שלא פעל כלום בכל התפילות שלו שיכנס לארץ וכו', אלא שע"י התשוקה שלו בכל התפילות בא לתכלית המכוון של ביאת הארץ יותר מאשר היה נכנס בפועל.

וע"ז קורין בפרשה זו תמיד ב"שבת נחמו" – כדי לחזק ידים רפות בז' דנחמתא, שזה כמה שנים וכמה קיצים עברו, ואיה הנחמות שלנו היעודים לנו בכל הפטרות ז' דנחמתא, ובזה יהיה לבנו בטוח בה', שגם תפילותינו הגם שאין אנו זוכים עוד בפועל, אל יפול לב האדם עליו, מפני שבאמת כל התפילות של כל נפשות ישראל פועלים ברוחניות, כל פרט נפש לפי ערך תשוקתו כך הוא זוכה לתכלית המכוון להתנחם בליבו.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר [מוצאי ט"ב תשל"ג בחיפה בקו"פ]: שענין הסמיכות של פרשת ואתחנן לט' באב הוא, כיון דבט' באב קוראים [איכה ג ח] 'גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי' ועוד [שם ג מב] 'סכותה בענן לך מעבור תפלה', והיינו שהקב"ה לא קיבל התפילות, וגם כאן בפרשתנו אנו רואים שהקב"ה לא קיבל את תפילותיו של משרע"ה שרצה להיכנס לא"י, אך מ"מ כתיב כאן 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר', ומה הכוונה בתיבת 'לאמר', שמשרע"ה ביקש בזה על כל הדורות, אפילו שידע שכעת לא מקבלים את תפילותיו, וכן יהיה עוד דורות שלא יקבל הקב"ה תפילות בניי [וכנ"ל מפסוקי איכה] מ"מ ביקש: 'לאמר', שיהיו עוד זמנים שיוכלו בניי לבקש

ולהתפלל ותפילותיהם יתקבלו, וזה ענין הסמיכות של פרשת ואתחנן לט' באב. עכדה"ק.

בספר "אמרות טהורות" מכ"ק אדמו"ר מראחמסטריווקא נ.י. זי"ע: כל פרשת ואתחנן היא "איין גרויסע מוסר ספר", ומלאה ביסודות האמונה. בימים אלו יש להרבות בתורה ויר"ש ולהתעלות, ולחשוב על מהות ואיכות קבלת עומ"ש ואמונה, כמו שקוראים אנו בפרשיות אלו ואתחנן עקב.

ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר: (ג כג)

במדרש: תקט"ו תפילות התפלל משה. "ואתחנן" בגימטריא הכי. אומר על זה ה"חתם סופר" זצ"ל: וזה גם בגימטריא תפלה. ועם שם הוי' שבגימטריא כ"ו עולה תקמ"א, כמנין ישראל. ל. היינו, כשהם דבוקים בהקב"ה, וזה 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום'.

בספר "אבודרהם" לרבי דוד ב"ר יוסף אבודרהם בדיני תפילת שמו"ע מביא דבר נפלא: כאשר תחשב תמצא כי "תפלה" בגימטריא "בכוונת הלב", וגם בגימטריא "עבודת לב"! על כן כל הרוצה שתשמע תפילתו יכוון בתפילתו להתחנן לפני יוצרו, שכן במשרע"ה כתיב: 'ואתחנן אל ה' – ותמצא כי "ואתחנן" בגימטריא "תפלה", כלומר שאין תפילה אלא בתחינה.

שאל הרה"ק המוהר"א מבעלזא זי"ע בעת ביקורו של הגה"ק רבי אלחנן וסרמן זצ"ל הי"ד במעונו: מהו הענין של תקט"ו תפילות? ותירץ, דאיתא בספרי קבלה דמקדש של מעלה מכוון כנגד מקדש של מטה, מקדש של מעלה מאן בנאיה, הקב"ה ומחנה דיליה בנאו לכותל ראשון, אברהם בנאיה לכותל ב', יצחק בנאיה לכותל ג', יעקב לכותל ד' ומשה בנאיה לגג.

והקשה זקינו הרה"ק המוהר"י זי"ע: מהו הפירוש הקב"ה ומחנה דיליה, וכי הקב"ה צריך למחנה שיעזרוהו? ותירץ, דאיתא דהשם של בנין הוא מספר מחנ"ה, וזה דקאמר הקב"ה ומחנ"ה דיליה, כוונתו להשם "מחנה" אד"ק ז"ל.

על פי דבריו מובנת הגמרא במסכת פסחים פח.: לא כאברהם שכתוב בו הר וכו' ולא כיצחק שכתוב בו שדה וכו', אלא כיעקב שקראו בית. וצריך ביאור למה קרא כל

אחד בשם זה דוקא?

אמנם לפי שכל אחד הוסיף לכותל שבנאו עוד מספר "מחנה", לכך אברהם קראו הר לפי שהיה צריך פעמיים מחנה. והר עם הכולל הוא פעמיים מחנה. ושדה הוא שלש פעמים מחנה, ובית הוא ארבע פעמים מחנה, ומשה היה צריך חמשה פעמים מחנה – ותקט"ו הוא חמשה פעמים מחנה. ודו"ק.

בספר "אמרות טהורות": ה"מגלה עמוקות" זי"ע חיבר על ענין זה של תקט"ו תפילות כמנין ואתחנן"ן ספר שלם ובו הרבה דברי קבלה, לבאר ענין התפילה של משרע"ה, והיה בדעתו לבארו באלף אופנים, אבל לא הספיק לכתוב כי אם רנ"ב אופנים ונסתלק מן העולם [עי' שם בהקדמת בן המחבר].

כמו כן הרה"ק ה"בני יששכר" זי"ע חיבר ספר "רגל ישרה" שהוא ספר עמוק מלא קבלה, וכתב בפתח הספר הטעם שקרא לו כן, כי רגל ישרה הוא סוד תקט"ו תפילות כמנין ישר"ה, ודבריו הקד' בספר הזה בנויים הרבה על דברי המגלה עמוקות.

שואל הרה"ק ה"ערוגת הבושם" זי"ע: והלא יתחמץ לבב כל המתחננים ויתכשלו ידיהם של בעלי תפילות, אם משרע"ה התפלל כל כך תפילות ולא נענה, א"כ איך נפתח פה ולשון וניב שפתים? ויותר קשה, למה סיפר להם משרע"ה דהרבה והפציר בתפילה כל כך, הלא עי"כ יתרשלו ידם מלערוך תחנונים לפני השי"ת? אבל י"ל להיפוך, כיון שהשי"ת אמר לו לבסוף 'רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה', א"כ איך הניחוהו לערוך כל כך הרבה תפילות, הול"ל מיד אל תוסף להתפלל בעבור הדבר הזה? מכאן מוכח שה' יתברך מתאווה לתפילתן של צדיקים.

וז"ש משרע"ה 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר' – כמספר 'ואתחנן' – לאמר לדורות שהקב"ה מתאווה לתפילתן של צדיקים ואל ימנעו עצמם מן הרחמים.

ה"פענח רזא" אומר: 'ואתחנן' – בגימטרי' תפלה, וגם שירה. רמז שלתפילה רצוי ניגון ונעימת קול, כענין 'כבד את ה' מהונך' – ממה שחונך. [כן הוא בירושלמי פאה פ"א ה"ה]. ובגימטרי' ישרה, אשר גם תפילה עולה כן, כי צריך ליישר ולכוון הרגלים בשעת התפילה, בחינת 'ורגליהם רגל ישרה'. וכל יסודו של פסוק זה הוא שש: מתחיל בו"ו, שמספרו שש, שש אותיות בתיבת

'ואתחנן', ושש תיבות בפסוק זה, הרי י"ח – רמז לתפילת שמונה עשרה.

אומר הרה"ק הרבי מלובלין זי"ע: לא מפורש על איזה 'עת' מדבר, והרמז בזה על עת עקבתא דמשיחא, אשר אז יהיו צריכין להתאמץ ביותר בתפילה, כמ"ש במדרש עה"כ 'פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם תכתב זאת לדור אחרון' וגו' – כי בדור האחרון לא ישאר לישראל אלא כח התפילה בלבד, ובזכות זו תהיה הגאולה.

וזשה"כ 'ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר' – ר"ל בעקבתא דמשיחא יתחזקו ישראל להתפלל אל השי"ת בזה יהיה להם כח לפעול הישועה.

ברש"י: אין חינון בכל מקום אלא לשון מתנת חינום. אף על פי שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חינום. מפרשי התורה עמדו על סתימת הזמן של "בעת ההיא" מתי זה היה?

אמר הרה"ק רבי דוד משה מצ'ורטקוב זי"ע: דכשהגיע משרע"ה למדריגה כה גבוהה בקדושה והיינו לפני הסתלקותו לשמי רום, עד שהעולם התחתון לא היה יכול לסבול רב אורו ובהירותו, אפילו אז סבר משרע"ה שאין לו כלל אצל הקב"ה שום זכות, ואין לו לבקש אלא מתנת חינום.

וזוהו 'בעת ההוא' דקאי על שעת הפטירה מעולם הזה ע"ד שאמר רב נחמן בר יצחק: 'לעת מצא' – זו מיתה, אז "ואתחנן" "מתנת חינום".

ובטעם הדבר נראה לומר: דמשרע"ה לפני הסתלקותו השיג שער הנ' דבינה, ומכיון שבא לשער הנ' הכיר מתוך הכרה אמתית שכל עבודתו שעבד עד עתה הם כאין וכאפס לעומת מה שהיה צריך לעשות, נמצא שאין לו שכר על עבודתו עד הנה, דכאין וכאפס נחשבו, לכן ביקש מתנת חינום.

אומר הרבי מקאצק זי"ע: שיש לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים – כלומר, יכולים הם להתפלל על מילוי בקשותיהם, כדי שיוכלו לעבוד את ה' כראוי ולעשות צדקה וחסד כדבעי. ואף על פי כן "אין מבקשים אלא מתנת חנום". כי מתוך שצדיקים הם, הרי יודעים שאין הקב"ה כביכול צריך למצוות שלהם, אם תצדק מה תתן לו?

ברש"י: זה אחד מעשרה לשונות שנקראה תפלה כדאיתא בספרי.

הרה"ק ר' שמואל משינאווא זי"ע מביא בספרו "רמתיים צופים": כשהייתי בפעם הראשונה אצל האדמו"ר [הרבי ר' בונם זי"ע] הסחתי לפניו את דאגתי כי בשעת התפילה אני חש בראשי, ופעמים מיחושי הראש קשים, מחמת שאני מתעצם מאד להתפלל בכוונה. אמר לי רבי: מה לראש אצל תפילה? העיקר היא עבודת הלב, וכך נאמר: 'ולעבדו בכל לבבכם', ומפרש רש"י בשם הגמרא: עבודה שבלב זו היא תפילה.

הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע כותב: למה נאמר 'ואתחנן' לשון התפעל ולא נאמר 'ואחנן' או 'וחנותי'? אלא לפי הספרי הנ"ל שתפילה נקראת בעשרה לשונות, העשירי הוא תחנונים. וכידוע ישנן עשר מדרגות בהתרגשות הלב, ולפי האר"י לכן אומרים בעשרת ימי תשובה בכל יום 'שיר המעלות ממעמקים' כנגד עשרה עמקי הלב, שכל אחד עמוק מחברו. וכל תפילה שיוצאת מעומק מיוחד יש לה שם מיוחד, ותחינה היא עשירית יוצאת מתכלית עומק הלב, אחרי שנתמלא הלב על גדותיו ואין עוד מקום להכיל. וזהו 'ואתחנן', בנין התפעל, אחרי שכבר נתמלא הלב בתחנונים התפרצה התפילה מעומק הלב.

אומר הרה"ק רבי נפתלי מרופשיץ זי"ע: סתם הכתוב ולא פירש באיזה זמן, אלא סתם "בעת ההיא", רמז יש בזה, שתמיד יהא האדם מוכן ומזומן להתפלל לה', ואל יאמר אדם עכשיו אין לי זמן ולא סבלנות, ולא הרחבת הדעת לתפילה, אלא בכל עת, בכל מקום ובכל הזדמנות יעמוד ויתפלל.

הרבי מקאצק זי"ע אומר: שמש"ר אמר התפללתי לפני ה', "בעת ההיא" – ברגע האחרון מחיי – "לאמר", שאוכל לומר – "ה' אלקים".

הרה"ק מוהרי"ד מאמשינוב זי"ע אמר: מש"ר ביקש מהשי"ת: 'בעת ההיא', בעת צרה ומבוכה, כשיסתתמו לבות ישראל ולא יוכלו להתפלל בכוונה מקוצר רוח, ורק 'לאמר' ימללו בשפתותיהם – תתקבל תפילתם.

שואל הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע: וכי זה צדיק

עניו, שיודע שיש בידו מעשים טובים? והסביר, חז"ל אמרו שמשה נתאוה להכנס לארץ ישראל כדי שיקיים מצוות התלויות בה, אבל כשביקש מהקב"ה לא הזכיר דבר זה, שבענוותנותו חשש שמא לא יקיימן, ולכן ביקש רק מתנת חינם. רש"י לא התכוון למעשים טובים שכבר עשו, אלא למעשים טובים שיעשו.

עוד איתא מהרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע: לבאר לשון הפסוק 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור', על דרך מאמר הכתוב בפרשת ויחי 'ויברכם ביום ההוא לאמור', הרמז בזה שיעקב אבינו ע"ה בירך את אפרים ומנשה שיזכו למידת האמונה והבטחון, שלא ידאגו דאגת מחר, ויתפללו רק על מה שנוגע לאותו היום, וזהו 'ויברכם ביום ההוא', שבירך אותם שיחשבו רק במה שנוגע לאותו יום, ורק על זה 'לאמור', כלומר רק על זה יתפללו להשי"ת, ולא על מה שנוגע ליום מחר. וכן הוא הפירוש כאן 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור', כלומר משרע"ה התפלל לזכות למדת האמונה והבטחון, שיתפלל רק על מה שנוגע להיום ולא ידאג דאגת מחר.

הרה"ק ה"בית אברהם" מסלונים זי"ע אמר: 'בעת ההיא' – הכוונה על ש"ק שהוא עת רצון, שצריך להתחנן אל ה' כל השבוע, כי בעת שיגיע לעת ההיא, דהיינו ש"ק, 'לאמר' – יפתח פיו ולבו לאמר לפניו דיבור של קדושה.

עו"א: כי לכל הפחות 'ו' אתחנן, ביום שישי יתחנן לפני השי"ת להאיר לו הש"ק.

מדוע הדגיש הכתוב 'בעת ההיא' – מבאר הרבי ר' יהונתן זצ"ל: שהקב"ה נשבע 'לא תביאו' – שניכם יחדיו, משה ואהרן 'את הקהל הזה' – בדווקא. אך כעת, לאחר שהסתלק אהרן וכן דור המדבר 'הקהל הזה' כבר מתו בתום ארבעים שנה, ביקש משה 'אעברה נא' – דוקא 'בעת ההיא' – לאחר הסתלקות אהרן ומיתת דור המדבר.

איתא במדרש: בעת ההוא, באיזה עת, באותו עת שנתמנה יהושע וכו'.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר בשם אביו ה"שפת אמת" זי"ע: דלכאורה, הלא מתחילה ביקש משרע"ה 'יפקוד ה' וגו' איש על העדה' וגו', משמע שהסכים, ולמה אח"כ - עכשיו התפלל וביקש שהוא עצמו יכניס את ישראל לא"י?

ותירץ, שבשעה שאמר הקב"ה למשה שהוא לא יכניס את ישראל לא"י, חשב משרע"ה שיש בבני ישראל מנהיגים גדולים ממנו, [הרבי ה"לב שמחה" התבטא: א שטייגער דער בעלזער רב ז"ל], שהוא היה עניו מאד, לכן התפלל 'יפקוד ה' וגו' איש על העדה' וגו', אבל אח"כ בשאמר לו הקב"ה שיהושע הוא המנהיג, והוא הלא היה תלמידו, והיה מכיר אותו, ופני יהושע כפני לבנה, לכן התפלל על עצמו שהוא מנהיג גדול מיהושע, שלא יהיה לבני"י מנהיג קטן ממנו. ולכן אי' במד' 'בעת ההוא', בעת שנתמנה יהושע.

והרבי ה"לב שמחה" זי"ע הוסיף: שענה לו הקב"ה: אתה חושב שאתה מכיר את יהושע, יהושע – נוצר תאנה יאכל פריה.

במדרש: אמר משה לפניו יתברך אם אתה מכניסני לא"י הניחני כחיות השדה וכו' הניחני בעוה"ז כעוף זה שהוא פורח וכו'.

שואל הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל: מה פשר בקשתו של משרע"ה להיכנס לארץ כחיות השדה או כעוף השמים, והרי אין הם בני מצוה.

ומבאר: שעצם ההימצאות בארץ ישראל מצוה היא, אף מי שאין בידו לקיים מצוות התלויות בארץ.

הרה"ק ה"קדושת לוי" זי"ע אומר: יש להבין אומרו 'לאמור', וכתב לפרש כי הנה הקב"ה כולו חסד, ואוהב עמו ישראל, וכל מה שעושה לישראל הכל הוא חסדים וטובות, כמו שאמרו חז"ל כל דעביד רחמנא לטב עביד, והיינו אף כאשר לפעמים באים על האדם מקרים הנראים לעיני אדם כמקרים רעים, יש להאמין אשר באמת כל מה שנעשה עמנו הכל לטובתינו, אלא שלא תמיד יכולים אנו לראות בעינינו את הטוב הגנוז, ועל זה הננו מבקשים מאת השי"ת 'הראינו ה' חסדך', שיהיו החסדים מגולים שגם בעולם הזה נוכל לראות בעינינו גודל החסדים הנשפעים עלינו.

וזה שאמר משה 'ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור', לאמור הוא לשון גילוי אהבה, כמו 'וה' האמירך היום', היינו שביקש מאת השי"ת שתהיה האהבה נגלית

ונראית לעינינו אף 'בעת ההיא', היינו בשעה שאנו נמצאים כאן בעולם הזה, גם עתה נראה את הטוב והחסד שנשפע עלינו מאתו ית'.

ברש"י ז"ל: לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר הנדר.

ולכאורה תמוה, שואל הרה"ק מקאליב זי"ע: מדוע דוק אחרי מלחמת סיחון ועוג חשב משה כן? רק הטעם הוא, לפי שחטאו של משה היה על שהכה על הסלע ולא דבר אליו כמו שנצטוו, ומשה עשה זאת בכוונה טובה, חשב: אם ידבר אל הסלע ויצאו מים – יהיה קטרוג גדול על ישראל, שיאמרו הסלע שמע למשה ובני ישראל לא, אם כן, המחשבה היתה טובה – אבל המעשה לא.

ואילו אצל עוג היה להיפך, שכתוב 'ויבא הפליט ויגד לאברם העברי', ואומר רש"י בשם המדרש: זה עוג שפלט מדור המבול ומתכוון שיהרג אברהם וישא את שרה, אם כן המעשה היה טוב, שעל ידו נתקדש שם שמים, אבל המחשבה היתה רעה.

לכך, כשראה משה שעוג נחל מפלה, למד בזה שהולכים אחר המחשבה, ומחשבתו של עוג היתה פסולה, לכן חשב משה שהותר הנדר, שהרי מחשבתו היתה טובה ודפח"ח.

ב"ניצוץ אחד": מביא בשם ה"פנים מאירות": שלהלכה נפסק [רמב"ם הל' סנהדרין יג ח]: כי מי שנגמר דינו בבי"ד וברח, מסגירים אותו חזרה לידי בי"ד כדי שיקיימו את דינו, אך אם נידון בבי"ד שבחול' וברח לארץ ישראל, אין מחזירין אותו לבית דינו לקיים את שפסקו שם, אלא פותחים את דינו מחדש באר", והטעם שמא תגרום זכותא דאר"י שימצאו לו זכות בדינו [מכות ז].

עפי"ז מבאר ה"פנים מאירות" בספרו "כתנות אור", שמשה רבינו סבר שכיון שכבש את ארץ סיחון ועוג, והיא נעשתה כארץ ישראל, אם כן הריהו כמי שנפסק דינו בחול', וכעת הוא באר"י, ושמא כעת יפתח לו הקב"ה את דינו מחדש, ואז יצא זכאי והותר הנדר.

ה' אלקים אתה החלות להראות את עבדך וגו': (ג כד)

אעברה נא ואראה וגו': (ג כה)

בשם הבעש"ט הק' זי"ע: משה רבינו אדון הנביאים היה, קיבל תורה מסיני וכל מה שתלמיד ותיק עתיד

לחדש נאמר לו בסיני, ואין לך גדול במעשים ממש"ר [ברכות לב], ובכ"ז עדיין הוא עומד בהתחלה, "אתה החלות להראות את עבדך".

מקשים המפרשים: מה הקשר בין הבקשה "אעברה נא" – לתחילת הפסוק "אתה החלות"? הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר: שראה בספר, דאי' בשם הבעש"ט הק' עהפ"ס: 'גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלקינו הר קדשו' [תהלים מט]: שלהשגת הגדלות הכי גבוהה אפשר להגיע בא"י – בירושלים. ואת זה ביקש מש"ר, 'אתה החלות להראות את עבדך את גדלך' – התחלתי לראות גדלות, ולכן – 'אעברה נא', שאוכל להשיג עוד יותר גבוה [נאך העבער], וע"ז ענו לו: "רב לך", אתה יכול להשיג גם בלי זה את הכי גבוה.

בספה"ק "דברת שלמה" איתא: כי הנהמשה רבינו התפלל כאן על שני דברים, האחד שיזכה להכנס לארץ ישראל כדי לקיים המצוות התלויות בה, והשני שלכל הפחות יוכל לראות את ארץ ישראל.

וענין בקשת הראיה היא, לפי מה שאמרו חז"ל פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה, היינו כמו שהחמה משפעת מאורה אל הלבנה ורק על ידי אור החמה יש להלבנה אור, ככה היה משה משפיע מאורו ליהושע ורק על ידו היה ליהושע אור, לזאת, מכיון שיהושע היה צריך להנחיל את הארץ, הוצרך לקבל כח זה ממשה רבינו, ובאמת מטעם זה התחיל משה בכיבוש ארץ סיחון ועוג, כדי לתת בזה כח ליהושע שיוכל להמשיך ולכבוש את ה"א מלכים, ולכן רצה גם כן לראות את הארץ, להמשיך בראיה זו הארה ליהושע שיוכל להנחיל אותה לבני ישראל.

וזהו שאמר 'אתה החילות להראות את עבדך', היינו מלחמת סיחון ועוג, שכבר התחלתי בכיבוש ארצם, כדי שע"ז יהא נוחה להכבש ליהושע, על כן מטעם זה עצמו ביקשתי 'אעברה נא ואראה את הארץ הטובה', להמשיך בראיה זו הארה ליהושע שיוכל להנחיל אותה את ישראל.

ועל שתי הדברים שביקש השיב לו השי"ת שתי תשובות: על מה שביקש 'אעברה נא' – השיבו 'רב לך אל תוסף' וגו', ועל מה שביקש 'ואראה' – אמר לו 'עלה וגו' וראה בעיניך', כי מתוך כך תהא נוחה להכבש ליהושע, וזהו שאמר תיכף לאחר מכן: 'וצו את יהושע

וחזקהו ואמצהו כי הוא וגו' ינחיל אותם את הארץ אשר תראה', היינו בבח הראיה שתראה אותה תפעל שיוכל לכבוש ולהנחיל אותה את ישראל.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע כתב בצוואתו: ... וגם אתם תמחלו לי אולי עשיתי עוולה למי, ובמדרש תנחומא סוף ואתחנן שביקש משה רבינו מבנ"י שימחלו לו גם מה שציער אותם על התורה ומצוותיה, ויש ללמוד מדברי מש"ר שלא לצער חבירו אפילו בעיני תורה ומצוות, רק שיהיה בדרך שלום.

והנה בהבדיל אלפי אלפים אינני ראוי לכתוב מהתדממות למשרע"ה, אולם אני בזה עפ"י דברי חז"ל אתפשטותיה דמשה בכל דרא ובכל נפשא.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע מביא בשם ה"חתם סופר" זצ"ל: שבכל מקום שנאמר ב' פעמים "נא", נפעל המבקש בבקשתו, וזה שאמר לו השי"ת 'אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה', שלא יבקש שנית בלשון "נא", שאז יהיה צריך לעשות בקשתו.

אומר הרבי מקאצק זי"ע: משרע"ה התפלל שיזכה לראות את הארץ מצדה הטוב. 'את הארץ הטובה' – ולא כמו שראו אותה המרגלים.

דרש הגרדח"א שליט"א ב"ניצוץ אחד": מסופר בגמרא [כתובות עז:] שרבי יהושע בן לוי ביקש ממלאך המות שיראה לו את מקומו בגן עדן, וברגע שהראה לו, קפץ לתוכו ונשבע שלא יצא משם לעולם. ואז יצא פסק דין בפמליא של מעלה, שאם מימיו לא נשאל על שבועתו, יתירוהו כעת לקיים את שבועתו בלא להישאל עליה, ויישאר בגן עדן.

והנה אצל משרע"ה התיר לו הקב"ה נדרו שנשבע ליתרו חמיו שלא יעזוב את מדין ללא רשותו, ובכך יוכל למלא את שליחות הקב"ה לגאול את בני ישראל ממצרים, וכמו שדרשו הכא בספרי, כי 'אתה החילות' הוא מלשון הפרת נדרים שהתיר לו ה' את נדרו שלא יעזוב את מדין.

וביארם בספרים [חת"ס בדרשות, וכן בפנינים יקרים בשם הרבי ר' העשיל זצ"ל ועוד] שזהו שביקש משה רבינו 'אעברה נא ואראה', היינו רק לבקר ולראות את ארץ ישראל, אלא שמתעורר חשש שתיכף אחר שיבוא לראותה, יקפוץ לתוכה וישבע שאינו יוצא משם לעולם,

הגה"ק רבי נתן נטע שפירא מקראקא זצ"ל בעל "מגלה עמוקות" חיבר ספרו על הכתוב הזה, ובו מפרש על התיבות 'רב לך', רנ"ב פירושים, כמו הגימטריא של 'רב לך'.

בנו הג"ר שלמה זצ"ל מסביר בהקדמתו כוונת החיבור, היינו "מה היתה כוונת משה בתפילה אשר שאל, למה ועל מה תקט"ו תפלות התפלל לאל, מפני מה נתאוה לארץ ישראל, מה מעלת ארץ ישראל, ותוכן הספר ומהותו הוא תשובתו שרצה משה לתקן כל הדורות שיהיו לאחריתו". הג"ר שלמה כותב עוד: שבאמת "רעיונו על משכבו סליקא ועלה לחבר אלף אופנים על זאת התפילה, לקיים 'אדם אחד מאלף מצאתי', ויאמר ה' אליו "רב לך" אל תוסף עוד לגלות יותר מן רנ"ב, ר"ב ל"ך עולה, ואחר כך 'ראש הפסגה עלה', בימים ההם חלה, ובזו הפרשה יצועו עלה נשמתו הטהורה וצלולה לפני נורא עלילה, ויום מיתתו לזכרון יעלה". הלך לעולמו ביום ד' לפ' ואתחנן י"ג אב שצ"ג.

שואל הרבי ר' העשיל זצ"ל: הרי נאמר שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים [יבמות סה], ולמה לא רצה הקב"ה שמשה יאריך בתפילה?
אלא, חז"ל אמרו [ברכות לב] המאריך בתפלתו מאריך לו ימיו ושנותיו, ולו היה משה מאריך בתפלתו היה זוכה לאריכות ימים, והרי נגזרה עליו פטירתו.

עוד אומרים בשם הרבי ר' העשיל זצ"ל וכן מטו משמיה דבעל ההפלא"ה זי"ע ועוד: דבמדרש מסופר כי בתחנוניו לפני הקב"ה שיניחהו בחיים לעבור את הירדן, טען משרע"ה הלא אתה קראת לי עבד [עבדי משה] ואתה כתבת בתורתך 'ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדוני את אשתי ואת בני', 'את אדוני' – זה הקב"ה, 'ואת אשתי' – זה התורה, 'ואת בני' – אלו בני ישראל, לא אצא חופשי! אמר לו הקב"ה: 'אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה'. ותמוה, מה היא התשובה שהשיבו הקב"ה על טענתו.

אלא, דרשו חז"ל 'ואם אמר יאמר העבד' – עד שיאמר וישנה. פירוש שצריך לומר פעמיים "לא אצא". כיון שביקש משה להשאר בחיים, והקב"ה הכיר בטענותיו הצודקות, ובכל זאת לא הסכים לבטל הגזירה, לכן ציוה עליו שלא יאמר וישנה טענתו כי אז על פי דין היה צריך להכנס לא"י.

כפי שעשה רבי יהושע בן לוי. לכן אמר: 'ה' אלקים אתה החילות', אתה כבר חיללת והתרת פעם נדר שלי, ואם כן שונה אני מריב"ל שמעולם לא נשאל על שבועתו. לי כבר הותר נדר בחיי, ולכן אצלי אין חשש שמא אקפוץ ואשבע לבלתי צאת מן הארץ. כי אף אם אישבע, יתירו לי את שבועתי ולא תועיל לי מאומה.

ברש"י ז"ל: ההר הטוב הזה – זה ירושלים. והלבנון זה בית המקדש.

מקשין העולם: איך שייך לומר "הזה", והרי עדיין לא עמד ליד זה?

ותירץ הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: שאפשר ליישב, לפי מה שמסופר מאחד מתלמידי הבעש"ט [אולי החוזה מלובלין כשנפגש עם הרבי ר' ברוך זי"ע], שרצה פעם לראות עד כמה תלמידיו מקושרים ברבם, והלך עמהם חוץ לעיר, ושאלם איזה הרגשה הם מרגישים, וענו לו שמרגישים הרגשת א"י, אח"כ שאלם שוב, ענו לו שמרגישים הרגשת ירושלים וכו' הרגשת ביהמ"ק. ואם הם יכלו להרגיש את הרגשת וקדושת א"י בחו"ל, מש"ר בוודאי שיכל להרגיש, ולפי"ז מובן הלשון "הזה", משום שהרגיש בעצמו כאילו עומד ממש ליד ירושלים.

ויתעבר ה' בי למענכם ולא שמע אלי ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה: (ג כו)

במדרש תנחומא: אמר ר' תנחומא, זה שאמר הכתוב: 'תחנונים ידבר רש' – זה משה, 'ועשיר יענה עזות' – זה הקב"ה שהוא עשירו של עולם שאמר לו 'רב לך'. מביא ב"מענינה של תורה": כיצד דורש ר' תנחומא "יענה עזות" על הקב"ה? בשם היהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע: בפמליא של מעלה דרשו מר' תנחומא הסבר על הדרש הזה והוא הסביר: אילו היה משה נכנס לארץ ישראל והיתה הגאולה שלימה לא היה עוד חורבן וגלות. אולם הגאולה שלימה צריכה לבוא על ידי משיח בן דוד ולא על ידי משה, וזה מרומז במלת "רב" ראשי תיבות: **ר**ות **ב**ועז – שהגאולה תהיה מזרעו של דוד יוצא מחלצי רות ובעז. וכשרוצים להשלים תיבת "רב" שייצאו מהם "רות ובעז" – יש להוסיף את האותיות "**ע**" ו"**ז**". וזה שרמז ר' תנחומא: ועשיר יענה **ע**ז **ז**ת, כהוספה לדברי הקב"ה "רב לך". שהגאולה העתידה אי אפשר שתבוא על ידי משה אלא על ידי בניהם של רות ובעז.

ה"חתם סופר" זצ"ל [דרשות שלט ג] כתב לבאר מה החשיבות של תפילת התקט"ו דייקא שעליה אמר לו הקב"ה 'אל תוסף', עפ"י חשבון נפלא: דהנה בשעת פטירת מרים ב' ניסן, הסתלקה הבאר ולא היה מים לעדה לשתות, אולם מסתמא היה זה רק בט"ז ניסן, לאחר תום ימי האבל של הצדקת [כפי שאצל מתושלח המתינו מי המבול – ז' ימים], ואז הצטוו משה להוציא מים מהסלע, וקרה תקלת "מי מריבה", שנגזר שלא יכנס לארץ.

והנה בעל ה"הפלאה" זצ"ל מבאר, שבקשת משה להיכנס לארץ, הייתה בזמן התפילות הקבועות – שחרית מנחה ומעריב. לכן כאשר נחשב את מספר הימים, כפול 3 תפילות נמצא שתפילת תקי"ד נגמרה ביום כיפור לאחר תפילת מנחה כשהגיע זמן תפילת נעילה של יו"כ, שאז רצה משרע"ה לבקש להיכנס לארץ, א"ל הקב"ה 'רב לך אל תוסף', שכן תפילה בכזה זמן רצון – ודאי נענה... והרי החשבון: מט"ז ניסן עד יו"כ יש 171 יום [14 ניסן + 21 אייר + 30 סיון + 29 תמוז + 30 אב + 29 אלול + 10 תשרי סה"כ 171] כפול 3 תפילות בכל יום הם 513 [171 כפול 3] בנוסף לתפילת מנחה של ט"ז ניסן עולה למנין תקי"ד תפילות – לכן רצה משה להוסיף את הבקשה בנעילה...

ה"חתם סופר" זצ"ל היה רגיל להאריך בתפלתו, שאל אותו אחד מגדולי זמנו, הרי על ידי כך הוא מבטל מלמוד תורה, ומסיר אזנו משמוע תורה גם תפילתו תועבה?

אמר לו ה"חתם סופר": הרי נאמר המאריך בתפילתו מאריך לו ימיו ושנותיו, נמצא שאם אאריך בתפילתי אזכה לאריכות ימים, ואשלים עי"ז בלימוד התורה מה שחסרים לי ע"י אריכות התפילה.

הרה"ק רבי דוד משה מצ'ורטקוב זי"ע דבר בקדשו: "רב לך" – אחר שיש לך רב ורבי, המגן עליך בזכותו לבל יבא מכשול על ידך, הן ברוחניות והן בגשמיות, שוב "אל תוסף דבר", אל לך לדבר ואפי' להרהר אחריו ולהקשות קושיות.

בגמרא סוטה: משה רב בישר וברב בישרוהו, ברב בישר 'רב לכם בני לוי', ברב בישרוהו 'רב לך אל תוסף'. שואל הרב החיד"א זצ"ל: דאיזה פגם יש בזה שאמר להם 'רב לכם בני לוי' שעל זה נענש 'ברב לך'?

וביאר המקובל עיר וקדיש רבי יעקב מוילנא זלה"ה: דכוונת קרח וכל עדתו היה לקחת הבהונה, משום שריבה להם הכתוב מצוות יתירות לכהנים. ולימד להם משה, 'רב לכם בני לוי', די לכם המצות התלויות בלויים. והנה אחז"ל [שם בסוטה] שמשה היה רוצה להכנס לארץ לקיים מצוות התלויות בארץ, לכן אמר לו הקב"ה רב לך המצוות שקיימת, כמו שטענת לקרח ועדתו רב לכם, דהיינו שיסיקו להם מצוות התלויות בלויים. ודו"ק.

הרה"ק ר"י מטולנא זי"ע אמר: מדוע "זכה" משה לתשובה תקיפה שבזו על רצונו להכנס לארץ ישראל? ההסבר הוא: שבעצם כל שאיפתו של מש"ר להכנס לארץ היה משום שבא"י ניתן לקיים מצוה באופן מאד יחודי, מצות ישוב הארץ, היא מצוה תמידית המתקיימת ביום ובלילה בלכתו בדרך בשכבו ובקומו, בלא עשיית שום פעולה, ומצוה כזו קסמה כ"כ למש"ר עד שלא יכל להתאפק מלהפציר, א"ל הקב"ה אם זהו רצונך – אתן לך אפשרות לקיים מצוה רבה כזו גם כאן בחו"ל, הנני אוסר עליך לבקש על כך, "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", ובזה שאינך מבקש הרי אתה מקיים כל הזמן מצוה, ובזה תבוא נפש מש"ר על סיפוקה. ודפח"ח.

בגמרא ברכות: אמר רבי אלעזר גדול תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעש"ט יותר ממשה רבינו אעפ"כ לא נענה אלא בתפלה שנאמר 'אל תוסף דבר' וסמך ליה 'עלה ראש הפסגה'.

שואל הרה"ק הרמ"מ מלעלוב זי"ע: וכי לזאת יקרא שהוא 'נענה', הרי ביקש ליכנס לארץ ישראל ולא נכנס? אלא בהקדם דברי הרה"ק רבי גרשון מקיטוב זי"ע שפי' את נוסח הסליחה: 'אזכרה אלקים ואהמיה בראותי כל עיר על תלה בנויה' – ד"כל עיר" על תלה בנויה רומז על ירושלים של מעלה. "ועיר האלקים" – היינו ירושלים של מטה ע"כ. וזהו הכוונה כאן: 'עלה ראש הפסגה' – לירושלים של מעלה, ובזה הועילה תפילתו.

בילקוט שמעוני: 'למענכם' – בגללכם, לטובתכם. אמר לו הקב"ה למשה שם רע אתה נותן בדור המדבר, יאמר: כשר אחד היה ביניהם ונכנס לארץ הם אינם באים ואתה נכנס לארץ? אלא לעתיד לבוא אתה נכנס

לארץ והם באים עמך, שנאמר: 'כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא ראשי עם'.

מסופר ששאלו את הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל מלובלין, עתידים הם מתי ישראל שיקומו בתחיית המתים. מהיכן יקחו רבבות הרבנים שיקומו בתחיית המתים כל כך הרבה כסאות רבנות? אמר להם: כל רב ורב יקום עם הקהילה שלו בבחיית חיותו. אמרו לו: ורב אשר בני עדתו לא יקומו לתחיית המתים, מה יהא עליו? אמר להם: רב כזה שאין בכוחו להקים צאן מרעיתו עמו, אף הוא אינו כדאי ולא זכאי שיקום בתחיית המתים...

עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך וגו': (ג כז)

ברש"י: בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה, אני מראה לך את כולה, שנאמר ויראהו ה' את כל הארץ. ותמוה, איזו נחת רוח תהיה למשה אם יראה את כל הארץ, גם את זו שאינה טובה? הרה"ק ממוז'יץ ז"ע תירץ עפ"י מה שאמר אא"ז הרה"ק מזוואלין ז"ע: על הכתוב אצל בלעם 'אפס קצהו תראה וכולו לא תראה', כי בלעם הלך לחפש חסרונות בישראל, אמר לו בלק, אם תסתכל על הכלל כולו לא תראה ולא תמצא בו שום חסרון. ולפי זה מוסבר מה שחכמינו שינו וטבעו במקום "ובורא רע" לומר "בורא את הכל", כי על ידי הכל ממילא אין רע. וזה שאמרו חז"ל וכולן נסקרין בסקירה אחת. היינו, על ידי זה הוא דן את כולם לטובה. לכן כיון שביקש משה לראות את הארץ הטובה, אמר לו הקב"ה: אתה מבקש לראות את הטובה, מכלל שיש לא טובה, אם כן יכול לצאת קיטרוג על ישראל ח"ו, כי גם אני אתנהג כך לראות ברצון רק את הטובים שבהם, לכן אראה לך את כל הארץ, וגם הרע שבה, ותמצא הכל לטובה. ואף את ישראל אסקור בסקירה אחת להיות טוב ומטיב לרעים ולטובים וכללם יחד.

סיפור הגה"צ רבי אלחנן היילפרין זצ"ל:

כאשר הוזמן הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמר ז"ע לעיר נירבאטור והתאכסן בבית הרב דשם, הגיעה בתו של ראש הקהל לשאול שאלה על עוף, הרב בדק והוציא את פסקו כי העוף כשר.

אותו זמן שהה בית הרב האורח הרבי מסאטמר ז"ע, אשר פנה אל הנערה השואלת ופסק, אמנם העוף כשר

כדברי הרב, אבל "את טריפה", - מפאת היותה לבושה שלא בצניעות כדבעי.

הלכה הנערה לביתה וספרה לאביה, מאחר שהיה אדם נכבד בעיני הבריות וראש הקהל, נפגע מדברי הרבי ונעשה קול רעש גדול, מיהר לבוא לפני הרבי וצעק "מהיכן יודע הרבי כיצד הנערה לבושה", ועוד טענות כדומה לזה כדרך הליצים השונאים תוכחה והופכים לבוא בתרעומת כנגד המוכיחים אותם.

בתגובה לדברים דרש הרבי בעיר בש"ק ואמר בתוך דבריו:

כתוב בתוה"ק שהקב"ה אמר למשרע"ה: 'עלה ראש הפסגה ושא עיניך וראה ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך'. "כל העומד בראש הפסגה, דהיינו מנהיג העדה, מחוייב לדעת על כל המתרחש סביבותיו כדי להוכיח על כל דבר שלא כשורה הטעון תיקון".

שואל ב"ניצוץ אחד": לשם מה היה לו לעלות, והלא ממילא בדרך הטבע לא היה יכול לראות את כל הארץ במבט אחד, ועל כרחך שלא הייתה ראייתו אלא בדרך נס. אם כן, היה יכול לראות את הארץ גם כשהוא עומד במישור.

ואיתא לבאר כי טעם שהעלהו הקב"ה ראש הפסגה, הוא כדי שישם אל לבו איך כל ההרים הושוו על ידי עמוד הענן, מלבד שלשה: הר סיני למתן תורה, הר ההר לקבורת אהרן, והר נבו לקבורת משה. זהו שאמר לו הקב"ה, הרי אתה רואה כי הר אחד נותר בגובהו, ומפני מה הוא, אלא כדי שתיכנס בו, כי שם מקום קבורתו. לכך אמר 'עלה ראש הפסגה', ועל ידי כך תראה ותבין בעצמך 'כי לא תעבור את הירדן הזה'.

וצו את יהושע וחזקוהו ואמצוהו כי הוא יעבור וגו' והוא ינחיל אותם את הארץ וגו': (ג כח)

פירש"י ז"ל: אם יעבור לפניהם ינחלו, ואם לאו לא ינחלו. וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו' וכיון שנפל על פניו וכו' לא כך אמרתי למשה רבך וכו' ע"ש.

שאל הרבי ה"אמרי אמת" ז"ע: דהלא שם מפורש בפסוק שהיה מחמת עוון עכן שמעל בחרם?

ותירץ, שאם היה יהושע הולך עמהם לא היו באים לידי חטא.

ונשב בגיא מול בית פעור: (ג כט)

בגמרא [ברכות ח:]: הוואה בתי עובדי כוכבים בישובן אומר 'בית גאים יסח ה'. ופי' הרי"ף דקאי על בתי עבודה זרה. ואמר הגה"ק המקובל האלקי רבי שמשון מאוסטרפולי זי"ע: שרמז לכך 'בגיא' – ר"ת **ב י ת ג** אים י ס ח א – דני. כיון שמזכירים את בית פעור [בית ע"ז] מרמזים בסמוך שצריך לומר 'בית גאים יסח ה', ולכן כתוב 'בית פעור' ולא 'בעל פעור' – לרמז הדין של בית ע"ז.

שואל הרה"ק רמ"מ מלעלוב זי"ע: למה כלל את עצמו משה עמהם בעבירה ואמר 'נשב'.

אלא יובן הענין, לפי מה שמסופר על הרבי ר' זישא זי"ע שכשראה עבירה על יהודי היה אומר בקול לעצמו "זישא עברת עבירה זו וזו". ובדרך זו השפיע על החוטא לחזור בתשובה אחרי שכלל עצמו עמו, ולכן אמר משה 'ונשב', כי ידוע שבדרך זו יהיה בידו להוכיח ולהשפיע על ישראל, ואחרי זאת אמר 'ועתה ישראל שמע אל החוקים' וכו'.

ברש"י: ונצמדתם לע"ז.

שואל הרה"ק מסקולען זי"ע: מדוע נקט משה לשון 'ונשב בגיא' – לשון רבים, והרי בוודאי הוא עצמו לא היה עמהם באותו חטא, א"כ היה עליו לומר 'ותשב בגיא'.

אולם זו דרך הצדיקים, כאשר מוכיחים הם את בני"י, הרי הם כוללים עצמם עמהם ומוצאים עצמם אשמים בעון העם.

לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו לשמר את מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם: (ד ב)

כי כל האיש וגו' (ד ג)

הרבי ר' יהונתן זי"ע בספרו "תפארת יהונתן" מסביר את כוונת הציווי של 'לא תוסיפו', דלכאורה למה לא יוסיפו יותר על מצוות ה'?

ומבאר: שאין לנו להתחכם ביראת התורה, ולומר כך וכך יפה לעשות, רק צריך לעשות כפי מאמר ה' בלי שום שינוי כלל, ומביא משל למה"ד: לחולה אשר התייסר ביסורים ומכאובים, וקרא אליו את הרופא שיבדוק אותו וימצא מזור למחלתו ולרפאותו, הרופא בדקו, ונתן לו סם המועיל להקאה, וצויה לו שיקח מעט

מן התרופה, ובזה יוטב לו, ואמר החולה לעצמו: מילא אם תרופה זו מועיל לרפא אותי, למה אקח רק מעט, הלא אם אקח הרבה תהא רפואתי קרובה וחזקה... וכל אחד מבין שטעות גדולה היא בידו, שאינו יודע שאם יוסיף לקחת יותר ממה שציווהו הרופא, הרי שנכנס בסכנת מיתה.

כך הוא הדבר בחיים הנצחיים, שכל המוסיף במצוות מפריך את החיות, ועל כן אין לשנות אפילו קוצו של יו"ד בתורה, ולזה אמרה תורה 'לא תוסיפו ולא תגרעו', ולכן ממשיך 'ואתם הדבקים וגו' חיים כולכם היום', כי התורה היא סם חיים, ואין להרבות בסם החיים יותר, מכפי שצויה הרופא ואמרתיו שהוא ה' הרופא לכל בשר, שהוא הנותן קצבה וגבול, ברוך שמו לנצח.

האלישיך הק' מבאר את שייכות הפסוקים, שהאדם אינו רשאי לשפוט את המצוות לפי שכלו הפשוט, שהרי הע"ז של פעור הוא דבר בזיון, ויכול אדם לומר אני התכוונתי לבזות את הע"ז, ומ"מ רואים שמי שחטא השמידו ה', מזה תלמד שלא להוסיף או לגרוע מציויי השי"ת, רק לקיים המצוות כפי שנשנית.

אומר הגר"א: בפרשת ראה נשנה עוד הפעם ענין בל תוסיף ובל תגרע, 'את כל הדבר וגו' לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו'. כאן נאמר בלשון רבים 'לא תוסיפו ולא תגרעו ממנו' ושם נאמר בלשון יחיד, כי כאן המכוון שלא יוסיפו על תרי"ג מצוות בכלל, ושם הכוונה שבאותה מצוה גופא לא תוסיפו ולא תגרעו.

הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע אומר: כשאין אדם בשלימות הוא זקוק לחומרות ולגדרים הרבה, אבל במקום שיש דעה רחבה אין מקום לחומרות ולגדרים. הכתוב של לא תוסיפו מקושר לפסוק שלאחריו: 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם', כשאתם דבוקים בה' – אין לכם צורך בגדרים וסייגים.

מסופר שמתקנים ידועים לרעה נכנסו אל הגאון רבי עזריאל הילדסהיימר זצ"ל וטענו בפניו שיש צורך לעשות תיקונים בדת, כדי להקל על אלה שרצונם לקיים מצוות, אבל קשה להם לקיים את כל מצוות התורה. אמר להם ר' עזריאל: בתורה נאמר 'ולא תגרעו ממנו לשמור את מצות ה' אלקיכם', הכוונה, אל תגרעו מהמצוות אפילו כדי לשמור את מצוות ה'.

ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כולכם היום: (ד ז)

הרה"ק ה"דגל מחנה אפרים" אומר בזה בדרך רמז: עפ"י הידוע יש בק"ש רמ"ח תיבות, - כשמצרפין "ה' אלקיכם אמת", ובזה מחיים את הרמ"ח אברים של אדם בכל יום.

וזה שמרומז בפסוק: "ואתם" - אותיות אמת - "הדבקים בה' אלקיכם" - היינו כשתדבקו תיבת "אמת" אל "ה' אלקיכם", ובזה ימשך לכם "חיים", "כולכם היום" - היינו שבכל יום ויום צריך לומר כן.

בספה"ק "אורח לחיים" מביא בשם המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע: שאמר על מה דאיתא בגמרא על נחום איש גז' שהיה דרכו לומר על כל צרה גם זו לטובה, הענין בזה, כי כח הדיבור של האדם גדול מאד, שיוכל לשנות על ידו את הרע לטוב, וזה היה דרכו והילוכו של נחום איש גז', שהיה אומר גם זו לטובה וממשיך בזה בדיבורו שיהיה כן בפועל, ונשתנה הדבר מרע לטוב, עכדה"ק.

ועפ"י האמור מפרש גם הכתוב כאן: 'ואתם הדבקים בהו"ה', כלומר תהיו דבוקים תמיד במדת הו"ה, היינו מדת הרחמים, היינו תהיו זהירים לדבר רק דיבורים טובים, אף בעת ששורה מדת אלקיכם, היינו שדינים שורים בעולם חלילה, גם אז תתחזקו ותאמרו גם זו לטובה שהכל חסד ורחמים מאת הקב"ה, ועי"ז יתהפכו הדינים לרחמים, ותהיו 'חיים כולכם היום', יום מרמז לחסדים כמ"ש 'יומם יצוה ה' חסדו', ר"ל כל ימי חייכם יהיו תמיד עם רחמים וחסדים.

הרה"ק האדמו"ר מבוהוש זי"ע היה אומר: דהנה יש לבני ישראל ג' טעויות בענין הדביקות והשייכות להבורא. א. שענין הדביקות בחי החיים שייך רק לאחר שהנשמה תיפרד מהגוף ותעלה להיות מתחת כסא הכבוד. ב. אף את"ל שדבקות שייך גם מחיים - זה אינו אלא לצדיקי גדולי הדור שעלו ונתעלו גבוה מעל גבוה, ולא לאנשים פשוטים. ג. אף אם עדיין תאמר שכל או"א שייך לענין הדביקות, מ"מ אין הכוונה להיות אדם צעיר לימים, כי רק הזקנים שבחבורה להם יאתה תהילה זו.

כנגד ג' טענות אלו בא הכתוב ומורה: 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם' - עליכם להיות דבוקים בו, 'חיים' - אף בהיותכם בחיים עלי אדמות. 'כולכם' - ולא אך צדיקים

וקדושים בלבד, אלא אף כל אדם פשוט. 'היום' - ולא רק לאחר זמן כשתהיו זקני הדור. ודפח"ח.

מבאר ה"מדרש יהונתן": דהנה מובא במדרש [ויק"ר ד ז] ששאל אפיקורס אחד את אחד מן החכמים: הלא כתיב בתורתכם 'אחרי רבים להטות', והרי אנחנו - העכו"ם רבים מכם, ומדוע אפוא לא תטו אחרינו? והשיב לו: אמנם אתם רבים, אך בדיני רוב יש כלל שבעלי חיים אינם בטלים ברוב, וישראל נקראו "חיים" ולכן אין אנו צריכים להטות אחריכם.

ולפי זה כך יתבאר הפסוק: 'ואתם הדבקים בה' אלקיכם' - ומדוע דבקים תהיו בה' ולא בעכו"ם ח"ו? משום ש'חיים כולכם היום' - שאתם נקראים "חיים" ואינכם בטלים ברוב.

ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים וגו' לעשות כן**בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: (ד ה)**

דרש הרה"ק ה"ערבי נחל" זי"ע: הרבה מן הפילוסופים הקדמונים חשבו, שברצות האדם לחיות חיים קדושים ולהגיע לשלימות נפשית, צריך הוא לברוח מן היישוב למדבריות ולחיות בסגפנות ובפרישות מחיי העוה"ז, לא כן דרכה של תורה: 'ראה למדתי אתכם וגו' בקרב הארץ' - לא לברוח למדבריות, אלא דווקא בקרב הארץ ובתוך העם צריך ואפשר לחיות חיי קדושה וטהרה - קדושה אנושית - וזוהי השלימות האנושית האמיתית.

מסביר הרב שמשון רפאל הירש זצ"ל: בנוהג שבעולם, לאחר שיושבים בני אדם יחד בארץ אחת ימים רבים, עושים חוקים ומשפטים לטובת התושבים. לפי מצבם החומרי והרוחני באותה שעה. אולם אין קובעים מערכת חוקים לפני התיישבם בארץ, כשעדיין לא נוצר הרקע הכללי, קודם שהתגבשו הגורמים הכלכליים החומריים והרוחניים לחוקים של העם והארץ.

אבל ישראל הוא עם יחיד במינו, הקב"ה נותן לבני ישראל חוקים ומשפטים קודם שנכנסו לארץ, "ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים... לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה", והחוקים התאימו לכל התנאים ולכל הדורות.

ועי"ז אמר הכתוב: 'רק עם חכם ובנון ... ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת'.

ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה: (ד ו)

ברש"י: ושמרתם – זו משנה. ועשיתם – כמשמעו. שואל הרב אב"ד קוטנא זצ"ל: מה חידוש רש"י בזה שפירש ועשיתם כמשמעו? ההסבר הוא: על פי מה דאמרו בגמרא על תלמיד אחד שהיה יודע לטהר את השרץ בק"ן טעמים. אולם כל זה לחידוד ולהגדיל תורה, אבל לא לענין קיום המצוות, שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, ושרץ – טמא! וזה המובן: 'ושמרתם' – זה משנה, אפשר לפלפל בה ולגלות על כל דבר מ"ט פנים טהור וטמא, אבל 'ועשיתם' – כמשמעו, הטהור טהור, והטמא טמא.

בשם הרה"ק רבי יעקב שמשון משפיטווקע זי"ע: כי לא די בשמירה בלבד, היינו לימוד, ואף שתלמוד תורה כנגד כולם, מ"מ אסור לבטל ע"י מצות הלימוד מצוות עשה, שזמן לימוד לחוד וזמן מצוה לחוד, ואילו היה הלימוד משלים הכל, למה לא נתן הקב"ה את התורה לאומות, כי אף שאומה זו לא תוכל לקיים מצוה מסויימת או לשמור מעבירה פלונית כפי שטענו לפני קבלת התורה, הא על כל פנים היו יכולים ללמוד התורה, ותורה תהא מכפרת על הכל ופוטרת מכל המצוות. ומשניתנה דוקא לישראל, ע"כ שהקב"ה מקפיד לא רק על לימוד המצוות, שאותו יכלו גם שאר האומות ללמוד, אלא גם על העשייה וזה לא יכלו, רק ישראל ולא שאר האומות.

וז"ש 'ושמרתם' – זו משנה, וזה לבד לא סגי, אלא גם עשיה בפועל, כי בזה שאתם לומדים ועושים מצוות 'היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים', שבכם בחר ה' דווקא.

שואל ה"כתב סופר" זצ"ל: לכאורה תמוה הדבר, הרי החוקים הם לא לפי ההגיון האנושי, ואומות העולם מונין את ישראל 'מה טעם יש בהם', ואם כן למה דווקא על ידי שמיעת החקים יאמרו 'רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה'?

ויש לומר, כי אדם שנחשב לחכם גדול העושה כל מעשיו בחכמה ובתבונה רבה, אם פעם אחת רואים אותו עושה דבר שלא מובן ומוזר, לא יאמרו הבריות שלא נכון המעשה, אלא יחשבו שחכמתו נפלאה כל כך שלא כל אדם יכול להשיג את עומקה, ובדאי טעם

כמוס בדבר, ורק מקוצר המשיג אין מבינים אותו. מה שאין כן אדם שאין לו יד ושם בנבונים, אם יעשה דבר מוזר יגידו כי משכלות עשה את הדבר.

וזה המובן כאן: האומות אשר יראו בתורת ישראל ובמשפטיה חכמה נפלאה, דעת עליון, 'ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת', מזה יסיקו שגם החוקים שאינם מבינים טעמיהם מיוסדים על שכל אלקי ובינה יתירה, כי הרי 'רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה' ודפח"ח.

כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראינו אליו: (ד ז)

אי' במדרש: שערי תפילה פעמים פתוחים פעמים נעולים וכו', א"ר ענן אף שערי תפילה אינם ננעלין לעולם כדכ' 'כה' אלקינו בכל קראינו אליו' וכו'. הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע דקדק: עמ"ש [ברכות לב]: מיום שחרב ביהמ"ק ננעלו שערי תפילה וכו' עיי"ש. דלכאורה וכי כל התפלות שלנו הם ח"ו על חנם? ואמר: משום דבמהרה יבנה ביהמ"ק, ואז יפתחו שוב שערי תפילה, ויכנסו כל התפלות שמיום החורבן עד בנין ביהמ"ק השלישי במהרה בימינו אמן.

ב"כתר שם טוב" מביא בשם בן המחבר: נראה לפרש ע"ד מחז"ל ישראל מזכירים את השם אחר ב' תיבות, 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד'. והמלאכים אחר ג' תיבות – 'קדוש קדוש קדוש ה' צבקות'. ועל כן אמר: 'ומי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו' – ר"ל שמזכירים אלקים דהיינו ה' כל כך קרוב כבר לאחר ב' תיבות.

אומר ה"שארית מנחם" זצ"ל: י"ל עפי"מ שמובא בספה"ק דלכך שולח הקב"ה לישראל יסורים, למען יבקשו רחמים ממקור הרחמים ויוושעו, עיין יבמות [סד]. א"ר יצחק מפני מה היו אבותינו עקורים מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים. ומשום הכי ישראל מקבלים מידת הדין הבא משם 'אלקים' באהבה, כמו הרחמים הבא משם הוי"ה יתברך שמו.

וז"ש 'כי מי גוי גדול אשר לו אלקים', היינו מידת הדין, 'קרובים אליו כה', שהוא מלא רחמים, 'בכל', ר"ל בכל הסיבות הבאים עליהם, כי הכוונה היא 'קראנו אליו', למען לבקש ממנו יתברך רחמים.

ר"ל אתה בעצמך תסור מליך בדרכי ה', 'והודעתם לבניך' – היינו שתוכיח רק את בניך שהם ילמדו מקודם ליראה, ואח"כ 'ואת בניהם ילמדון'.

מבאר ה"מלא העומר" עפ"י הגמ' [ב"ב פה.] אמר רבי פרנך אר"י כל שהוא ת"ח ובנו ת"ח ובן בנו ת"ח שוב אין התורה פוסקת מזרעו לעולם. ובתוספות [כתובות סב.] ביארו כי הבטחה זו לא נאמרה אלא בזמן שראו שלושת הדורות זה את זה.

לכן בירכם משרע"ה: 'והודעתם לבניך לבני בניך' – אתם עצמכם תזכו להודיע וללמד את בניכם ובני בניכם, אזי מובטח לכם כי החוט המשולש לא במהרה ינתק.

אחד אמר לרבי מקאצק זי"ע, שרוצה שבניו יהיו עוסקים בתורה, והשיבו, שאם באמת אתה רוצה בזה – עסוק אתה בתורה והם יראו ממך וכן יעשו, ואם לאו, גם בניך לא יעסקו בתורה, רק הם יזהירו לבניהם לעסוק בתורה.

ודבר זה מפורש בתורה 'רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וגו' והודעתם לבניך ולבני בניך' – בניך יודיעו לבני בניך באם תשכח אתה ולא תעסוק בהם רק תודיעו לבניך – אז גם בניך אינם עוסקים ורק יודיעו לבני בניך...

ותקרבון ותעמדון תחת ההר וההר בער באש עד לב השמים וגו': (ד יא)

אומר הרבי ר' העניך מאלכסנדר זי"ע: אש ההתלהבות היתה כ"כ גדולה, "עד לב השמים", - עד שלב כל אחד נעשה שמימי.

קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם ראים זולתי קול: (ד יב)

שואל ה"הרי בשמים": הפסוק נראה ככופל את דבריו, שבתחילה אמר 'קול דברים אתם שומעים', ובסוף חזר ואמר 'זולתי קול'.

אלא, מה שאמר לבסוף 'זולתי קול' קאי על מה שאמר סמוך לו לפניו 'ותמונה אינכם ראים', שלא ראיתם שום דבר מלבד ה'קול דברים' שאמרנו בתחילה, כי את קול זה אכן ראיתם בחוש הראיה ממש, כמו שכתוב 'וכל העם רואים את הקולות'.

איש אחד נכנס לה"חפץ חיים" זצ"ל, ואמר שהוא שלוחו של חבירו לבקש ממנו ברכה בשמו, הח"ח התעצב אל לבו, ואמר בחיוך מר: אוי ואבוי, קבצן אחד שולח קבצן שני, לבקש ברכה מקבצן שלישי, וכי אין זה דבר מגוחך, וכי לא מוטב לפנות אל בעל הישועה עצמו, שהרי הוא קרוב כל כך, וכל כך קל להגיע אליו, שהרי מקרא מלא דיבר הכתוב 'כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו'.

ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים: (ד ח)

בחתונה הידועה באוסטיליה, בשעה שהרה"ק מרוז'ין זי"ע רקד ריקוד של מצוה, נשמט האבנט מעליו, ונפל ארצה, גחן הרה"ק מאפטא זי"ע, הרים את האבנט וחגרו על מתניו של הרה"ק מרוז'ין שהיה צעיר לימים ממנו.

הרגיש הרה"ק מאפטא בבנו שתמה על כך בלבד, ואמר לו: "עשיתי גלילה לספר תורה". והוסיף ואמר: "ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים", - יש צדיקים שהם בבחינת משפטים, שכל איש מבינם, ויש צדיקים שהם בבחינת חקים, שאין הכל מבינים אותם, הרב הקדוש מרוז'ין הוא צדיק בבחינת חוק, אפשר שאין אתה מבין אותו...

רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח וגו' והודעתם לבניך ולבני בניך: (ד ט)

אומר הרבי מלובלין זי"ע: אכין ורקין מיעוטין הם. "רק – השמר לך", לגופך תשמור במידה מצומצמת ומוגבלת. "ושמור נפשך מאד" – כל הכוחות תשקיע בשמירת הנפש.

אומר הרה"ק ה"תפארת שלמה" זי"ע נראה לפרש בדרך צחות: על אותן בני אדם שהם עסוקים בהבלי עולם ומטפשיין, ומסירים מעל לוח לבם מצות השי"ת, גם בעומדם בתפילה שפתותיהם נעות ולבם בל עמהם, ורק את בניהם אשר יולדו להם הם מייסרין אותם ללכת אל בית הספר שלא לבטל רגע אחד, ושרק יעסקו בתורה ובתפילה. והוא אינו משים אל לבו ממה שהוא ממעט בעבודת השי"ת, ואיך ימלא לבבו להוכיח אחרים בשבט מוסר, ובניו מומם, ואינו מרגיש מומו הפוסל אותו.

וזה שמרמז הכתוב: 'השמר לך וגו' ופן יסורו מלבבך' –

ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אותם: (ד יד)

שואל ה"חתם סופר" זצ"ל: מהו פשר הלשון 'לעשותכם אותם' – לכאורה היה צ"ל 'לעשות אותם', ברם ישראל ואורייתא חד הם ע"כ ציוה השי"ת את משה רבינו ללמד את ישראל תורה, כך שתהפוך לחלק מעצמיותם, עד שהם עצמם יהיו "חפץ" של תורה ומצוות. זשה"כ: 'ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אותם' – שתהיו אתם עצמכם החוקים והמשפטים!

ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו': (ד טו)

אומרים שהמגיד ממעריטש זי"ע אמר לבנו הרה"ק רבי אברהם המלאך זי"ע שהיה מרבה בצומות וסיגופים: כנגד כל חור שבגוף – נעשה חור בנשמה.

ה"חפץ חיים" זצ"ל אומר: חייב אדם להשגיח על גופו, בדרך העגלון המשגיח על סוסו שלא ירעב, כי ממנו הוא משתכר לפרנסתו. לכן אסור לאדם לסגף את גופו, כי ממנו תוצאות חיים גם לנשמה.

שאל פעם הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל: מה פשר הדבר שרואים אנו חולים המעלימים עיניהם מהסכנה הטמונה להם במאכל או דבר כלשהוא ומתאווים ביותר דווקא אליהם. אלא תירץ, חולה פטור הוא מן המצוות, מצוה אחת בידו לקיים 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם', - לכן משתדל היצר הרע להכשילו גם במצוה זו ...

הרה"ק ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זי"ע אומר: "מאד" רומז לענוה, מאד מאד הוי שפל רוח. לשלמות הנפש צריכים להתנהג בענוה, כי מאן דיהיר בעל מום הוא.

פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל: (ד טז)

ה"קדושת לוי" זי"ע אומר: שהכוונה לצבועים, שמסגלים לעצמם "תמונת כל" כל מיני תמונות, כשבאים בין חופשים מתדמים לחופשים, בין חסידים מתדמים לחסידים...

ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ונדחת והשתחית להם: (ד יט)

שואל האלשיך הק', למה הקפידה תורה כ"כ על השתחוויה לצבא השמים, וכי אין זה לכבודו של מלך

כשמכבדים גם את שריו ועבדיו?

הוא מותיב והוא מפרק: זה כן לכבודו של מלך אם מכבדים את עבדיו, אבל לא שיכירחו את המלך עצמו לכרוע ברך לפני אחד ממשרתיו, זוהי כבר מרידה נפשעת.

ובכן, מכיון שבתוכו של כל יהודי שוכן ניצוץ מן האלוקות, נמצא המשתחויה לצבא השמים, כמכריח את המלך בכבודו ובעצמו לכרוע לפני עבדו.

מובא במדרש אגדה: 'ופן תשא עיניך וגו' – שעדיין לא ראו שמש ולא ירח מפני שהענן מקיף אותם. אמר להם משה עתידים אתם לראות שמש וירח ואל תחשבו שהם אלוהות, אלא הקב"ה בראם להאיר על הארץ. וכ"כ רבינו בחיי [שמות יב ב] בשם רבינו חננאל ז"ל, שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר, היה הענן מכסה אותם ועמוד האש לילה, ולא ראו שמש ביום ולא ירח בלילה. ומהיכן היו קובעים את החדשים עפ"י ראיית הלבנה? אלא בודאי עיקר המצוה בכתוב עפ"י החשבון ע"כ.

וה' התאנף בי על דבריכם וישבע לבלתי עברי את הירדן ובלתי בא אל וגו': (ד כא)

אומר ה"משך חכמה" זצ"ל: כל הפרשה הזאת, הפסוקים הקודמים לשני הפסוקים האלה והפסוקים שלאחריהם מדברים בחומר האיסור של עבודה זרה. ולכאורה איזה קשר יש לשני הפסוקים הללו שבהם הודיע משה הטעם שנגזר עליו שלא יכנס לארץ ישראל לענין עבודה זרה?

ואפשר לומר, שהטעם שנגזר על משה רבינו ע"ה העונש שלא יכנס לארץ ישראל ולא עונש אחר, כי היה חשש שהדור החדש בא"י יעשהו אלוה. לגבי דור המדבר שחי אתו ולפעמים רב אתו והתלונן עליו, לא היה חשש כזה, אבל הדור החדש שישמע על מעשיו ומופתיו הגדולים, ושלא הכירו את האדם שבו, אלא ידעו רק את משה איש האלקים – היה מקום לחשש שמא יטעו בו, ח"ו. לכן מת משה יחד עם דור המדבר, ולפיכך כשמשה מזהיר את ישראל על איסור ע"ז אמר להם "וה' התאנף בי וגו' וישבע לבלתי עברי את הירדן", וכל זה, שלא תטעו בי ותכשלו בעוון ע"ז, מזה תראו חומר האיסור של ע"ז. ולכן "השמרו לכם פן תשכחו ועשיתם לכם פסל".

כי אנכי מת בארץ הזאת וגו' ואתם עוברים: (ד כב)

במדרש: שמונה רבינו רמז לבני ישראל שיתפללו בעבורו שיזכה להיכנס לארץ ישראל.

שואל ה"שפת אמת ליקוטים": מדוע לא אמר להם משרע"ה בפירוש שיתפללו עליו? ומתוך, שה' אמר לו 'אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה', והבין משה שהציווי הוא לא לעשות שום פעולה בענין זה, וא"כ כלול בזה אף שלא יבקש מאחרים שיתפללו עליו, לכן היה צריך להבליע ולרמוז על כך. ומוסיף השפ"א: מסתמא ישראל חשבו, אם משה לא פעל בתפילתו הם בודאי לא יצליחו ולכן לא התפללו, אך האמת היא שאם היו מתפללים היתה מתקבלת תפילתם.

במדרש תנחומא: כשהגיעה עת פטירתו של משרע"ה מן העולם, הניח זרועותיו על ליבו ואמר לישראל: ראו מה סופו של בשר ודם.

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: הנהגה זו צריכה ביאור, מדוע לא נהג משה כמנהג אדם מישראל לומר טרם הפטירה פסוקי יחוד – "שמע ישראל".

ברם, טעם פטירת משרע"ה מן העולם היה בגלל שהגדיל לעשות ניסים ונפלאות לעיני כל ישראל, באופן שלא נשמע ולא נראה מעולם, ואם לא היה נפטר מהעולם היו עלולים לטעות בו ולחושבו כאלקים או כמסייע ח"ו, אך כשראו כלל ישראל כי גם משרע"ה נפטר ככל בו"ד, ידעו והכירו שהוא לא היה אלא שליח וכל כוחו נבע מהמשלח – השי"ת. נקודה זו ביקש משר"ר לעורר בכלל ישראל קודם מותו, שיכירו וידעו כולם "ראו מה סופו של בו"ד", היינו שיאמינו בה' לבדו. ודברים אלו הם שהיו עיקר אמירת יחודו יתברך מפי משרע"ה.

:

השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה"א אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל אשר צוך ה' אלקיך: (ד כג)

מדקדק ה"אבן עזרא": והלא לעיל בפסוק ט"ז כבר כתוב "פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל"?

ויש לתרץ, כי משרע"ה נתיירא שמא אחר מותו יעשו ח"ו עגל או פסל, משום שבאמת כבר נכשלו במעשה העגל בחושבם שמת משה, משום הכי עתה בדברו ממיתתו חזר והזהירם.

אומר הרבי מקאצק זי"ע: היה צריך לכתוב "אשר לא צוך", אלא ללמדך, שלא לעשות פסל "מאשר צוך" – שמצוות ה' לא יהיו כגולמי עץ ואבן בלי נשמה ורוח חיים.

כי ה' אלקיך אש אוכלה קל קנא: (ד כד)

בשם המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע: הכוונה, שכביכול הקב"ה אוכל את האש של התלהבות בני"י בעבודת השי"ת בתורה ומצוות, זהו התענוג והשעשוע שלו, כמ"ש בפסוק: 'ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו' – שמתרגם שנהנו כמו שאכלו ושתו, ע"ד משחז"ל [זוה"ק ח"ג ז]: ישראל מפרנסין לאביהם שבשמים.

כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ והשחתם ועשיתם לכם פסל תמונת כל: (ד כה)

אומר ה"פרדס יוסף": אם האב הזקן נעשה מיושן בעיני הדור החדש ואין מחשיבין אותו ואת דעתו, "והשחתם" – זה סימן של שחיתות הדור.

ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון לא יריחון: (ד כו)
ובקשתם משם את ה"א ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך: (ד כז)

וקשה מדוע לא אמר הכתוב גם כן "ולא ידברון", שעיקר הדבר תלוי בכח הדיבור?

בספר "לקוטי בשמים" מביא בשם הגר"א זצ"ל: דאיתא במדרש שה"ש: עה"פ 'אמרתי אעלה בתמר', דנבוכדנצר נטל הציץ של הכהן גדול ונתנו לתוך פיו של צלמו, ועל ידי זה אמר הצלם אנכי ה' אלקיך, ודניאל השביע את הציץ והוציאו מתוך פיו של הצלם ע"ש. אם כן מצינו בעבודה זרה של נבוכדנצר שהיה מדבר וקורא אני ה' אלקיך, ולא שיש בצלמו של נבוכדנצר ממש ח"ו רק שם המפורש שבציץ היה מדבר בו.

וזאת רמזה לנו התורה הק': כי בעת שיגלה ה' אתכם בגולה 'ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם' של נבוכדנצר, ואמר התורה"ק 'אשר לא יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחון'. ואף שנראה שידברון – בל תדמו ח"ו כי יש בו ממש ותטעו ח"ו לעבוד אותו, בראותכם הפלא הזה הממשיך אחריו אלפי אלפים איש לראות איך הצלם מדבר, ח"ו לחשוב כך, רק 'ובקשתם משם את ה' אלקיך', ר"ל מתוך הצלם ההוא תבקשו ותחפשו

את השם המפורש הק' – שהוא אלקיך. ואז 'ומצאת אותו' בפיו של הצלם, ותדע שאין הדיבור של הצלם מצד עצמו, אך גנוב הוא מהקדושה הבלועה בו, 'כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך' כמו שבאמת עשה דניאל שחקר ודרש בכל לבו ובמסירות נפשו. עכד"ק של הגר"א והדברים שמחים ומאירים.

בשם הבעש"ט הק' זי"ע: "משם" דייקא, מעומק החשבות והקטנות, ומתוך המיעוט שאדם ממעט את עצמו לפני קונו – פתאום בא לו אור גדול, מאיר בהארה נפלאה, עד כלות הנפש.

לפי זה – אומר הרה"ק מקומרנא זי"ע: - יובן לנו מאמר חז"ל: אם יאמר לך אדם איכון הוא אלוקיך? אמור לו בכרך הגדול שברומי. – כלומר, בעומק הקליפות, משם עיקר התגלות האלקית.

אומר היהודי הקדוש זי"ע: הקב"ה נתן שטר חוב לישראל: "ובקשתם משם את ה' אלקיך – ומצאת", ושעבודא דאורייתא, אם תבקשו – תמצאו, התנאי לפרעון השטר הוא: "כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך".

הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע אומר: זו היא המציאה שלך, שתדע שאין לדרוש את ה' כי אם בלבבך, כי האלקות היא בך. ובקשתם משם, תחילה תחפשו שם, בכל הבריאה, ותמצא כי הוא בלבבך, כאשר אך תתקן את המידות שלך.

ה"מאור ושמש" מדקדק למה פתח בלשון רבים – 'ובקשתם', ומסיים בלשון יחיד – 'ומצאת'.

וכתב לבאר כי עיקר העבודה בדורות הללו באחרית הימים היא עבודת התפילה, באמצעותה מזדכך האדם ויכול להדבק בה'. והנה עיקר מה שצריך האדם לעשות כדי שתעלה תפילתו כהוגן היא להיות זהיר תמיד להתפלל עם הציבור, בכל אופן שהם מתפללין יתאמץ להתפלל עמהם בשוה, הן אם המה מתפללים במהירות והן אם הם מתפללים במתינות יתירה, יתאמץ וידחוק עצמו להתפלל עמהם תמיד, כי גדול כוחה של תפילת הרבים שאינה נמאסת ועולה למעלה, שנאמר 'הן א-ל כביר ולא ימאס'.

ברם, כאשר מתפללים ציבור יחד, אין מדריגת כולם שוה, אלא כל אחד ואחד מתפלל כפי ערך מדרגתו והשגתו, ממילא משיג התקרבות להקב"ה באמצעות התפילה במדריגה אחרת מזולתו, כי זה תלוי לפי ערך העבודה שהשקיע בעצמו בתפילתו.

וזהו שאמר הכתוב 'ובקשתם' בלשון רבים, כי התפילה צריכה להיות ברבים, עם הציבור, אבל אחר כך אמר 'ומצאת' בלשון יחיד, כיון שסוף סוף כל אחד ואחד זוכה מכח תפילתו אל התקרבות להשי"ת במדריגה שונה מזולתו לפי ערך התאמצותו בתפילתו.

בשם הגר"א: במסכת ר"ה אמרו: שנים שעלו לגרדום לידון ודין שוה, זה ירד וזה לא ירד, זה ניצל וזה לא ניצל, מפני מה זה נענה וזה אינו נענה, זה ניצל וזה לא ניצל, זה התפלל תפילה שלימה נענה וזה לא התפלל תפילה שלימה ולא נענה. וביאר רש"י שם: שתפילה שלימה היינו תפילה בכוונה.

זה שאמר הכתוב: 'ובקשתם משם' וגו' היינו שנים שביקשו, 'ומצאת', רק אחד בלבד, מדוע, 'כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך', ר"ל כי התפללת בכוונה.

ברש"י: כתרוממו, משאתם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם.

אומר ה"ערוגות הבושם" זצ"ל: הן ידוע שמידה טובה מרובה ממידת פורעניות, וא"כ הדברים ק"ו, אם ע"י שיהיו עובדים לעובדי ע"ז נחשבים גם הם כעובדי ע"ז, ק"ו בן בנו של ק"ו הדבקים בצדיקים ובתלמידי חכמים, ודאי נחשבים כאילו הם עצמם עובדי השם ודבקים בו ית"ש.

ובזה יתבאר המשך הכתוב: 'ובקשתם משם את ה' אלקיך' עפי"מ שדרשו חז"ל [פסחים כ:]: 'את' לרבות תלמידי חכמים, היינו משם תלמדו ותקחו מוסר להיות דבקים בת"ח, 'ובקשתם משם את' לרבות תלמידי חכמים – ואז תזכו להיות דבקים בהשי"ת.

בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלקיך וגו': (ד ל')

הרבי ר' ברוכל ממז'בוז זי"ע היה אומר: רבש"ע! "תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם?" וכי זו גבורה שאתה מדכך אנשים ואומר להם אז לשוב, מי לא ישוב בראותו במו עיניו שכלו כל הקיצין? תן להם

לישראל כל טוב, תן להם הרחבה ויישוב הדעת, ואז, תאמר להם לשוב – או אז תהא תשובה אמיתית וכנה.

סיפר רבי אברהם בן הרמב"ם: אמרו בפני אבי כי אחד מן היהודים אמר לביל יו"כ"פ: איני יודע על איזה עון אחזור בתשובה, כי מה חטאתי? כשמעו זאת נאנח אבי הרמב"ם ואמר: מסכן כמותו! אלמלי ידע את אשר עליו לדעת היה חוזר בתשובה אף על עצם הדבר שחושב כי אין לו עון לחזור עליו בתשובה...

הרה"ק רבי ישראל מרודין זי"ע נסע פעם בדרכו, והכרכה שקעה בבוק, ללא מוצא – מיד נשא עיניו השמימה וקרא: רבש"ע! וכי מה כוונתך שאחזור בתשובה? טוב, אני מוכן, אבל רק בבית! שתהא לי מנוחה והרחבת המוחין, כאן בבוק, אינני מסוגל לעשות תשובה, לא! בפירוש לא! אתה מוכרח להוציאני מן הבוקר...

אומר הרה"ק ה"שר שלום" מבעלזא זי"ע: הטעם ב"הדברים האלה" – אתנחתא. והרי לפי פשוטו של מקרא היה צריך להיות על "באחרית הימים", כי שם ההפסק. אלא יש כאן רמז שסוף בני ישראל לחזור בתשובה. "באחרית הימים – ושבת עד ה' אלקיך".

אומר המגיד מדובנא זצ"ל: דרכו של רוכל בשוק כשמעריב היום והוא ממחר ללכת הביתה, אחרי שרוב פירותיו נמכרו ונשארו רק שיריים מכל מין ומין המחולקים בחבילות ושקים שונים, תפוחים בתיבה זו, תפוזים בתיבה זו, וכו' וכו', מערבב הוא את כל הסחורה ביחד ועושה מהם "סחורה" אחת כדי לצרור כליו וללכת הביתה.

וזהו: "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה" – משירבו עליך כל מיני פורענויות מעורבים יחד – "באחרית הימים", תדע שזה הקץ, עקבתא דמשיחא, הגיע הזמן ללכת הביתה.

כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר ברא א-להים אדם על הארץ: (ד לב)

בספר "קטורת סמים" מבאר: בגמרא [שבת סט:]: מצאנו, כי המהלך בדרך ואינו יודע אימתי שבת, נחלקו בו אמוראים, לרב הונא, מונה ששה ימים ולאחריהם

שובת, ולחייא בר רב, עושה שבת ואחריה מונה ששה ימי חול. ומסיק, דבהא קמיפלגי, מר סבר כברייתו של עולם, ומר סבר כאדם הראשון, כי בבריאת העולם היו ששה ימים ואחר כך שבת, ואילו אדם הראשון נכנס לשבת ואחר כך היו לו ששה ימי חול.

וזה נרמז בפסוק: 'כי שאל נא לימים' – אם אחד שכח וצריך לשאול על הימים, מה יעשה? לרב הונא, 'אשר ברא אלקים', כברייתו של עולם. ואילו לחייא בר רב, 'אדם על הארץ' – יתחיל משבועו של אדם הראשון.

השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש וגו' ויחי: (ד לג)

בשם אחד מגדולי ישראל שאמר: הנשמע כבר על עם, שקול אלקים מדבר אליו גם מתוך האש, מכבשנים ותאי הגז – "ויחי" וישאר חי באמונתו?!

או הנסה אלקים וגו' ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך: (ד לד)

אומר הרבי ר' ברוך זי"ע: "במצרים" – הצרות הבאות עליך הן רק "לעיניך", בעיני הבשר שלך אתה רואה אותן כצרה, אבל יתכן שלאמיתו של דבר, בעיני הצופה נסתרות אין זו צרה.

אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלקים אין עוד מלבדו: (ד לה)

ה"בני יששכר" זי"ע שואל מהו הלשון 'הראת לדעת', הרי לכאורה על מה שאדם רואה בעיניו לא יוצדק לשון 'דעת', כי ידיעה שייכת בדבר שלא ראה בעיניו רק נודע לו ע"י ששמעו מאחרים והתבונן בו עד שנתברר לו שכן הוא, אבל דבר שרואה בעצמו בעיניו אינו צריך כלל לידיעה.

וכתב לבאר: כי הנה עיקר התכלית היא שיאמין האדם בהשי"ת באמונה פשוטה בלי שום חקירה – כמו שכתב החסיד יעב"ץ ז"ל [אור החיים פרק ב] את אשר ראו עיניו בשעת גזירת השמד, שכל אותן האנשים שהיו מאמינים בהשי"ת על פי חקירה, הנה כאשר יצאה עליהם הגזירה לא יכלו לעמוד בנסיון ולא נשארו באמונתם, משא"כ אותן שהאמינו באמונה פשוטה מצד מה שקיבלו מאבותיהם ואבות אבותיהם, הם נשארו שלימים באמונתם אף בזמנים הקשים, והיו מקדשים את השי"ת באמונתם ולא יצאו מן הדת. ע"כ. והאמת שכל איש ישראל שעמדו רגליו על הר סיני אינו

צריך כלל לחקירות בכדי לבוא על ידם לאמונה בהש"ת, כי התורה הק' תספיק לו לקבוע את האמונה בלבו.

וזהו שאמר הכתוב 'אתה הראת', ר"ל מה שהראת במעמד הר סיני, בקבלת התורה, פעל עליך ועל בניך לדורותם, בכללם אלו שלא ראו בעצמם, 'לדעת' כי כל ימי עולם באמונה פשוטה וברורה, 'כי ה' הוא האלקים', ואין צריכין עוד ראיות וחקירות לזה.

שואל הרה"ק ה"נועם מגדים" זי"ע: תיבת 'לדעת' לכאורה מיותרת, כי בודאי מראים לו לאדם בשביל שידע?

ונראה לומר בדרך הפשוט, שהרי ברור שגם קודם שפתח הקב"ה לישראל את הרקיעים במעמד הר סיני כבר ידעו כי ה' הוא האלקים, שנאמר 'ויאמינו בה'. אך כל זה היה מידיעה ולא מראיה, כנאמר בעדות: "או ראה או ידע". כי יש ידיעה שלא על ידי ראיה. וזה 'אתה הראת לדעת' – היינו, בנוסף על הדעת, שידעת מכבר, ראית את הדבר עין בעין.

אמר הרה"ק רבי שלום אליעזר מראצפערט זי"ע הי"ד: כשישראל היו משועבדים והמצרים העבידום בפרך, בחומר ובלבנים, התגלה להם הקב"ה במדת הדין שהיא בחינת 'אלקים', אולם לאחר מכן ראו כי מדת החסד היה גנוז בה, שהרי קושי השעבוד השלים את הזמן, ויצאו ממצרים לאחר רד"ו שנה, קודם שהגיע עת הקץ. הרי שמדת הדין שהיתה במצרים היא עצמה נהפכה להיות רחמים. וז"ש 'אתה הראת לדעת' בהיותך במצרים 'כי ה' הוא האלקים' – שמדת הדין הוא בעצם מדת הרחמים.

ותחת כי אהב את אבתיך ויבחר בזרעו אחריו ויוציאך בפניו בכחו הגדול ממצרים: (ד לז)

ב"דעת משה" כתב לפרש: כי לפעמים ישנם בני אדם שאין מעשיהם כשורה, אלא שמעשי אבותיהם הקדושים וזכותם מסייעתם שישפיע עליהם הקב"ה רוח תשובה, וזהו שאמר 'ותחת כי אהב את אבותיך', ר"ל מחמת שאבותיך הקדושים הלכו בדרך הטוב, על כן 'ויבחר בזרעו אחריו', היינו אף שזרעם המה בבחינת אחוריים, שאינם עובדים את השי"ת כראוי, אעפ"כ בוחר בהם הקב"ה מכח זכות אבותיהם, ומשפיע עליהם רוח תשובה ממרום.

להוריש גוים גדולים ועצומים ממך מפניך וגו': (ד לח)
ה"חידושי הרי"ם" זי"ע פירש: "ממך" דווקא, מתוך ומקרבך תגרש ותטאטא את כל הגויי שקייט, ומפניך – היינו גם מהתלבושת שלך, שיהיה המלבושים שלך מלבושים יהודיים, נקיים ומזוקקים מחוקות הגוים.

וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' וגו' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד: (ד לט)

מבאר הבעש"ט הק' זי"ע [וכן אי' בשם הגרע"א]: דהכוונה בזה, דבענינים רוחניים צריך האדם תמיד להביט למה שלמעלה הימנו ולשאוף ליותר ממה שיש איתו, משא"כ בענינים גשמיים – ארציים, צריך תמיד להביט למה שלמטה ופחות מכאן.

וז"ש 'בשמים' – שבענינים רוחניים שמימיים 'ממעל' – צריך תמיד להביט למה שלמעלה ממנו ולשאוף ליותר, אבל 'ועל הארץ' – בענינים גשמיים ארציים 'מתחת' – שיביט למה שלמטה ממנו ויסתפק אף במועט שיש לו.

בספה"ק "ראשית חכמה" [שער אהבה סוף פרק ה] פירש עפ"י רמז: כידוע שם ה' מורה על מידת הרחמים ושם האלקים על מידת הדין. והאדם הרואה שני הנהגות סותרות אלו עלול לתהות כיצד יתכן שמפי עליון יצאו גם הרעות וגם הטוב. ומשמיענו הכתוב שאין כאן כל סתירה, להיפך יש כאן השלמה.

'וידעת היום' – כאשר תתבונן בסדר היממה, תיווכח לדעת שהיא מורכבת מיום ולילה, אור וחושך, חסד ודין. שניהם יחד מרכיבים את מהות היממה ואי אפשר לאחד בלי השני. אזי: 'והשבות אל לבבך' – תדע ותבין: 'כי ה' הוא האלקים' – מידות החסד והדין הם שני צדדים למטבע אחד, היא הנהגת הקב"ה בעולמו – 'אין עוד'.

אמר הרבי מקאצק זי"ע: הרי אין מקום אחר מלבד השמים והארץ, ומה "אין עוד"?
אלא, "אין עוד" מוסב על ישראל, אין עוד מלבד עם ישראל שזכה לקבלת התורה – שידע שיבינו שישג ויאמין 'כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת', כי אצל כל האומות הידיעה פגומה.

שואל ה"כתב סופר" צ"ל: ויש להבין, והלא פשוט הוא כי השמים ממעל והארץ מתחת, והול"ל כי ה' הוא האלקים בשמים ובארץ אין עוד?

ומפרש בהקדם מה שידוע מדברי המינים, שיש שתי רשויות פועל טוב ופועל רע, וכל אשר טוב לאדם בא מפועל טוב, וכל אשר רע לו בא מפועל רע עפ"ל. והנה ראייה מוכרחת נגד זה, כי צדיק ורע לו רשע וטוב לו, ועפ"י רוב מי שטוב לו בעוה"ז אזי רע לו לעוה"ב ומי שרע לו בעוה"ז אזי טוב לו לעוה"ב, כדרך שאחז"ל ראיתי עליונים למטה ותחתונים למעלה, דהיינו אלו שבעוה"ז למעלה אזי בעוה"ב הם למטה, וכן להיפך. הרי מזה מוכח כי הכל מפועל אחד יוצא, ומכוון במידה במשקל ובמשורה, כי אם היו שני פועלים אזי לא היה מכוון זה כנגד זה.

וז"ש הפסוק: 'והשבות אל לבבך כי ה' – המורה על מדת הרחמים – 'הוא האלקים' – המורה על מידת הדין, כלומר, שבעל הרחמים הוא בעל הדין, ומפועל אחד יוצאים. וראיה לדבר, כי עפ"י"ר מי שהוא 'בשמים ממעל' – במדרגה עליונה בעוה"ב, אזי, 'על הארץ מתחת' – בעוה"ז היה במדרגה תחתונה כנ"ל הרי ש"אין עוד מלבדו ואחד יחיד ומיוחד הוא".

הרב אב"ד קוטנא זצ"ל אומר: המתבונן בחיי יום יום ורואה את השגחת ה' עליו וכמה נסים נסתרים נעשים עם כל אחד ואחד, אז ישיב אל לבו כי ה' הוא האלקים. וזה וידעת "היום", בעקבות היום ומאורעותיו, תבוא לידי הכרה שה' הוא האלקים אין עוד.

אומר הרה"ק רבי משה מקוברין זי"ע: הכוונה אין עוד, שקאי על ראש הפסוק 'וידעת' וגו' – שאין עוד צריך לידע כלל שום ידיעה עוד רק כי ה' הוא האלקים בשמים ובארץ.

הרה"ק ה"שפע חיים" זי"ע סיפר: כי פ"א גבה טורא בין שני צדיקים, וכתב צדיק אחד לחבירו איך הוא מרהיב לחלוק עליו, ושאלו 70 שאלות המתחילות במילה "הידעת", הידעת לספור אותיות הש"ס, הידעת לספור אותיות רש"י, וכך ספרא ספרי וכו'.

השיבו השני: אודה ולא אבוש כי אינני יודע את כל "הידעת" ששאלתני, אולם דבר אחד אני יודע "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד", וחוששני שמזה אינך יודע, שמכל הידיעות העיקר הוא שידעו כי ה' הוא האלקים וגו'.

הרה"ק ה"פחד יצחק" מביאן זי"ע היה דורש בשם אביו הק' זי"ע את הפסוק: 'וידעת היום' – מיד בתחילת היום כשקם אדם ממשכבו בבוקר, 'והשבות אל לבבך' – תתישב ותקבע בלבבך, 'כי ה' הוא האלקים' – בין שהנהגתו יתברך תהיה במידת הדין [אלקים] ובין שתהיה במידת הרחמים [ה'], 'אין עוד' – אין לנו אל אחר, ולא 'ה' הוא האלקים' ובו נשים מבטחינו ונגילה ונשמחה בישועתו.

ב"פרדס יוסף" מביא בשם מפרשים: 'בשמים ממעל' – דאדם אם ירצה לדמות כי הוא צדיק, ידע כי 'בשמים' פירוש בעיני שמים, 'ממעל' – יש ממעל, 'ועל הארץ' – אם יצטער על רוע מזל ידע 'מתחת' – שיש עוד הרבה פחותים ממנו במזל.

את בצר במדבר בארץ המישר לראובני ואת ראמת בגלעד לגדי וגו': (ד מג)

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל: (ד מד)
ה"תולדות יעקב יוסף" זי"ע שואל מה קישור הדברים, מה שייך ענין ערי מקלט לפסוק 'וזאת התורה' וגו'. וכתב לבאר כי הנה הרמב"ם [שמונה פרקים פרק ח] הקשה מדוע נתחייב ההורג לנוס אל ערי מקלט, הרי מכיון שנולד במזל שיהא שופך דמים, הוא אנוס לשפוך דם מצד מזלו, אם כן למה יענש, אמנם הענין הוא עפ"י מה דאיתא בזוהר הק' שקודם נתינת התורה היו ישראל תלויין במזל, אף גם לענין בני חיי ומזוני, אבל לאחר שקיבלו התורה הוציאו הקב"ה מרשות המזלות והגביהם למעלה, כמו שנאמר אצל אברהם אבינו 'ויוצא אותו החוצה' – שהגביהו למעלה מן הכוכבים ומזלות, ומאז ואילך כל איש ישראל העוסק בתורה יוצא מרשות המזלות ואינם יכולים לשלוט עליו, מעתה, אף אם נולד במזל רע להיות הורג נפשות, הנה על ידי כח התורה יוכל לבטל ממנו שליטת המזל, ממילא הדבר בידו לשמור עצמו מעשות כל רע.

וזוהו ביאור המשך הפסוקים כאן, 'את בצר במדבר' וגו', המה ערי המקלט לכל הורג נפש בשגגה, ואם יקשה למה יתחייב עונש, הלא נולד במזל להיות שופך דם, ומה אשמתו, על זה מתרץ: 'וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל', כלומר על ידי התורה יכול האדם לצאת מתחת שליטת המזלות, אם כן שוב אינו בגדר אונס, ומגיע לו עונש, לכן תיקן משה ערי מקלט

'לנוס שמה כל מכה נפש בשגגה'.

עבדים: (ה ו)

אומר הרה"ק מברדיטשוב זי"ע: הקב"ה אמר למשה: "אנכי ה' אלקיך" – הנני שלך, כביכול, צדיק גוזר והקב"ה מקיים.

לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא: (ה יא)

פעמיים מזהירה התורה על שבועת שוא, את ה"לשוא" הראשון מתרגם אונקלוס: "למגנא" לחנם, - ואת ה"לשוא" השני – "לשקרא".

בשם הרבי מקאצק זי"ע: אפשר להסביר בזה את דברי הגמ' בריש בבא מציעא: לימא מתניתין – האומרת להשביע את שניהם זה ישבע שאין לו בה פחות מחציה וזה ישבע שאין לו בה פחות מחציה – דלא כבן ננס, דאי כבן ננס הרי הוא אומר כיצד אלו ואלו באין לידי שבועת שוא?

ולכאורה קשה, איך רשאי בית דין בכלל לחייב שבועה, הרי ממה נפשך היא שבועת שוא: אם שקר בדבריו – הרי נשבע לשקר, ואם אמת בפיו – הרי נשבע לחינם? והתירוץ הוא: היות שבאופן אחר אי אפשר לברר את האמת. וזה ניחא אם רק אחד משני הבעלי דינים נשבע, התובע או הנתבע, אז השבועה מבררת שאמת בדבריו, אבל אם שניהם נשבעים, לעולם לא נבוא לידי בירור, לקבוע אמיתת הדבר, וממילא שניהם נשבעים שבועת שוא, אחד לשקרא ואחד למיגנא.

שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה' אלקיך: (ה יב)

אומר הגרי"מ חרל"פ זצ"ל: "שמור" מלשון ואביו שמר את הדבר, היינו חכה והתעגעע לקדושת השבת כל ימות החול, למדרגה זו הגיעו בדברות השניות במשנה תורה.

ברש"י: ובלוחות הראשונות נאמר זכור, שניהם בדבור אחד נאמרו.

מסביר המגיד מדובנא זצ"ל: במצוות שבת אנו מצווים לענגו, להרבות במאכל ובמשתה ובכסות נקיה, ויש בזה קורת רוח לאדם, אבל זה שהוא מזהר על שמירתו ממלאכה ומכל עסק, קשה על האדם. ושתי הבחינות האלה כלולות בשני המאמרים "זכור ושמור". כי הזכירה לקדשו בין וקידוש סמוך לשולחנו כולל כל התענוגים. ומאמר שמור מורה על כל שמירה

אומר ה"שפת אמת" זי"ע: מובא בגמרא: שלש טעויות עתיד שרו של עשו לטעות, ואחת מהן שבצרה תקלוט כבצר. הענין הוא: ההורג נפש בשגגה אין לו מקום בעולם [ולארץ לא יכופר], אך השי"ת נותן לו מקום לגלות שמה [עיין מה שהבאנו בפ' מטו"מ בשם החידושי הרי"ם זי"ע], וזה בצר, החוזק והתוקף של הקב"ה. וגם התורה קולטת כמובא בגמרא שם: 'בצר במדבר וכו' וזאת התורה'. מי שמודה שחטא ושב להשי"ת, יכול להינצל על ידי התורה. אבל אם עולה על דעתו שיש לו מקום – ש"בצרה תקלוט כבצר", אינו נקלט כלל, כי מחסדי ה' הוא שיהיה לו מקום קליטה בגלל הרגשתו שחטא חטא כבד, אבל בצרה – שמרגיש עוז וחוזק בעצמו – אינו קולט כלל.

שואל הרה"ק ה"דברי יואל" מסאטמר זי"ע: איזה שייכות יש לפסוק 'וזאת התורה' וגו' דווקא אחר פרשת ערי מקלט. והסביר: דלכאורה צ"ב למה צריך הרוצח לנוס אל אחת מהערים האלה דוקא, ולמה לא יהא די לו עונש שיחול עליו חובת גלות וינוס אל איזה עיר שירצה. ואמר: דהנה אם ינוס הרוצח לסתם עיר של אנשים אז יוכלו האנשים להתחבר עימו וללמוד ממעשיו, וזה סכנה גדולה להתחבר עם אנשים שאינם מהוגנים, ועל כן צריך לנוס אל הערים האלה דוקא, שגרו בהם שבט לוי, הצדיקים שלא חטאו בחטא העגל, ולחמו מלחמת ה', ויודעים שאסור להתחבר עימו. ובפרט שבט לוי שהיו מופרשים ומובדלים מהבלי העוה"ז כמו שכתוב 'על כן לא יהיה להם חלק ונחלה', ולהם לא יצא שום תקלה שהם לא יתחברו עם הרוצח. וזה כלל גדול ויסוד ועיקר בכל התורה שחיובא רמיא להתבדל מאנשי רשע עושי עוול, וע"כ נקיט להאי קרא אחר שנכתב פרשת ערי מקלט, שמזה נלמד חובת ההתבדלות לומר לך ש'זאת התורה' דהיינו חובת ההתבדלות – הוא כלל גדול בתורה.

אנכי עומד בין ה' וביניכם וגו': (ה ה)

כתוב בספרי חסידות: ה"אנכי" של האדם, היא המחיצה המבדלת בין אדם לבין קונו, וכל זמן שחושב על ה"אני" שלו קשה לו להתקרב לאלוקות.

אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית

אמנם זה לדורות, אבל במדבר היה היכר ע"י שלא ירד המן ולא יצאו ללקוט, ע"כ לא נצטוו במרה אלא על השמירה ולא על זכירת הקידוש. על כן גבי 'זכור' לא כתיב 'כאשר צוך'.

ידוע הסיפור על אחד מהצדיקים שלא היה נוהג לישון בשבת בצהריים, וכששאלו אותו הרי נאמר "שינה בשבת תענוג"? אמר: מספרים על נפוליון שלא רצה לחטוף תנומה בצהריים, אמר: "כשאני ישן אינני מלך, וחבל לאבד את כתר המלכות בגלל שינה מועטת". הנמשל: שבת מלכתא חבל לאבד אף לרגע את כתר המלכות.

הרבי ה"בית ישראל" זי"ע אמר בשם הרה"ק רבי יחזקאל מקוזמיר זי"ע: שבשבת אין לישון, משום שכתוב "ושמרו" בני"ו – ושומר אינו הולך לישון...

לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך: (ה יג)

שואל ה"משך חכמה": מדוע בדברות הראשונות נאמר רק 'בהמתך' בלי פירוט, ואילו כאן פרטה התורה את השור ואת החמור?

וי"ל, שמצות השבת היא לזכר שני ענינים: א. זכר למעשה בראשית. ב. זכר ליציאת מצרים. בדברות הראשונות נאמרה מצוות השבת זכר למעשה בראשית – בריאת העולם, ומבחינה זו אין הבדל בין הבהמות והחיות השונות, כולן נבראו בששת ימי בראשית, לכן לא היה צורך לפרט אלא מספיקות המלים 'ובהמתך'.

אך הדברות האחרונות, מצות השבת נאמרה שהיא זכר ליציאת מצרים, ניתן היה לחשוב, שהשור והחמור לא יכללו בחובת השיתה בשבת, מכיוון שיש בהם כבר זכר ליציאת מצרים, בשור ובחמור עושה את מצוות פדיון בכור, ומצוה זו היא זכר ליציאת מצרים, שאז קידש ה' לעצמו את בכורי עם ישראל, א"כ, אולי אין צורך לשור ולחמור להשתתף בקיום מעשה נוסף, שהוא זכר ליציאת מצרים, לכן פרטה התורה 'ושורך וחמורך וכל בהמתך' – כדי שנדע שגם השור והחמור חייבים לשבות בשבת.

כבד את אביך ואת אמך וגו': (ה טז)

ברש"י: אף על כבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר שם שם לו חוק ומשפט.

ממלאכות שונות. ואם יאמר האדם אקיים חציו ואניח חציו, היינו אתענג בתענוגים בשבת וגם אעשה עבודות קלות, ותהיה לי מחצית השכר של מצות שמירת שבת, - כנגדו נאמר: זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו, להורות שאם אינו מקדש את השבת על ידי שביתה גמורה ממלאכה, הרי כל תענוגי השבת שלו לזרא, ולא ממצות שבת הם.

במכילתא: בדברות הראשונות נאמר 'זכור' ובדברות השניות נאמר 'שמור', זכור מלפניו ושמור מלאחריו – מכאן אמרו מוסיפים מחול על הקודש.

אומר ההפלא"ה זי"ע: הנה הפייטן בזמירות לשבת יסד: 'המאחרים לצאת מן השבת וממהרים לבוא'. ולמה הפך את הסדר, הרי כניסת השבת קודמת ליציאתה? אלא התירוץ הוא: כי עיקר הטעם של תוספת שבת הוא, שאין אנו בקיאים בשיעור בין השמשות, ולכן במדבר שהיה להם עמוד הענן ועמוד האש, ידעו בדיוק מתי נגמר היום ומתי מתחיל הלילה. אבל כבר אמרו במסכת תענית "מת משה נסתלקו כולן", ולפי המסורת מת משה ביום השבת [ט"ז או"ח רצב], והוצרכו לשמור את תוספת השבת שלאחריו, כי לא ידעו מתי מתחיל הלילה. יוצא שתוספת שבת הראשונה התחילה עם יציאתה דוקא. ולכן "המאחרים לצאת מן השבת" – קודם, ואחרי כן "וממהרים לבוא".

ברש"י ז"ל: 'כאשר צוך' – במרה.

ב"מרה" גם בשעה שמר לך, בשעת מצוקה, בזמן ששמירת שבת קשורה בנזקים ובהפסדים כספיים – 'שמור את יום השבת לקדשו'.

הספורנו כותב: 'לקדשו כאשר צוך' – במרה, באותו האופן שנצטוו במרה, כי שם נאמר לך שלא די בזה שתקדש את השבת ע"י שביתה ממלאכה, אלא תעסוק בה בתורה ובמצוות, כנאמר שם: 'והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו'.

כותב "חתם סופר" צ"ל בספרו "תורת משה": לא נאמר כן ב'זכור' שבראשונות. נראה ש'זכור' מרמז על 'זכרהו על היין', מצות עשה לקדש בכניסתו [פסחים קו.], וטעם מצוה זו, כיוון ששבת הוא 'שב ואל תעשה' ואינו ניכר ששבות לשם ה', אולי מלאכה לית ליה, וכמה בטלני איכא בשוקא, על כן צווח לקדשו בכניסתו.

כתיב בה 'לא תרצח לא תנאף' וגו' וכלום יש יצה"ר ביניכם, ואם נעשו בני חורין מיצה"ר שוב למה להם – לישראל את התורה?

אכן באמת אין המכוון שנעשו בני חורין מיצה"ר – שאין בהם עתה יותר יצה"ר ונעשו כמלאכי השרת, רק כי ידוע שעבירה גוררת עבירה – היינו דאם ח"ו יעשה אדם עבירה הוא נלכד ברשת היצה"ר בלתי רצונו, ונגרר ע"כ לעשות עוד עבירות ח"ו וחוזר חלילה, אף בלי פעולה מרצונו. אמנם בקבלת התורה נעשו בני חורין מיצה"ר – שלא יהיה עבירה גוררת עבירה, ובזה הדרגה נעשו בני חורין, שלא יהיה יצה"ר גורר עמהם עוד עבירה, ואף אם עשה ח"ו עבירה לא היה כח לגרור לעבירה שניה.

ולזה בלוחות הראשונות נאמר כל אחד בפנ"ע 'לא' – בכל פעם בייחוד, משא"כ בלוחות השניות שהיה אחרי חטא העגל כשכבר נפלו ממדרגתם וחזרו לבחינת 'אכן כאדם תמותו', ושוב אינם בני חורין מיצה"ר – רק עבירה גוררת עבירה, ממילא נאמר 'ולא ולא' בוא"ו החיבור כי כל עבירה גוררת אחרת עמה.

אמר אחד מהגדולים: אמרה תורה 'לא תרצח', ולא נאמר לא תרצח באבן או באגרוף או בחרב, מכאן משמע: לא תרצח – אפילו על ידי רדיפות ובזיונות ואפילו ע"י מופתים...

האות צ' נקראת בטעם העליון ב'קמץ' ואילו בטעם התחתון נקראת ב'פתח'.

בטעם הדבר מובא בשם הגר"א: כי רמז הוא למה שאמרו חז"ל עה"פ: 'כי רבים חללים הפילה' – זה תלמיד שלא הגיע להוראה והורה. 'ועצומים כל הרוגיה' – זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. את שניהם קראו חז"ל רוצחי נפשות, הראשון בפתיחת פיו, בעוד שאינו ראוי לכך, והשני בקמיצת פיו, הגם שהגיע להוראה והדור זקוק לו.

לזה ירמזו ה"קמץ" וה"פתח" בתיבת "לא תרצח", כנגד הרוצח בקמיצה והרוצח בפתיחה.

ידוע הסיפור שהרה"ק רבי יחיאל מאיר מגוסטנין ז"ע כשנסע פעם הראשונה לקאצק, לאחר חג השבועות כשחזר לביתו, שאל אותו חותנו: וכי כדאי היה לנסוע לקאצק, כלום קיבלו שם את התורה באופן אחר? – השיב לו רבי יחיאל מאיר: ודאי – הא כיצד? שאלו

ה"כתב סופר" זצ"ל מבאר לשם מה מדגישים שה' צוה זאת כבר במרה? רק שישנם אנשים החושבים שהתורה ציוותה על כבוד אב ואם רק מחמת הכרת הטוב, על שדאגו לו ונתנו לו לאכול ולשתות, לזה באה התורה ואמרה 'כאשר צוך – במרה', והרי במרה אכלו מן, וכל אחד קיבל את חלקו, והבן לא היה צריך שהוריו ידאגו לו, בכ"ז ציוה ה' לכבד את אביו ואמו, ומזה מוכח שצריך לכבדם לאו דוקא בגלל שדאגו לו ...

מסופר על הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל: שבא אליו יהודי שהיה עשיר וקמץ גדול, ושאלו: אבי גר בוורשא וחלה, ואני צריך לנסוע לשם לבקר, כדי לקיים מצות כיבוד אב, אבל הרי הדין הוא "כיבוד אב משל אב", אם כן מחוייב אני להטריח את עצמי לקיים מצות כיבוד אב, אבל להוציא כסף על זה אינני מחוייב, היות ואני מסופק אם אבי יחזיר לי את הוצאות הדרך, מה הדין? אמר לו ר' חיים: וכי הכרחי הדבר שתוציא ממון כדי לנסוע לבקר את אביך, והרי יכול אתה ללכת ברגל? ...

לא תרצח ולא תנאף ולא תגנוב ולא תענה ברעך עד שוא: (ה יז)

בפסיקתא: ד' ווי"ן כנגד כ"ד ספרים שיהיו עתידים לעמוד לישראל.

שואל ה"בנין אריאל": לכאורה למה נכתבו הווי"ן רק בדברות האחרונות, ולא בדברות הראשונות בפרשת יתרו? – ואפשר לומר: לפי חז"ל במסכת נדרים כג: אילו לא חטאו ישראל, לא היו נותנים להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע שכתוב שם תחומים של ארץ ישראל. ואם כן בדברות הראשונות שנכתבו קודם החטא אין מקום לרמז על כ"ד ספרים. ורק בדברות האחרונות, שנכתבו אחרי החטא, באו הווי"ן, לרמז על כ"ד ספרים שעתידיים להיות להם.

הרה"ק מאוסטרובצה זי"ע מתרץ על השאלה למה בעשרת הדברות נאמר 'לא' – ובשניות נאמר 'ולא' – עם וא"ו החיבור:

הענין הוא, כי נאמר 'חרות על הלוחות' – ודחז"ל אל תקרי חרות אלא חירות שנעשו בני חורין מיצר הרע ומלה"מ.

ולכאורה יש כאן פליאה עצומה, והלא כל ניצוחו של משרע"ה כנגד טענת המלאכים 'תנה הודך על השמים' – היה בתשובה ניצחת שאמר: תורה זו מה

ההשתוקקות על ידי ההרגל, ולא יהיה בכוחה לעורר את הטל של תחיה וישארו בלי רוח חיים.

ב"ניצוץ אחד" מביא את ה"כלי יקר" שכותב: יש מפרשים בדרך הלצה, וכן הוא בשלה"ק בשם ה"ידי משה" לרבי משה אלמושנינו זצ"ל: שהלא 'יפה שעה אחת של תשובה ומעש'ט בעוה"ז מכל חיי העולם הבא' [אבות ד' יז], שכן בעוה"ב לא ניתן להשיג עוד תורה ומצוות. ולעומת זאת, בעולם הזה לא יכול האדם לראות פני אלוקים, כל עוד שהוא מלוכף בגופו הגשמי, ורק בעלמא דאתי יכול לזכות לכך. והנה דבר פלא אירע במתן תורה שנגלה אליהם הקב"ה עד שראו והשיגו כי אין עוד מלבדו. לכן טענו ישראל: עד היום ידענו כי לא ניתן גם להשיג אלוקות וגם להמשיך לקיים מצוות, אבל 'היום הזה ראינו כי ידבר אלוקים את האדם וחי'. שזכינו למדרגה העילאית של גילוי אלוקות מוחלט. ואם כן, 'ועתה למה נמות', והלא עדיף לנו להמשיך לחיות ולהוסיף עוד מצוות. ובשלמא 'אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלוקינו', שאנו מוסיפים זיכור והשגות גבוהות באלוקות מה שאי אפשר בחייו, 'ומתנו', כדאית היא מיתתנו עבור כך. אבל מאחר שראינו שאפשר להשיג רוחניות ואלוקות צרופה, ואחר כך להמשיך בתורה ובמצוות, אם כן 'למה נמות', הלא טוב חיינו ממותנו.

כי מי כל בשר אשר שמע קול אלקים חיים מדבר מתוך האש כמונו ויחי: (ה כג)

ב"בנאות דשא": יש לפרש שבמתן תורה ניתן לבני ישראל שיוכלו להפוך חיי בשר לחיים רוחניים ולא להימשך אחרי הבשר עצמו שמע קול אלקים מדבר מתוך האש ויחי, ובזה למד מהו חיים אמיתיים.

וזה אשר מוכיח משה לישראל, שמי כמוך זכה לזאת, ואילו האומות היו מקבלים התורה לא היה זאת באופן כזה של התהפכות הבשר לחיי רוח, ורק אתה ישראל יש לך זה הכח לבטל חיי בשר לחיי נשמות ולחיות את החיים האמיתיים.

וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי ויאמר ה' אלי שמעתי את קול דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו כל אשר דברו: (ה כה)
מי יתן והיה לבבם זה ליראה אותי כל הימים: (ה כו)

חותנו. – אמר לו: יאמר לי חותני, איך מפרשים אצלכם "לא תגנב"? – פשוטו כמשמעו – השיב חותנו – אסור לגנוב אצל חבירו. ואצלנו בקאצק – אמר לו הרי"מ – "לא תגנב" פירושו: לא תגנוב אפילו דעת עצמך...

את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש וגו' קול גדול ולא יסף: (ה יט)

"כל" – אומר ה"שפת אמת" זי"ע: לרבות כל קהילות ישראל בכל הדורות, בכל עת שמתאספים ביחד לשם שמים, הם יכולים לשמוע את קול ה' בכח, קול ה' בהדר!

עו"א - בתרגום: קל רב ולא פסק. הקולות האלו נמשכים ונשמעים עד היום. אבל כדי לשמוע אותם יש צורך בהכנות כאז כן היום, וכמו שנאמר: 'ועתה אם שמוע תשמעו בקולי'.

ותאמרו הן הראנו ה' אלקינו את כבודו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם וחי: (ה כא)

ועתה למה נמות וגו' אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ה' אלקינו עוד ומתנו: (ה כב)

אומר הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע: הקושיא מבוארת, אחרי שראו שידבר אלקים את האדם וחי, איך אמרו 'למה נמות'?

ויש לומר בפשטות. חז"ל אמרו: כל המוסר עצמו על קידוש ה' על מנת לעשות לו נס, אין עושין לו נס. והנה מה שנעשה להם נס, כי לא עלה במחשבתם כי יעשה להם נס, אבל עכשיו שראו כי ידבר אלקים את האדם וחי, יש לחוש שבלבם פנימה יחשבו גם על נס, ושוב לא יעשה להם נס.

ועוד הסבר: לפי חז"ל שאמרו: כי דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה יצתה נשמתן של ישראל, שנאמר 'נפשי יצאה בדבורו'. ומאחר שמדבור ראשון יצתה נשמתו, דיבור שני איך קיבלו? הוריד טל שעתיד להחיות בו מתים והחיה אותם. והנה ידוע שכל מה שנותנים משמים הוא על ידי התעוררות מלמטה. ואם כן התשוקה העצומה של ישראל לקראת הדיבור היא שעוררה את הטל של תחיה, ולכן היה החשש שאם ימשיכו את קבלת התורה בדרך זו, תחלש

וסיפר על תוכניות גדולות ונצורות, ועל אפשרויות מאד נרחבות של חיזוק לתורה באמריקה. וסיים: עכשיו כששמעתם על התכניות המופלאות, עלינו לומר בלשון הכתוב: "מי יתן והיה", תרתי משמע, האחד כמשמעו מי יתן, הלוואי ויהיה, והפשט השני פשוטו כמשמעו, "מי יתן" – מי ומי יהיה הנדיב אשר "יתן" ואז "והיה", כי כסף תרומת הקודש יגביר את הקול קול יעקב ויאדיר החינוך לתורה ולמצוות בארה"ב...

לך אמר להם שובו לכם לאהליכם: (ה כז)

ואתה פה עמד עמדי: (ה כח)

ה"חתם סופר" זצ"ל בחידושו למס' ע"ז כתב: כי נתקשה כל ימיו מהיכן הוציאו חז"ל דין זה דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי.

אמנם הגאון רבי מאיר שמחה ה"משך חכמה" זצ"ל פשט ממקרא זה:

שהרי ודאי נשאו ישראל במצרים נשים האסורות על פי התורה בטרם קבלוה, ועמרם יוכיח, שהיה גדול הדור ונשא את דודתו, וכן מצינו בחז"ל עה"פ 'וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו' – שבכו על שנאסרו בקרובותיהם, ואם לא הורגלו בכך עד עתה הרי לא היו בוכים, ובכל זאת נאמר להם אחר כך 'שובו לכם לאהליכם' ולא היו צריכים לפרוש, על כרחך שגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולא היו יותר קרובים.

אומר הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע: אחרי מעמד הר סיני וההתלהבות הגדולה של ישראל בקבלת התורה, שהקדימו נעשה לנשמע, אמר הקב"ה למשה: 'לך אמור להם שובו לכם לאהליכם' – נראה איך יתנהגו בביתם, וזה העיקר.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר: ע"י ש'אתה תעמוד פה עמדי' – תוכל להשפיע להם קדושה, כי המנהיג משפיע הקדושה לכל הדור, – הם יוכלו לשוב לאהליהם.

אומר הרה"ק ה"אמרי חיים" מויז'ניץ זי"ע בדרך צחות: לזה שמוכרחים לדבר אליו בלשון רבים, 'שובו, לכם', "וואס מאכט איהר" – לו יגיד: "לאהליכם" יצט אין דערהיים געזונטערהייט", אבל "ואתה" – זה שאפשר לדבר אליו כדבר איש אל רעהו "וואס מאכסטו" וכדו',

הרה"ק ה"אוהב ישראל" כותב [בליקוטים]: יש להבין למה הוטבו דבריהם בעיני המקום בזה שלא היו חפצים לשמוע מפי הקב"ה בעצמו, הלא לכאורה אדרבה, חשוב יותר לשמוע מפי הקב"ה, כי זה דברי הרב וזה דברי התלמיד, ואף שאמרו הטעם שחוששים פן ימותו, אין זו טענה מספקת, כי אעפ"כ ראוי היה להם לחפץ לשמוע מפי הקב"ה עד כדי מסירות נפש.

וכתב לבאר שהקב"ה שיבח בזה את מדת האמת של ישראל, שאף שזכו למדרגה גבוהה מאוד, לשמוע עשרת הדברות מפי הקב"ה, עם כל זה מאחר שהרגישו שעדיין אינם במדרגה זו להיות ראויים לשמוע מפי הקב"ה עצמו, אמרו למשה רבינו 'דבר אתה עמנו ונשמעה', זה בא להם מגודל מדת האמת שלהם, שמחמת זה לא רצו לעמוד במקום שאינם ראויים לו, לא כאותן האנשים הרוצים לעלות למדריגות שאינם שייכים להם.

ועל זה שיבח אותם הקב"ה ואמר 'היטיבו אשר דברו', היינו שדיברו כהוגן, אחרי שהכירו שעדיין אינם במדרגה הלזו, אשר הכרה זו נובעת ממדת האמת, ועל זה אמר 'מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים', שתמיד תשרה בהם מדת אמת כזו.

ב"שי"ח הפרשה" מספר שבסעודת שבע ברכות שהתקיימה בפאביניץ, היסב הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע יחד עם גיסו הגה"צ מבנדין זצ"ל, בתוך דבריו הזכיר הרבי את דברי המדרש [אמור לב ב] עה"פ 'היטיבו כל אשר דיברו' – חד אמר כהטבת הנרות וחד אמר כהטבת הקטורת. ותמה ה"אמרי אמת", דבשלמא בנרות מצינו לשון 'הטבה', כדכתיב 'בהיטיבו את הנרות יקטירנה', אבל היכן מצאנו הטבה בקטורת? אמר הרב מבנדין: דאי' בברייתא [כריתות ו:] כשהוא שוחק אומר הדק היטיב וכו' שהקול יפה לבשמים, הרי מצינו בקטורת הטבה ע"י דיבור, ומתאים לדברי המדרש על 'היטיבו אשר דברו'. והסכים הרבי לדבריו.

ה"חתם סופר" זצ"ל מפרש: עפ"י דאי' במד' רשעים הן ברשות לבן, וצדיקים לבם ברשותן. וזה הכוונה: 'מי יתן והיה לבבם זה – להם', שלבם ויצרם יהיה ברשותם להכניעו כדרך הצדיקים.

אחד מגדולי ישראל בארה"ב נשא דרשה בסעודת מגבית במטרה לאסוף כספים למוסדות תורה וחינוך,

לו אבקש – פה עמד עמדי, "בלייבט דא מיט מיר" [תשאר פה עמדי]...

ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך וגו' כאשר דבר ה' אלקי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש: (ו)
(ג)

אומר ה"משך חכמה" זצ"ל: הכוונה, שכאשר בני ישראל ישמעו ויעשו את רצון ה' – אז תהיה ארץ ישראל ארץ זבת חלב ודבש.

שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד: (ו ד)

בפרשת קריאת שמע נכללו כל עשרת הדברות – אומר הגר"א:

'ה' אלקינו' – נגד 'אנכי ה' אלקיך'. 'ה' אחד' – נגד 'לא יהיה לך אלהים אחרים'. ברוך שם כבוד – נגד 'לא תשא'. ולזה תקנו חז"ל: המזכיר שם שמים לבטלה לומר תיכף בשכמל"ו. 'ואהבת' – נגד 'זכור את יום השבת', כי ימות החול הוא דרגא דיראה ושבת דרגא דאהבה, ולזה אנו אומרים בתפילה בשבת 'באהבה וברצון הנחלתנו'. 'והיו הדברים האלה' – נגד 'כבד את אביך', כדדרשינן: במה אתה מכבדו בדברי תורה. 'ושננתם לבניך' – כנגד 'לא תרצח'. כמאמר חז"ל: כל שאינו מלמד לבנו תורה כאילו רצחו. 'ודברת במשבתך בביתך ובלכתך בדרך' – נגד 'לא תנאף', כמאמר: מזמה תשמור עליך, ואומר 'בהתהלך תנחה אותך ובשבכך תשמור עליך'. 'וקשרתם לאות על ירך' – נגד 'לא תגנוב', פי' לא תגנוב עם היד. 'והיו לטוטפות בין עיניך' – 'נגד לא תענה', כמאמר: עדים זוממין בראיה תליא. 'וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך' – נגד 'לא תחמוד בית רעך וגו'. ודפח"ח.

כתוב ב"שפת אמת": שמע בכל לשון שאתה שומע. היינו בכל השמועות שתקלוט אזנך, תשמע בהם "ה"א ה' אחד". בכל תראה גדולתו ואחדותו, הכל מעיד עליו. וזה "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא", הסוף והתכלית של כל פרט, להיות נשמע ממנו – "את האלקים ירא".

האבודרהם אומר: **"שמע"** נוטריקון: **ש** או **מ** רום **ע** יניכם: **ש** די **מ** לך **ע** ולם: ואימתי?

ש חרית **מ** נחה **ע** רבית: ואם תעשה כן, אתה מקבל עליך למפרע עול מלכות שמים.

נוהג היה ה"חתם סופר" זצ"ל, שכאשר היה לומד עם תלמידיו את פרשיות "בא" ו"ואתחנן", בהן מוזכרת פרשת שמע, היה מתעטר בתפילין, כדי שלא יהיה כקורא קריאת שמע בלא תפילין, שהוא כמעיד עדות שקר בעצמו.

יהודי חפשי שהתרחק מתורה ומצוות, תמה פעם בפני ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: הרי בק"ש נאמר, 'השמרו לכם פן יפתה לבבכם ועצר את השמים', ואם כן, מדוע צדיקים יושבים בצער, ואני שחפשי אני, נהנה מכל טוב שבעולם? אמר לו הרבי: מכך שאתה שואל מק"ש, למד אני שבודאי קראת ק"ש לפחות פעם אחת בחיך – וכשהלה השיב בחיוב, אמר לו הרבי: אם כך בעד אמירה אחת של ק"ש, כל מה שיש לך הוא מעט מדי, ומגיע לך שכר כפול ומכופל על כך...

ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: (ו ה)

החיד"א זצ"ל כתב להסמיך הפסוק לכתוב שאחריו, שהרי רבי עקיבא דרש 'ואהבת את ה' אלקיך' – 'את' לרבות תלמידי חכמים. ובגמרא אמרו מאן דרחים רבנן הוו ליה בנין רבנן, וממילא שכר 'ואהבת את ה' אלקיך' ואהבת תלמידי חכמים הוא: 'ושננתם לבניך' – שתזכה ללמד את בניך ולחנכם לתורה, שיהיו ד"ת משוננים בפיהם ויהיו לגדולי תורה.

מובא בשם הרבי ר' זושא מהאניפולי זי"ע: שפעם אחת בא לעיר אחת ושאל את אנשי המקום אם יש בעיר אחד שיוכל ליתן נדבה, ואמרו שכולם עניים יש רק אחד עשיר גדול אך הוא קמצן גדול, שאינו נותן אף פרוטה לצדקה, ואמר שרוצה לילך אליו, ובא אליו ולא רצה ליתן כלום.

ואמר: שבזה מתורץ לו על מה שכתוב 'בכל מאדך' – יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו [ברכות סא:], וקשה האיך יתכן כזה שאם יבוא אליו שירצה להורגו האם לא יתן לו ויסכים ליהרג ולא יתן כלום? הייתכן שיש איש כזה? אלא אמר, שעל זה האיש כתיב 'בכל מאדך', דהנה כתיב [משלי יז] 'מלוה ה' חונן דל', שאם חונן דל מלוה להשם ואינו מאמין לה' שיחזירנו, אבל כשהולך לישון מפקיד להשם נשמתו ומאמין שיחזיר לו מחר נשמתו ואילו על ממונו אינו מאמין בה' שיחזיר לו, וממילא שייך לומר עליו שממונו חביב עליו

מגופו...

אדם אם חסר לו הרגש לאהוב? אלא נראה מזה שבפנימיותו של האדם מושרש הרגש של אהבת ה', אבל צריך לעורר את הרגש הזה להוציאו מהכוח אל הפועל, וזו מצות "ואהבת" – שתעשה כל הפעולות לעורר את הכח הנרדם לאהבת ה'.

הגאון רבי עקיבא אייגר זצ"ל מתרץ: שקודם ק"ש חותמים אנו בברכה: "הבוחר בעמו ישראל באהבה" ואם השי"ת אוהב אותנו, בהכרח עלינו לאהוב אותו, שהרי "כמים הפנים לפנים כן לב האדם"...

ב"ראשי בשמים" שואל: באמת יש להבין איך שייך לאדם שהוא בשר ודם לבוא למעלה גדולה זו של אהבת השי"ת, אמנם על זה אמר הכתוב אחר כך העצה 'והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך', היינו שילמד תורה, ובכח לימוד התורה יוכל לבוא לאהבת השי"ת.

בשמחת תורה תשל"ו הייתי בקרית צאנז בנתניה, ובהקפות שערך הרה"ק ה"שפע חיים" מקלויזנבורג זי"ע, פירש את דברי המזמור – 'מזמור שיר חנוכת הבית לדוד', ובסוף אמר: 'למען יזמרך כבוד ולא ידום' – צריכים תמיד להודות להשי"ת, ה' אלקי' – ה' זו מדת הרחמים, אלקי – זו מדת הדין, אפילו שאתה האייבישטער תתנהג עמי במדת הדין – אבל אני וכאן אמר את שמו – 'לעולם אודך', תמיד אודה לך.

ברש"י ז"ל: שלא יהא לבך חלוק על המקום. אומר הרה"ק רבי משה מקוברין זי"ע [וכן איתא ב"בית אהרן" בשם הרה"ק רבי שלמה מקרלין זי"ע הי"ד]: רצ"ל על "המקום" שהוא שם, שלא לחשוב אילו היה במקום אחר היה לו יותר טוב מעתה, אל יחשוב כן כי הכל תלוי ברצון השי"ת.

'בכל לבבך' – ה"חידושי הרי"ם" זי"ע אמר: לכאורה היה צריך להיות כתוב "עם" לבבך, אך "בכל" לבבך הפירוש, אינגאנצין הארץ זאהל מעהר נישט זיין נאר אהבת ה'. [שבכל הלב לא יהיה רק אהבת ה'].

ברש"י ז"ל: אפילו הוא נוטל את נפשו. הרה"ק ה"תפארת שלמה" זי"ע [בפרשת נשא] כתב לפרש דנפש מלשון רצון, היינו כי לפעמים נוטלים מן

בשם המהרי"ץ דושינסקיא זצוק"ל: י"ל, דאם אדם עובד את השי"ת כשהוא ח"ו שבור ורצוף, וחסרה הפרטה מן הכיס ועי"ז לבו נכנע ומסור לעבודתו ית"ש, אין בו כל כך מן השבח והתהילה, רק אימתי ראוי לשבח כשהוא במלואו וטובו ואין חסר לו כלום ובכל זאת לא יגבה לבו ואינו שוכח את ה' ומקיים מצוותיו בשלמות, זה מורה על מדרגתו הגדולה באהבת ה'.

וזוהו 'ואהבת את ה' אלקיך' – איזוהי אהבה האמיתית להשי"ת הראויה לשבח, כשאתה מקיים אותה 'בכל לבבך' – כשלבבך שלם ואינו רצוף, 'ובכל נפשך' שהנפש ואבריו שלמים ובריאיים, 'ובכל מאודך' כשהשפע מצוי בך ואתה מלא ברכת ה', ובכל זאת לבך שלם באהבת ה' ויראתו הטהורה אז עבודתך רצויה ומקובלת לפני המקום ב"ה.

ברש"י: עשה דבריו מאהבה, אינו דומה העושה מאהבה לעושה מיראה, העושה אצל רבו מיראה, כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו. הקשה ה"שפת אמת" זי"ע [תרל"ד]: הרי ע"י יראה אדם נשמר יותר מאשר ע"י אהבה, א"כ איך יתכן שמניחו והולך לו? ומפרש השפ"א: שאין הכוונה על האדם, אלא על השי"ת, אם האדם מטריח את ה' בתפילה ובבקשות, אזי אם עובד מאהבה עושה ה' רצונו, אבל אם עובד רק מיראה, הקב"ה מניחו והולך לו.

וב"שפת אמת ליקוטים" מתרץ עוד, ד'כשהוא מטריחו' – הכוונה כשמגיע זמן שצריך מסירות נפש, אזי העובד מאהבה מוסר נפשו לקיים המצוות, אבל העובד מיראה, אינו מוכן למות עבור מצות ה'...

אומר האלשיך הק': ה' זו מידת הרחמים, אלקים זו מידת הדין, פירוש, בין שיתנהג עמך ברחמים ובין שיתנהג עמך במדת הדין תמיד – 'ואהבת את ה' אלקיך'.

שואל ה"שפת אמת" זי"ע: הלא אהבה היא דבר שברגש אישי, ואיך אפשר לצוות לאהוב, ומה יעשה

האדם את הרצונות לעבוד את השי"ת, היינו שבאים עליו מניעות ועיכובים הרבה, עד שאף חסר לו הרצון לעבוד את ה', וצריך לדעת שגם זה עצמו בא לו מאת השי"ת, היינו שזה הוא רצון השי"ת שעבשיו יעבוד את ה' בלי רצון.

הגמ' במסכת ברכות מספרת: כי בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן ק"ש היה, והיו סורקים את בשרו במסרוקות של ברזל. והיה מקבל עליו עומ"ש. אמרו לו תלמידיו, רבינו עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה: 'בכל נפשך' – אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: "מתי יבא לידי ואקיימנו" ועבשיו שבא לידי לא אקיימנו? ע"כ דברי הגמ'.

לכאורה יש כאן תמיהה גדולה, וכי לא ידעו תלמידי רבי עקיבא דרשה זו של בכל נפשך, ואיך עלתה על דעתם שרבי עקיבא יכפור ח"ו בתורת ה' מפני פיקוח נפש? ואם לא ידעו, איך יתכן שר"ע לא לימד דין זה, שודאי נחוץ לדעת אותו בזמן גזירת המלכות?

ומתרץ הגה"ק ה"י שוועות מלכו" מקוטנא זצוק"ל: מובא בשם המהר"ל, שאלו המוסרים את נפשם על קידוש השם, הרי בשל אהבת הקב"ה השוכנת בקרבם אין הם מרגישים כלל את היסורים, שכן דביקותם בהקב"ה גורמת להם שלא לחוש כלל ביסורי גופם. ואף רבי עקיבא, מרוב דביקותו בשעת מסירות נפש על קידוש ה' לא הרגיש את היסורים כלל, ומשום כך נמשך סבלו והתעכבה מיתתו, בדומה לר' חנינא בן תרדיון שהניחו ספוגי צמר על לבו כדי שלא ימות במהרה, אלא יימשכו היסורים זמן רב יותר.

כאשר ראו תלמידי ר"ע את התארכות סבלו של ר"ע שנגרמה בשל דביקותו הגדולה, קראו לעברו: רבינו, עד כאן?! כלומר: שיניח לזמן מה את דביקותו בכדי שירגיש את יסוריו, ואז ימות במהרה ויפסקו יסוריו.

ועל כך השיב להם רבי עקיבא, כי כל ימיו הצטער והשתוקק לרגע זה שבו יקיים את "ואהבת" – בלי להרפות מאהבת השי"ת, אף שבכך יגרום להתארכות זמן יסוריו, - ועבשיו שבא לידי לא אקיימנו?!

בשם הרבי מקאצק זי"ע: ש'בכל לבבך' – גם הכוונה אפילו הוא נוטל ממש את לבבך, צרות ועגמת נפש, חולים וכו', שאין ראש ומחשבה, וגם אז צריך לעבוד את ה'.

אומר ה"חידושי הרי"ם" זי"ע: אם כן, 'בכל לבבך' - גם כן, אפילו הוא נוטל את לבבך, היינו, כשאין לבך שלם עמך, אלא הספקות אוכלים בו גם אז – 'ואהבת'.

אומר הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע: כ"ק זקני האדמו"ר מקאצק אמר: שיהיו הדברים מונחים על הלב כאבן, וכאשר יפתח הלב, ברגע המיוחד, יכנסו הדברים לתוכו.

פירוש הדברים: הלב על פי רוב סגור, ואין הדברים נכנסים לתוכו, אבל אין להתפעל מזה, אין להרפות בעבודת ה', ויהיו הדברים מונחים כאבן על הלב מבחוץ, וברגע של התעוררות, כאשר יפתח הלב, יכנסו הדברים לתוכו פנימה.

הרה"ק רבי מנדלי מפביאניץ זצוק"ל הי"ד [בנו של ה"שפת אמת" זי"ע] פירש: על פי מה שאמרו במדרש: הרשעים הן ברשות לבם וכו', אבל והצדיקים לבם ברשותם וכו' עיי"ש.

וזה הפי' כאן, שיהיו הדברים האלה שולטים על הלב, שיהיה לבם ברשותם, ולא המה ברשות לבם.

'ובכל מאודך' – פירשו חז"ל: בכל ממונך. ולמה נקרא דוקא הממון בלשון "מאד"?

מסביר הרב האזולאי סבו של החיד"א: משום שכל התאוות שאדם מתאוה להם, יש גם זמן שהוא שבע מהן ואינו זקוק להן – לפחות במשך זמן מסוים – ורק ממון הוא הדבר היחידי שאדם מתאוה עליו תמיד, וכמאמר חז"ל מי שיש לו מנה רוצה מאתים, זוהי התאוה "בכל מאודך".

רק ליחיד נאמר 'ובכל מאדך', אבל בפרשת 'והיה אם שמע' – אומר הרבי מקאצק זי"ע – כשהמדובר לרבים לא נאמר 'ובכל מאדכם', כי אצל רבים ענין הפרנסה זה סכנת נפשות, וממילא זה נכלל ב"וכל נפשכם".

בשם הרה"ק מרוז'ין זי"ע: טעם שבפרשה ראשונה של קר"ש כתיב 'בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך' – ובפרשה שניה כתיב רק 'בכל לבבכם ובכל נפשכם' – ולא כתיב 'בכל מאדכם', לפי שפרשה ראשונה הוא עול מלכות שמים ששם החיוב 'בכל מאדך', אבל פרשה שניה שהיא עול מצוות לא שייך בכל מאדכם –

כי מצוה היא עד שליש והמבזבז אל יבזבז יותר מחומש.

ברש"י: יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו ולכן נאמר 'ובכל מאדך'.

שואל ה"שפת אמת" זי"ע: שלכאורה תמוה, שיש אדם שממונו יהיה חביב עליו יותר מגופו. ונראה לומר הכוונה: הנה תכלית האדם שיתקן מעשיו ויחזיר הפקדון לבעליו. ואמרו חז"ל עה"פ: 'על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא' – זה המות. וכמ"ש בספר חובת הלבבות, שהצדיקים מתאווים לצאת ממאסר הגוף. לכן מי שמוסר עצמו באהבת ה' מתוך זה שיודע ומבין כי זו תכלית האמת, מוסר נפשו בלב שלם. אבל המוסר ממונו והוא שרוי במצור ובמצוק, והעניות מעבירה אותו על דעת קונו, נסיון כזה יותר קשה ממסירת נפש.

חסידי חב"ד אמרו: אהבת "ובכל מאדך" הושוותה תאוות הכסף הגשמית – לאהבת ה', דהיינו: "בכל מאדך" מי שיש לו מנה רוצה מאתיים, ומי שיש לו רוצה יותר ויותר – זה הסוד של "נפשי חולת אהבתך" – בלי הפסק מלהט בכל נשמה יהודית הצמאון לאלוקות.

והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך: (ו)

אומר ה"חפץ חיים" זצ"ל: על האדם לחשוב שהוא נמצא יחידי בעולם, והקב"ה מבקש רק ממנו! שאין לו אלא ספר אחד לקרוא בו! ושהוא חי היום האחרון! אז בטח לא יבטל אף רגע מלעסוק בתורה ומצוות. וז"ש "והיו הדברים האלה" – רק הדברים האלה ישנם ואין לך ספר אחר. "אשר אנכי מצוך" – רק אותך אני מצוה. וגם "היום" – רק היום יש לך אפשרות זו לשמוע לדברי, כי מחר חלילה פן תמות ...

כ"ק אדמו"ר מראחמסטריווקא נ"י. זי"ע מבאר הפסוק עפ"י מש"כ ה"אור החיים" הק' זי"ע שבא הכתוב לתת עצה בזה כיצד יוכל האדם לבוא לאהבת השי"ת, הרי אהבה היא דבר התלוי בלב, וכל זמן שהלב אינו מרגיש אהבה להשי"ת לכאורה לא שייך לצוות על כך, לזאת נותן הכתוב עצה, שמתחילה ידע ויתבונן היטב בכל הדברים האמורים בפסוקי קריאת שמע, וע"י שיתמיד לחשוב בדברים אלו יוליד הרגשה בלבו לאהוב את השי"ת, עבדה"ק.

וזה שאמה"כ 'וידעת היום' – היינו מתחילה צריך שיהיה לך ידיעת ה', וע"י שינון ידיעה זו תופעל לבסוף הרגשת הלב, 'והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים'. ובסיום הדברים כותב האוה"ח הק' זי"ע בלשה"ק: "ודבר זה אנחנו יתמי דיתמי אנו מרגישים, כי רבה תאוה בלבנו וחשק אלקי עולם יותר מכל הון עולם ובבוד מלכות, וכל רעב נרגש לנמבזה ונמס בערך חלק המועט המושג מהרגש הוית הדברים על לבנו, אשרינו מה טוב חלקינו".

ומציין האדמו"ר זי"ע: שלשון זה מפליא מאד, שבאמצע פירוש הכתובים מתחיל לדבר על אהבתו הוא עצמו להשי"ת, והרי לא בא כאן לדבר מעצמו אלא לפרש הכתובים, וכפי הנראה מדי דברו בעינינו אלו "האט זיך אויסגעגאסן" גודל אהבתו להקב"ה ולא היה יכול להתאפק מלבטא גודל רגשי אהבתו.

אמר הרה"ק ה"ישועות משה" מויז'ניץ זי"ע: צריך האדם לחשב היטב בלבו היאך עבר עליו יומו ולהיות ממארי דחושבנא, וזהו 'היום על לבבך' – שישים ויחשב בליבו מעשי היום.

ושננתם לבניך ודברתם בם: (ו ז)

האלשיך הק' אומר: אם רוצה אדם ללמד תורה ומוסר לזולת – עליו להיות בעצמו חדור בדברים שהוא אומר, לפי שרק אז עשויים הם להשפיע, "והיו הדברים על לבבך" – חדורים עמוק בלבך, אז – "ושננתם לבניך" ישפיעו כחץ שנון על בניך ותלמידך.

שאלו את הרה"ק המהר"ש מליובאוויטש זי"ע: כיצד צריך אדם ללמוד תורה שהלימוד יהיה כהלכתו? השיב: מקרא מלא הוא, 'ושננתם לבניך', ומפרש רש"י: ושננתם, לשון חידוד. צריך להיות לימוד חד. "לבניך" – שהדברים יתלבנו ויתבררו. "ודברת בם" – לשון המשכה, שהתורה תתמשך לתוך החיים. "בשבתך בביתך" – כל זמן שהנשמה בבית החומר שלה הוא הגוף, "ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" – והעיקר שיהיה מורגש בשעת תחיית המתים. והגמרא אומרת: לעולם ישליש אדם שנותיו, שליש במקרא, היינו שליש השנים צריך האדם להשקיע עצמו בקריאה לאהבת המסורת שתצא מעומק הלב. שליש במשנה – שליש השנים כדי לשנות את עצמו, ושלש בגמרא – כדי לגמור את הכל. ודפח"ח.

ו"נר מצוה ותורה אור", למד תורה במשך עשרים וחמש שנה בעמידה. הוא עבר על כל הש"ס ארבעים ושנים פעם, וקיים בעצמו את הכתוב: 'ודברת ב"ם'.

והיו לטטפת בין עיניך: (ו ח)

בגמרא: אלו תפילין שבראש, ועל שם מנין פרשיותיה נקראו 'טוטפות', 'טט' ב'כתפי' שנים, 'פת' ב'אפריקי' שנים [במדינת 'כתפי' קורין לספרה שנים טט, ומדינת 'אפריקי' קוראים לספרה שנים 'פת']. שואל ה"שפת אמת" זי"ע [בא תר"נ ד"ה בפסוק]: ולמה נתכנו התפילין דווקא על שם מספרם בשתי שפות זרות אלו, 'כתפי' ו'אפריקי'. אלא, באו חז"ל לרמז בזה שצריך האדם לטעון על 'כתפיו' עול מלכות שמים, ובד בבד 'לפרוק' מעל עצמו עול הסט"א, וזהו: 'כתפי' ו'אפריקי'!

אל הרה"ק רבי אברהם יהושע השיל מסקווירא זי"ע, הגיע פעם איש אביון, וביכה לפניו את עניותו הגדולה, עד שאין ידו משגת אפילו לרכוש תפילין כשרות בעבור בנו שהגיע למצוות. עודם מדברים, ועל פניהם עבר יהודי חשוך בנים, והרבי הציע לו לרכוש את התפילין, ובשכר המצוה יזכה לבן זכר. הלה מילא כמובן מיד את הבקשה, ולתקופת השנה נוסע. היה הדבר לפלא, וכאשר הגיע המאורע לאוזניו של אביו רבי יצחק מסקווירא, שאל את בנו לפרש הענין, ונענה: "והרי מקרא מלא דיבר הכתוב, שנאמר 'והיו לטטפת בין עיניך', אל תקרי בין אלא בן, אם תזכה יהודים בטוטפות אז והיו לבן..."

מספר מחנכים נכנסו אל ה"חזון אי"ש" זצ"ל ושאלו: כיצד באה שפה זרה לתורתנו הקדושה? והשיב: הקב"ה ברא את העולם בלשון הקודש, ובכל שפה מעורב איזה תיבות מלשון הקודש המקורי, וממילא טט ופת זה לשון הקודש, רק שאצלנו לא משתמשים בזה ובאמת מלשון הקודש הוא. וכ"כ השלה"ק.

וכתבתם על מצות ביתך: (ו ט)

בתוס' יו"ט עמ"ס כלים [פ"ז משנה טז] כתב: שבזמן המשנה היו אנשים שנשאו מזוזה עמהם וחשבו זה למצוה ושמירה.

ובחי' "אנשי שם" - שם על משניות כתבו: שאם היו אנשים כאלה טפשים היו ודאי. והגר"ש וואזנר זצ"ל

סיפר רבי שלמה גולדשטוף ז"ל חתנו של הגאב"ד דטשעבין זצ"ל, כי בהיותו בקרעניץ נפגש עם הגאב"ד דבריסק זצ"ל ואמר לו אימרה משמו של הרבי רבי דוד משה מטשורטקוב זי"ע: שהקשה, שלכאורה היה צריך להיכתב להיפך, תחילה צריך האדם ללמוד בעצמו ורק לאחר שלמד מצווה הוא "ושננתם לבניך"?

ותירץ, שרק כאשר מקיים אדם מצות "ושננתם לבניך" אזי יכול הוא לקיים את המשך הכתוב: "ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך", כיון שיש לו במה לשוחח עם בנו. אך אם אינו משנן לבנו דברי תורה, אין הוא יכול לקיים מצות "ודברת בם" בלכתו בדרך עם בנו.

אמר לו הגרי"ז שאפשר ליישב את הפסוק באופן אחר: הגמרא בקידושין אומרת: הוא ללמוד ובנו ללמוד - הוא קודם לבנו. ואם היה בנו זריז וממולח - בנו קודם. עוד מבואר שם בגמרא: 'ושננתם לבניך' - שיהיו דברי תורה מחודדין בפיו. מעתה מבואר הפסוק היטב: אם לימוד התורה של בןך הוא בדרגת "ושננתם לבניך", היינו שבנו מחודד בתורה, ואילו דרגת האב היא רק בגדר של "ודברת בם" - בלא שינון, אזי הבן קודם לאב. לכן הקדימה התורה "ושננתם לבניך" - ל"דברת בם". הוסיף ר' שלמה וסיפר, כי לאחר י"ב שנים, כאשר נפגש עם הגרי"ז בארץ ישראל, הזכיר לו הגרי"ז את שיחתם מאז באומרו: קושיא טובה בפסוק דקריאת שמע הקשיתיני ...

הרה"ק המוהר"א מבעלזא זי"ע אמר בשם אביו הרה"ק המוהרי"ד זי"ע: הא דרוב מוני המצות מונים במנין תרי"ג מצות עשה של לימוד התורה מקרא ד'ושננתם לבניך', אף דלפני זה יש כמה מקראות על חיוב לימוד התורה, אלא שהורו לנו בזה, דאין אדם יוצא ידי חובתו בתלמוד תורה במה שלומד בעצמו, אלא אם כן לומד גם עם בניו.

בחז"ל: בם יש לך רשות לדבר ולא בדברים אחרים. אומרים בשם הגר"א: התורה שבכתב מתחילה באות "ב", - 'בראשית', והתורה שבעל פה מתחילה באות "מ" - מאימתי, זה שנאמר 'ודברת ב"ם' - היינו בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה המרומזים בתיבת ב"ם - יש לך רשות לדבר, ולא בדברים אחרים.

הרב החיד"א זצ"ל מביא: שהגאון בעל "מסורת הש"ס"

בספרו "שבט הלוי" [ח"ב סי' קמט] כתב: שאין דעתו לעשות מזה מסחר, ושמע שבאיטליה היה קלקול שהיו לוקחין המזוזות מהבתים ונשאו אותן אצלם לשמירה עד שנשתכחה מצוות מזוזה.

ובתים מלאים כל טוב אשר לא מלאת וגו' ואכלת ושבעת: (ו יא)

שאל הבח' משה אהרן הברשטאם הי"ד – בנו הצעיר של הרה"ק ה"קדושת ציון" מבאבוב זי"ע – הי"ד: למה לא כתוב בפסוק 'וברכת את ה' אלקיך' כנאמר בפרשת עקב?

וי"ל, עפ"י מה דאמרינן [חולין יז.] דבשבע שכבשו וחילקו אפילו כתלי דחזירי אישתרי להו דכתיב 'ובתים מלאים כל טוב'. והנה הטו"ז באו"ח סי' קצ"ו סק"א העלה בשיטת הרמב"ם דבאיסורין שהותרו לחולה שיש בו סכנה אין מברכין עליהם [ועיין מג"א סי' ר"ד סקכ"א]. ומשום הכי בפרשת ואתחנן דקרא מיירי בדברים אסורים שהותרו להם אז בשבע שכבשו וחילקו, לא כתבה התורה 'וברכת את ה' א', דאין טעוין ברכה.

את ה' אלקיך תירא: (ו יג)

בגמ' פסחים בב: שמעון העמסוני היה דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע ל"את ה' אלקיך תירא" פירש, עד שבא רבי עקיבא ודרש 'את ה' אלקיך תירא' לרבות תלמידי חכמים.

שואל ה"כתב סופר" זצ"ל: הנה יש להבין וכי רבי שמעון העמסוני לא יכל לדרוש כך ורק רבי עקיבא ידע זאת?

ונראה לפרש בדרך צחות, דהא ודאי שאף רבי שמעון העמסוני ידע זאת, אלא שהיה פשוט לו שצריך לירא את הת"ח שכל היום עוסקים בתורה ועושים רצונו של מקום ולא חשב שצריך עבור כך דרשה מיוחדת, לכן לא הבין שה'את' לכך נאמר, עד שבא רבי עקיבא שהיה מ' שנה עם הארץ ואף אמר [פסחים מט:] מי יתן לי ת"ח ואנשכנו כחמור, הרי שהוא ידע שאין זה ברור מה שצריך לירא תלמידי חכמים שהרי עם הארץ לא יודעים זאת, ולכן הוא דרש 'ואת' לרבות ת"ח.

אומר ה"פרדס יוסף" בדרך צחות: מדוע דוקא ר' עקיבא דרש זאת ולא שמעון העמסוני, שהרי נאמר 'כבד את

ה' מהונך' [משלי ג ט], והיה ירא ר' שמעון לדרוש את לרבות ת"ח שיחשבו שלכבוד עצמו הוא דורש, שהוא דורש 'את ה' אלקיך תירא' - לרבות ת"ח – כדי שיוכל לדרוש 'כבד את ה' מהונך' - ג"כ לרבות תלמידי חכמים.

עד שבא רבי עקיבא שהיו לו כ"ד אלף תלמידים, חסידים ומעריצים, וחותנו העשיר התיר נדרו שהדירו מנכסיו, והיה ר' עקיבא עשיר מאד ולא היה ירא שיחשדוהו שלטובת הנאה הוא מתכוון, כי אינו צריך משלהם, לכן עד שבא ר"ע ודרש 'את' - לרבות ת"ח.

הרה"ק ה"מקור ברוך" מסערט ויז'ניץ זי"ע מבאר: שמעון העמסוני צפה ברוח קודשו וראה את התמעטותן של דורות האחרונים, ואת יראת השמים הפוחתת והולכת – ולא ידע מה אפשר לעשות, כדי להתמודד עם הענין.

עד שבא רבי עקיבא וחדש: שהעצה לחיזוק 'את ה' אלקיך תירא' הנה "לרבות תלמידי חכמים", כלומר: להרבות בעולם תלמידי חכמים, לייסד ישיבות קדושות שבהן יעמידו תלמידים רבים לתורה וליראה.

ויתן ה' בפרעה ובכל ביתו לעיניו: (ו כב)

שואל הגה"ק רבי שלמה אלקבץ זצ"ל בספרו "ברית הלוי": הן הפסוק מתכוון לכל עשרת המכות, ובכללן למכת בכורות, וכיצד נאמר בה 'לעיניו? הלא היא היתה בחצות הלילה בעת החושך והאפילה, וכיצד היינו יכולים לראות כיצד ניתנים אותות ומופתים גדולים ורעים בבית פרעה? אלא שהדבר יובן עפ"י הזה"ק [ח"ב לב.] שבלייל יציאת מצרים הלילה האיר כיום תקופת תמוז, וממילא היתה גם מכת בכורות 'לעיניו'.

ויצונו ה' לעשות את כל החקים האלה ליראה את ה' אלקינו לטוב לנו כל הימים ולחיותנו כהיום הזה: (ו כד) אומר ה"חפץ חיים" זצ"ל: מכאן תשובה לאומרים "רחמנא לבא בעי", [א אידיש הארץ]. שלא די בלב, אלא 'ויצונו ה' לעשות' וגו', דוקא ע"י מעשה. והטעם בזה: כי ידוע שתרי"ג מצוות הם כנגד רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו של האדם, ואם תחסר לו מצוה אחת, יחסר לו תיקון האבר ההוא לעתיד. והיינו דכתיב 'לטוב לנו כל הימים' [היינו ליום שכולו ארוך], 'לחיותנו כהיום הזה' – כמו שאנו חיים היום עם כל האברים, וזה יהיה

דוקא רק על ידי קיום כל התורה במעשה, וכדכתיב 'לעשות את כל החקים האלה'.

וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה וגו' (ו כה)

ה"אהבת שלום" זו"ע מבאר: כי כאשר האדם נותן צדקה כדי לכפר עוונותיו, כמ"ש [דניאל ד כד] 'וחטאך בצדקה פרוק', אין נתינתו זו בכלל גדר קיום מצות צדקה, שהרי הוא עושה זאת לתועלת עצמו, לכפרת עוונות, ולא לקיום מצות צדקה, רק כאשר הוא זהיר לקיים כל התורה והמצוות כראוי, ואינו צריך להפריש מעות לצדקה לצורך כפרת עוונות, אז יכול לקיים מצות צדקה כראוי, לשם קיום המצוה. וזה שאה"כ: 'וצדקה' – ר"ל אימתי נוכל לקיים מצות צדקה כראוי, 'כי נשמור לעשות את כל המצוה' – כאשר נקיים את כל מצוות ה' כראוי, ולא יהיה לנו צורך לתת צדקה לכפר על העוונות, אז תתקיים מצות צדקה, נתינה לשם קיום המצוה.

ולא תחנם: (ז ב)

רמב"ם: אסור לתת להם מתנת חינם. סיפר הרה"ק רבי אהרן מבעלזא זי"ע: סבי רבי שלום, מסר תמיד מנעליו לתקן לסנדלר גוי, שהתגורר בשכונתו. פעם עבר בעירו סנדלר יהודי, מיהר סבי לקראתו בשמחה גדולה ומסר לו שיתקן מנעליו. שאלו אותו: שמחה זו מה היא עושה? והשיב: כשאני מוסר תמיד מנעלי לסנדלר גוי – נוקפני לבי, שמא דורש הוא מחיר מופרז בשכרו ונמצאתי עובר ב"לא תחנם", עכשיו שאינה ה' לידי סנדלר יהודי שלא איכפת לי אם אוסיף לו על שכרו – ולא אשמח? ...

שומר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותו: (ז ט)

אומר ה"משך חכמה": בירושלמי בסוף קידושין נאמר כי מה שנאמר במשנה: כל העושה מצוה אחת מטיבין לו וזוכה לנחול את הארץ – זה מי שייחד מצוה אחת ולא עבר עליה מעולם. אם כן, י"ל שזה הרמז שיש בכתיב ובקרי של הפסוק: בעוד שבקרי אנו קורין "ולשמרי מצותיו" – הרי שבכתיב כתוב לשון יחיד 'ולשמרי מצותו' – לומר, שאף אם אדם שומר מצוה אחת ולא עבר עליה מימיו, יזכה לשמירת הברית והחסד מנותן התורה.

ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו: (ז י)

ברש"י ז"ל: בחייו משלם לו גמולו הטוב כדי להאבידו מן העולם הבא.

בשו"ת בית יצחק מביא בשם המהר"ם: שלכאורה כלום יש אצל הקב"ה מדת איפה ואיפה, מדוע באמת משלמים לרשע שכרו בעוה"ז ולצדיק שכר מצוותיו בעוה"ב?

ההסבר הוא: הרשע אף כשעושה מצוה עפ"י רוב למראית עין עושה אותה, ולא בלב שלם, ובשקר יסודה, לכן משלם לו הקב"ה שכרו בעולם השקר, אבל את העבירה הוא עושה בכל חוס לבו ובמסירות ובנאמנות מרשעת לבו, ולכן מגיע לו העונש בעולם האמת.

ואצל הצדיק זה היפוך הדברים, את המצוה הוא עושה בלב שלם ובאמונה טהורה, ולכן ראוי שיקבל שכרו בעולם האמת, אבל העבירות הוא עושה מתוך אונס יצרו, לכן הוא בא על עונשו בעלמא דשיקרא.

ב"שי"ח הפרשה" מביא שה"חתם סופר" זצ"ל שואל: הרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולא שייך לקבל בעולמנו שכר על מצוות ה', א"כ איך מקבל הרשע שכר מצוותיו בעוה"ז?

ומתוך בשם רבו הרב דייטש [?] זצ"ל: דאמרו חז"ל שהנקמה בשונא היא מעין עוה"ב, היינו שיש לאדם הנאה מן הנקמה מעין הנאה רוחנית, א"כ יש לומר שהרשע מקבל שכר שרואה בעוה"ז נקמה בשונאיו, וזהו מעין עוה"ב – על כן שייך לקבל שכר זה אף בעוה"ז.

ובזה מבואר כפילות הפסוק, דכתיב 'ומשלם לשונאיו אל פניו', ואח"כ כתוב שוב 'לא יאחר לשונאו וגו', והפי' הוא: 'ומשלם לשונאיו' – ה' משלם לשונאיו, אלו הרשעים, את שכרם בעוה"ז, ומהו שכרם? 'לא יאחר לשונאו אל פניו ישלם לו' – שמעניש את שונאו של הרשע, והרשע שרואה בנקמה, זהו שכרו, שמקבל בעוה"ז מעין עוה"ב.

ושמרת את המצוה ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשתם: (ז יא)

ברש"י: 'היום' – לעשותם. ולמחר, לעולם הבא, ליטול שכרם.

אומר המגיד מדובנא זצ"ל: משל לנוסע ששכר עגלון

הפטרה

בסדר ההפטרות של הנחמות מצינו שהראשון שבהם הוא הפטרת **"נחמו נחמו עמי"**, השני הוא **"ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני"**, והשלישית היא **"עניה סוערה לא נוחמה"**, והרביעית היא **"אנכי אנכי הוא מנחמכם"**. ופירש הגאון רבי מאיר שפירא זצ"ל: עפ"י מה דאיתא במדרש ובחז"ל – אשר השי"ת שלח את נביאי ישראל וחכמיו שילכו לנחם את ישראל, אך עם ישראל לא יקבלו את התנחומים, אחר אשר עברו צרות ויסורים נוראים במשך כל הדורות לא ירצו לקבל תנחומים ע"י שליח אלא מהקב"ה בעצמו, ואז יבוא השי"ת ובעצמו הוא ינחם את ישראל ביחד עם הנביאים והחכמים ורק אז יקבלו ישראל את דברי התנחומים.

ובזה פירש את סדר ההפטרות: שמקודם אמר הקב"ה להנביאים ולהגדולים שבישראל **"נחמו נחמו עמי"** שהם ילכו לנחם את ישראל, אבל **"ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני"** במשך שנים ארוכות ועכשיו הוא שולח לנו שליחים, ואז כיון שחזרו הנביאים לומר להשי"ת ש**"עניה סוערה ולא נוחמה"** שאינה מקבלת תנחומים ע"י שליחים אז **"אנכי אנכי הוא מנחמכם"** השי"ת בכבודו ובעצמו יבוא לנחם את ישראל, ודפח"ח.

נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם: (ישעיהו מ א)

הרבי ר' ברוך ממז'בוז' זי"ע אמר: **"נחמו נחמו"** כיצד – **"עמי יאמר אלקיכם"** שאלקיכם יאמר לכם **"עמי"**, בלשון חיבה.

אומר ה"חתם סופר" זצ"ל: נ"ל ההסבר בכפילות **"נחמו נחמו"** – דהנה הצרה עצמה של החורבן לא היתה כל כך זמן ארוך, כמו הפחד בלב, שהיה בלב עם ישראל זמן רב קודם הגזירה שרדף אותם קול עלה נידף. נמצא שחוץ מעצם הצרה היה את הידיעה ופחדים מהעתיד. ממילא בזמן נחמתנו בב"א לא מספיק רק הודעה ובשורה על הטובה שעתידה לבוא עלינו בקרוב, שכן ידיעה ופחד מרעה היא הרבה יותר קשה מידיעה על בשורות טובות ומשמחות. לכן כאשר הקב"ה ינחם את עמו יצטרך להיטיב להם בפועל בכפלים.

שיסיעו למקום פלוני שאת שכר טרחתו הוא אמנם ישלם לו רק בהגיעו אל מחוז חפצו, אולם את דמי המספוא לסוסים שמאביסים בתחנות ביניים – דמים הללו הרי הוא פורע לו מיד, כי עני הוא העגלון ומנין יקח מזון לסוס שלו. כך גם אתנו: אמנם את השכר של המצוות לא ישלמו לנו רק בעלמא דקשוט, כי **"היום"** נועד רק **"לעשותם"** ולא לקבל שכר, אך כדי שנוכל **"לעשותם"** הרי אנו זקוקים לפרנסה, לבריאות, להרחבת הדעת ולעוד הרבה דברים טובים – ומן הדין שישפיע עלינו הקב"ה כל טוב.

וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות וגו': (ז כה)

סיפר הרה"ק ה"אהבת שלום" מקוסוב זי"ע מעשה שהיה עם הרה"ק רבי יוסף יוסק'ה מיאס, בנו של הרה"ק רבי אריה לייב מוואלטשוסק זצ"ל מתלמידי המגיד הגדול ממזריטש זי"ע, שפעם הפציר בגביר אחד, שיפתח לבו במתת יד הגונה לצדקה. התנצל הלה ואמר, אבל הרי אינני מחוייב לתת יותר מחומש מממוני לצדקה? ענה הרבי: בוודאי מחוייב אתה לתת יותר, שאמנם מצות צדקה מוגבלת לחומש, אבל היינו דווקא בנתינת למצוותה בלבד, כי בצדקה שבאה לכפר על החטאים, כבר נאמר [איוב ב ד] **"וכל אשר יתן לאיש יתן בעד נפשו"**, וכן הוא אומר [דניאל ד כד] **"וחטאך בצדקה פרק"** ויסודו בספר התניא [אגה"ק י], והביאו ב"מטה אפרים" [אלף המגן, תרצ"א בשם ספה"ק], משכך, סיים הרה"ק ר' יוסף, היות שעליך לכפר על עוונותיך, אין לך שום הגבלה ועליך לתת הרבה יותר מחומש.

ובזה ביאר הרה"ק מקוסוב זי"ע את הפסוק **"וצדקה תהיה לנו"**, אימתי הצדקה היא למטרתה בלבד, רק **"כי נשמור לעשות את כל המצוה"**. כאשר נישמר בקיום כל המצוות ולא יהיה לנו חטאים, אזי תיחשב לנו הצדקה כמצוה גרידא, ולא כצורך כפרה.

אמר הגאון רבי אליהו חיים מייזל זצ"ל רבה של לודז', יש אנשים הפוטרם עצמם מכל מצוות התורה בנדבת לבם, בצדקה שמפזרים ביד רחבה, ועליהם אפשר לומר: **"וצדקה תהיה לנו"** – רק אז נחשבה הצדקה שלנו, **"כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת"** – אבל בלי קיום התורה והמצוות גם הצדקה היא פגומה.

הגאולה הבטיח להם ה' לפתוח להם את היכל האהבה, ואז כל ישראל יעשו תשובה מאהבה וזדונות נעשו להם כזכיות.

כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו: (ישעיהו מ ד)

אמר רה"י שליט"א: הנביא מנבא שבביאת המשיח יישרו כל הדרכים לעלות לירושלים, וכבר אמרו צדיקים זי"ע שקודם ביאת המשיח יבנו הרשעים את ארץ ישראל וירושלים עיה"ק להכינו לביאת משיח, וכמ"ש [איוב כ יז] 'יכין וצדיק ילבש', ובגמ' [ב"ק קיט.] דרשו יכין רשע ואח"כ צדיק ילבש, וע"כ כהיום חפרו והשווה הר לגיא ועשו דרך חדשה ליכנס לירושלים דרך ישרה להגיע במהירות יותר להתכונן לביאת משיח צדקנו בב"א.

אך עיקר הרמז הוא להשפיל ההר הגדול היצר הרע, וכמ"ש חז"ל שהיצר הרע נדמה כהר, כי בפשט הפסוק יש שפירשו שאין הכוונה שבאמת ינשא הגיא וההר ישפול רק שמהתשוקה לעלות לירושלים לא נרגיש עליית ההר וירידת הגיא בדרכנו, אלא הרמז ליצה"ר שאותו צריכים להשפיל כדי להתכונן לקראת משיח צדקנו בב"א.

שבת נחמו

ביוצרות של שחרית לשבת נחמו [מודפס בסוף סידור "אוצר התפילות"], אומרים: "דין שמע בכל לשון להתמלל, הלא נודע בארבעה עשר אשר פירשו זקננו". בספר "אספקלריא המאירה" מביא שני ביאורים בדברים אלו, ופלא ששני הפירושים נגלו לגדולי עולם בחלום!

המהר"ל מפראג סיפר שנגלה אליו 'בעל החלום', והגיד לו הכוונה שנחלקו חכמים [ברכות יג.] אם שמע נאמר בכל לשון, וראיה לכך ממה שדרשו חז"ל: והיו לטטפת בין עיניך – טט בכתפי שתיים פת באפריקי שתיים. והפירוש הוא: דלפי דרשה זו שמכאן לומדים ארבע פרשיות שבתפילין, א"כ תיבת 'טטפת' אינה מלשון הקודש, אלא מלשונות הגויים, א"כ רואים שאפשר להגיד קריאת שמע בכל לשון. וזהו 'דין שמע בכל לשון', מהיכן המקור לכך – 'נודע מארבעה אשר פירשו זקננו', מארבע פרשיות שלמדו זקננו חז"ל.

ב"פנינים יקרים" מביא בשם "בית פרץ": איתא בגמרא [חגיגה יג.] מיום שחרב בית המקדש נתמעט פמליא של מעלה. ויש לפרש הענין, דאיתא במדרש [איכ"ר א סא]: כשנחרב ביהמ"ק אמר הקב"ה, מה מלך בשר ודם כשמת לו מת, יושב ודומם, אף אני אשב ואדום, שנאמר [איכה ג כה] 'ישב בדד וידום' וגו', עוד איתא [חגיגה יד:] שמכל דיבור של הקב"ה נברא מלאך, ולפי זה, משחרב ביהמ"ק, שהקב"ה יושב ודומם, לא נבראו מלאכים, וממילא נתמעט פמליא של מעלה.

כותב הרה"ק ה"תפארת שלמה" זי"ע: ... כי בכל לילה הקב"ה מנחם אותה נחמה אחר נחמה כי בזה יגדל הנחמה לעתיד, כי גם אדם אינו מוציא דבריו לבטלה ועאכו"כ ממ"ה הקב"ה, ומכל נחמה ונחמה יהיה התשועה לעתיד תשועה חדשה לעצמה, וזהו 'נחמו נחמו' – הרבה פעמים. וזהו 'דברו על לב ירושלים וגו' – דבר זה תאמרו לה.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע אומר: 'נחמו נחמו עמי יאמר' – יאמר לשון עתיד, לתמיד לכל הדורות ולכל בני ישראל, דכיון שיאמר אלק', הקב"ה בעצמו, לכן הוא לתמיד, 'נחמו נחמו עמי' וגו' אל תקרי עמי אלא עמי, נחמת בני"י עם נחמת השי"ת עצמו דשכינתא בגלותא כדכי' 'עמו אנכי בצרה', ועל זה 'נחמו נחמו עמי' וגו'.

עו"א: כפל לשון נחמה כנגד כפל לשון בבכיה, דכתי' 'בכה תבכה בלילה', 'יאמר אלקיכם', היום גם כן, ואח"כ 'והיה עקב תשמעון' – והיה לשון שמחה.

מרן אד"ש אמר: בהפטרה 'נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם', השי"ת אומר לבני ישראל, מצדי משיח היה יכול לבוא מכבר, רק 'נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם', התישור, התנחמו, בינכם לבין עצמכם, בין אדם לחבירו, 'יאמר אלקיכם' כן לכל הדורות, שאילו היו מתוקנים בזה היה משיח יכול לבא מכבר.

כי נרצה עונה: (ישעיהו מ ב)

אומר הרה"ק ה"שם משמואל" זי"ע: היינו שהעון בעצמו יהפך לזכות ויהיה נרצה לה', כפי חז"ל העושה תשובה מאהבה זדונות נעשות לו כזכיות. ובעוד שכח הרע שולט אי אפשר לפתוח את היכל האהבה, שלא יטולה הרשעים לאהבות הכעורות שלהם. אבל בזו

והגה"ק רבי שמשון מאוסטרפולי זי"ע כותב במכתב: שהרב נתן שפירא בעל ה'מגלה עמוקות' נגלה אליו בחלום, ואמר לו שיש בפיט הזה רזין עילאין, אך לפי פשוטו הכוונה: 'דין שמע בכל לשון להתמלל' – הדין שאפשר לקרוא קר"ש בכל לשון, 'הלא נודע בארבעה אשר פירשו זקננו' – דין זה כתבוהו חז"ל בש"ס ב"ארבעה מקומות": ברכות יג. מגילה יז. סוטה לב: שבועות לט. שם פירשו שאפשר לקרות ק"ש בכל לשון.

ט"ו באב

אמרו חז"ל [תענית כו:], לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים שבהן בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולים שלא לבייש את מי שאין לו וכו', ומה היו אומרות, בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך, אל תתן עיניך בנוי, תן עיניך במשפחה.

כותב הרה"ק ה"דברי שמואל" מסלונים זי"ע: נרמז בזה על ימי התשובה שמתחילין מט"ו באב ונמשכין עד יוה"כ פ, כל מי שיכול להתעורר בעצמו לתשובה, מה טוב, ואף מי שאינו יכול אלא מכח ירושת אבותיו שהיו צדיקים, ג"כ טוב, אך מי שאין לו לא זה ולא מזה צריך לכל הפחות לשאול [דרך שאלה] מרבתי ומחברתי התעוררות לימים הק' האלו.

בספר "מזקנים אתבונן" מביא בשם הרה"ק הרמ"ח מסלונים זי"ע, שהקשה מה גודל היו"ט כל כך עד שאמרו לא היו ימים טובים לישראל כיום חמשה עשר באב וכו'?

ומבאר: שקבעו את היום ליו"ט גדול, כיון שהיו צריכים להתחנן בפני הבחורים שישאו עיניהם, כמ"ש בגמ' הלשון 'בחור שא נא עיניך', משמע שלולא בקשתם אליהם שישאו את עיניהם, לא היו נושאים את עיניהם לראות, ועל זה ראוי לקבוע יו"ט על שיש להם שמירת עינים מופלגת.

הרבי ה"אמרי אמת" זי"ע אמר בשם אביו ה"שפת אמת" זי"ע, הטעם שבשני ימים אלו שמחו הנשים, כי יו"כ הוא יום מחילה על חטא העגל, וט"ו באב הוא תיקון לחטא המרגלים, שבו כלו מתי מדבר כמבואר בגמ', ובשני חטאים אלו, הן חטא העגל והן חטא

המרגלים, לא חטאו הנשים, לכן בשני ימים טובים אלו נשתנו הנשים למעליותא.

הרבי ה"לב שמחה" זי"ע והרבי ה"פני מנחם" זי"ע אמרו על הגמ' [תענית] לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכו', בשם הרבי ה"בית ישראל" זי"ע: שט"ו באב הוא תיקון על תשעה באב, שלא נחרב ביהמ"ק אלא בשביל שנאת חנם, ובט"ו באב הותרו שבטים לבוא זה בזה, ענין של אהבה ותיקון לשנאת חנם.

עו"א הרבי ה"ש זי"ע: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים וכו', ובגמ', בשלמא יוה"כ פ' משום דאית ביה סליחה ומחילה וכו' אלא ט"ו באב מאי היא וכו', יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. ויש לדקדק, דמ"מ איך אפשר להשוות ולדמות ליו"כ דאית ביה סליחה ומחילה?

וי"ל בדרך צחות: כיון שבהם בנות ירושלים יוצאות ומחוללות בכרמים וכו' אית ביה סליחה ומחילה כיוה"כ, כמו שאחז"ל בחתן שמוחלין לו על כל עוונותיו, ואי' ב"דגל מחנה אפרים" שכמו כן גם למסובין והשושבינין מוחלין, וזה הענין בט"ו באב דאית ביה סליחה ומחילה כיוה"כ כיון שבהם בנות ירושלים וכו'. וע"ד הפשט: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכו', נראה שענין שידוכים אינו דבר פשוט, עד שאמרו בגינו לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב.

הרבי ה"פני מנחם" זי"ע אמר: איתא בשפת אמת [לקוטים לט"ו באב] שחמשה עשר באב הוא התיקון לחטא המרגלים שמרדו בארץ ישראל, וכשכלו מתי מדבר נמחל חטא המרגלים.

וי"ל, שהמרגלים אמרו לא נוכל לעלות, שסברו שלא יהיו יכולים לבקוע ולהתגבר, וכלב בן יפונה אמר 'עלה נעלה ויכול נוכל', וזה ענין התיקון בט"ו באב לידע שיכולים להבקיע כל ההסתרות.

עו"א: אי' במשנה בתענית בט"ו באב: כל מי שטעה בשבטו, ובירושלמי איתא כל מי שטעה, הרמז שכל טעות יכולים לתקן ביום זה.

ה"חדושי הרי"ם" זי"ע אמר בשם הרבי מלובלין זי"ע: שט"ו באב הוא ארבעים יום קודם כ"ה אלול, וכן ט"ו בשבט קודם כ"ה אדר. והיינו פלוגתא דרבי אליעזר ורבי

יהושע אם בתשרי או בניסן נברא העולם. וארבעים יום הנ"ל הם כנגד יציאת הולד. וסיים החידושי הרי"ם: נמצא שמט"ו הוא הכנה לראש השנה.

בגמ' לא היו ימים טובים וכו' ט"ו באב מאי היא אמר רב יהודה אמר שמואל יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. ובתוס' ד"ה יום שהותרו שבטים – פי' דהיינו יו"ט עב"ל.

והסביר הרבי ר' יחיאל מאלכסנדר זי"ע את דברי התוס'. דבכל ימים טובים יש קצת דין, כדאי' בארבעה פרקים העולם נידון בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בר"ה כל באי עולם וכו' ובחג נידון על המים.

אבל בחמשה עשר באב אין בו שום ענין דין והוא בעצם יום טוב לישראל. וזה הפי' בדברי התוס' דהיינו "יום טוב", עצומו של יום הוא אך טוב, בלי שום ענין דין כלל, עבדה"ק.

הגרי"ש אונגר זצ"ל אמר בשם אביו זצ"ל ה"ד: בענין זה שרבים נוהגים לאחל כתיבה וחתימה טובה כבר מיום ט"ו באב. שידוע ש"כתיבה וחתימה טובה" עולה בגימטריא "חמשה עשר באב" חושבנא דדין כחושבנא דדין.

אמרות טהורות שנאמרו ע"י צדיקים זי"ע בענינים שונים:

היהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע, נהג ללמוד כל יום שיעור עם תלמידיו בגמרא, ובין התלמידים היה אחד יתום מאביו, והנה תוך כדי השיעור החל היהודי הקדוש להתעמק בסוגיא בדבקות עצומה במשך זמן ממושך. אותו תלמיד הרגיש כי חלש ליבו, על כן הלך אל בית אמו לטעום משהו. כשסיים את ארוחתו קם בחיפזון לחזור לבית המדרש, כדי להמשיך בלימודו. כשפנה ללכת ביקשה ממנו אמו לעלות לעליית הגג בכדי להוריד לה חבילת שחת שהיתה נחוצה לה. חשש הבחור אולי החל היהודי הק' את שיעורו והוא יאחר, והלך מבלי לקיים מצוות אמו. בהיותו בדרך חשב לעצמו, הרי כל תכלית הלימוד הוא בכדי לקיים, ועכשיו שהזדמנה לידי מצוות כיבוד אם דחיתי אותה. חזר לאחוריו עלה לעליית הגג והוריד לאמו את חבילת

השחת שביקשה ממנו, ולאחר מכן חזר לבית המדרש. כשפתח את דלת בית המדרש, התעורר היהודי הק' ממחשבתו, וקם מלוא קומתו ושאלו: "אמור לי, איזה מצוה קיימת בבואך, ראיתי שהאמורא אביי מלווה אותך, ומיד נתישבה לי הקושיא שעיינתי בה". סיפר הבחור את האמת, שאמו ביקשה ממנו להוריד חבילת שחת מעליית הגג וכו'. אמר היהודי הק': "לאמורא אביי לא היה אב ואם, ולכן נקרא אביי", ראשי תיבות של הפסוק 'אשר בך ירוחם יתום', וכשיהודי מקיים מצוות כיבוד אב ואם, הוא מתלווה אליו, כדי שיהיה לו חלק במצוה זו, ומכיוון שקיימת מצוות כיבוד אב ואם, התלווה אליך, ובבואו יישב לי את קושייתי...

סיפר הגה"ח רבי אריה מרדכי רבינוביץ זצ"ל אב"ד בני ברק, בשם אביו הגה"ח רבי יעקב אהרן רבינוביץ זצ"ל אב"ד אוסטרובא, שפעם שאל הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע את הרה"ק רבי לייבל"ה אייגר מלובלין זי"ע בעל ה"תורת אמת", מדוע אין עוסקים כיום במצוות עשה של בנין בית המקדש. השיב לו ה"תורת אמת": וכי יש מקום לחשוב שכשיבנה בית המקדש תהיה אתה הכהן גדול? ואף שהלא כך ראוי, כי אתה באמת בקי בדיני העבודה והלכות קדשים, אבל את האמת תדע, כי על ידי מחלוקת שתהיה, ייבחר ר' יענקל' טרעגער' (הסבל) הכהן, לכהן גדול... והתכוון לומר לו, שמחמת המחלוקת ושנאת חינוס, מאבדים הרבה דברים טובים, ומחמת זה גם מתעכב בנין בית המקדש.

עוד סיפר הרב רבינוביץ זצ"ל:

סיפר הרה"ק רבי אברהם מפורישוב זי"ע: כי הרבי הקדוש מלובלין זי"ע [יו"ד ט' באב] היה נוהג שלא ללעוס אכילתו, ורק לבלוע כך, למען שלא לטעום טעם באכילתו, ועי"ז נחלה הרבה פעמים, והרופא שהיה מרפא אותו כל פעם, אמר לו: שמכאן ואילך לא ירפא אותו יותר, עד שיאמר לו תירוץ טוב על מה שכתוב בתורה"ק [ד טז] 'רק השמר לך' וגו', והרבי אינו נזהר בזה. והשיב הרבי מלובלין ע"ז: 'רק השמר לך' – פירוש, אכין ורקין מיעוטין, היינו שבדבר הנוגע לגוף

ימעט הנאותיו, 'ושמור נפשך מאד' – בדבר הנוגע לנפש – תשמור מאוד.

הטהורה.

הרה"ק הרבי ר' בונם מפשיסחא זי"ע הקשה: מדוע מבקשים מהקב"ה בסיום התפילה 'אלקי נצור לשוני מרע', למה ינצור לו הקב"ה את פיו, וכי לא יוכל האדם בעצמו לנצור פיו שלא לדבר דברים אסורים?! והשיב: שלפעמים היצה"ר מטעה את האדם, ואומר לו: על אדם פלוני מצוה לדבר... על קהילה פלונית מצוה לדבר... על "מצוות" כאלו חייבים לבקש מהקב"ה שיעזור לנו, שהלא בפניו גלוי וידוע שאין זה מצוה רק עבירה...

החסידי המפורסם רבי יוסף קאפלער ז"ל, שבת פעם בטשורטקוב את הרה"ק רבי דוד משה זי"ע בפרשת ואתחנן.

באותה שבת, בשעת עריכת השולחן הטהור, אמר הרה"ק זי"ע תורה על הפסוק 'רב לך' [ג כו]. ופירש בדרך רמז: 'רב לך' – אחר שיש לך רב ורבי, המגן עליך בזכותו לבל יבוא מכשול על ידך, הן ברוחניות והן בגשמיות, שוב 'אל תוסף דבר', אל לך לדבר ואפילו להרהר אחריו, להקשות קושיות, כי גם מה שנראה בעיניך כרעה אינו אלא טובה גנוזה.

אחר שסיים הרה"ק לומר תורה, פנה אל ר' יוסף וא"ל: "הנה כשהאדם בא אל הצדיק, והצדיק רואה ששורין עליו דינים ל"ע, רוצה הצדיק לבטל הדינים ולהעבירם מעליו, אבל הצדיק מתוך שהוא, ברום קדושתו, יודע סיבת הדינים כי הינם לטובתו הנצחית של האדם, אין הוא יכול להתפלל ולהעביר ממנו הגזרות, כי אז יפסיד האדם הטובה הגדולה העתידה לצמוח לו מן הגזרות הללו, אכן יצר לו מאד על הצרות שיסבול האדם, ולפיכך, מתפלל הוא להשי"ת ומחליף הדינים הקשים בדינים קלים וקטנים מהם. והנה, האדם הפשוט, אשר אינו מבין כל זאת, יכול ח"ו ליפול מאמונתו עי"ז.

רבי יוסף בשומעו כל זאת, אמר בליבו, ודאי לא דבר ריק הוא, ובנראה שיבואו עלי כעת דינים וגזרות. על כן, מיד בצאת השבת, הזדרז לחזור אל ביתו לראות ולשמוע מה שנתחדש שם. ואכן, בבואו סמוך לביתו, שמע שהעצים שהיו לו על פני המים ניזוקו מאד, נגרם לו

מספרים שה"חפץ חיים" זצ"ל בפטירת בנו רבי אברהם ז"ל פתח וסיפר:

בצרות גירוש ספרד היטלטלה משפחה אחת בלב ימים, ואבי המשפחה נפטר בלב ים. האם הגיעה עם ילדיה למדבר שממה, והילדים כשלו במסעם בחום השמש והשרב, ברעב ובצמא, עד שנותרה עם בן אחד. השמש הכתה על ראשו וגם הוא כרע ונפח את נשמתו. קברה אותו בחולות, הצדיקה את הדין, ואמרה: "אהבתיך, בוראי, אבל אהבתי גם את בעלי ואת ילדי. עתה, משהשיבו לך את נשמתם, פנוי כל לבי לאהבתך..."

ודבר זה מבואר בדברי ה"אבן עזרא" זצ"ל עה"פ 'ואהבת' – בוי"ו החיבור, מצוה זו נסמכת לפסוק שלפניה: 'שמע ישראל ה"א ה' אחד' – ומאחר שאין לנו אלוה אלא אחד, רק הוא לבדו, חייב אתה שתאהבנו, כי אין לנו אלוה אחר."

בספר "שיחות החפץ חיים" מרשימות הגאון רבי אברהם אבא קוסובסקי זצ"ל אב"ד יאנוב:

פעם אחת כשבאתי על ימים אחדים לראדון, כשנכנסתי אצל הח"ח זצ"ל אמר לי שיכבדני בחידוש שחידש באלו הימים. וזלשה"ק:

"כשמשיח יבוא, יכירו כולם את בורא העולם. וחשבתי איך יקום הדבר ויהיה ביום אחד? שכל האנשים שחיים במשך שנים ארוכות בטעות, זה באותו האיש, זה במוחמד, וזה בכוכבים וע"ז, פתע פתאום יכירו הכל בבורא העולם? רק בהסתכלנו בתורה הענין פשוט [ד' יט]: 'ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים ונדחת והשתחווית להם ועבדתם אשר חלק השם אלוהיך אותם לכל העמים' וכו', אומר רש"י הקדוש על 'אשר חלק': דבר אחר, לאלקות, לא מנען מלטעות אחריהם אלא החליקם בדברי הבליהם. הוא החליק להם את הדבר שלא יראו את השקר הגלוי. לפיכך פשוט, כשיבוא משיח, יורידו את 'אשר חלק' ואז תתגלה האמת. עכ"ל

הפסד גדול. ויתן תודה להשי"ת על ידי שיצא ידי חובה בהפסד ממון, ע"י ההמתקה שפעל עבורו הרה"ק הנ"ל.

הספינה שהביאה את הגה"ק מפאפא זצ"ל בשנת תש"ט לא"י, עגנה בנמל חיפה ביום ראשון שחל בו ר"ח סיון. מלבד הנסיעה לקבל פני רבו הרה"ק המהר"א מבעלזא זי"ע בחג השבועות, הייתה זו ג"כ פעם ראשונה בחייו שזכה לחונן עפרות ארצנו הקדושה. והתרגשותו גברה באופן יוצא מן הכלל. וכך אמר אז כשהפליג בים: "תקט"ו תפילות התפלל משרע"ה שיזכה להיכנס לארץ ישראל ולא נענה, תפילותיו לא נתקבלו, אך מ"מ בכל עת שיהודי נכסף לא"י ונערמים בדרכו קשיים ועיכובים, יוכל בלי שום ספק להידבק באותן תקט"ו תפילות של משרע"ה, ולעלות ארצה בכח תפילות אלו!".

סיפור הגה"ח רבי נטע פריינד זצ"ל:

רוב הספר "שאגת אריה" שחובר על ידי הגאון הגדול רבי אריה לייב זצוק"ל אב"ד מיץ [נלב"ע כה" בתמוז תקמ"ה], הוא על מסכת ברכות. משום שלבעל ה"שאגת אריה" לא היה ש"ס ללמוד ממנו. והייתה גבירה אחת שקנתה ש"ס גדול ומהודר והיתה משאילה גמרות ללומדים. נתנה לו מסכת ברכות ולאחר שבוע נעשה בקי בה עם כל הראשונים, וביקש מסכת שבת. אמרה הגבירה: אותי אין מרמים, אי אפשר ללמוד במשך שבוע מסכת שלימה... והיה מוכרח להחזיק המסכתא אצלו, ולכך כתב הרבה מערכות על מסכת ...ז.

מכתי"ק של כ"ק האדמו"ר מנובומינסק זי"ע ששמע מפי אביו הרה"ק רבי אי"ש זי"ע:

הרה"ק רבי יעקב שמשון משפטיווקא זי"ע, נסע יחד עם תלמידיו ל'טומיר', בדרך עמד בעל העגלה לפוש מעט, ירדו הרה"ק ותלמידיו מן העגלה, ונכנסו לפונדק סמוך, בעל הפונדק העמיד להם חדר מיוחד, וכיבד

אותם במיני מגדנות וכוסות של חמין. ישב לו רבי יעקב שמשון שוקע ברעיונותיו, ושמע רעש של וויכוחים סוערים מהחדר הסמוך, שבו ישבו גויים שיכורים ושיכורים למחצה, שסיפרו זה לזה את המעיק להם, וכל מיני הרפתקאות שעברו עליהם.

והנה שומע הוא, שגוי אחד מספר לחבירו: יודע אתה סטשק? רע ומר לי, היה לי בן יחיד ויאנעק שמו, ששכלתיו לפני חדשים אחדים. וגוף המעשה כך היה, בני חלה במחלה קשה ומסוכנת, הרופאים אמרו נואש ושאין לו תרופה, אלא להאכילו בשר. אבל היה זה בימים שאכילת בשר אסורה [לגויים], והלכתי אל הכומר כדי לבקש ממנו רשות להאכיל את בני בשר משום סכנת נפשות. כאשר שמע הכומר את בקשתי, נעמד על רגליו, ופנה אלי ברוגז: אל לך לבקש ממני שום היתר לאכילת בשר, מוטב שימות בנך, ואל יאכל בשר שנאסר עליו לאכלו. הוכרתי לשמוע לגזירת הדת שיצאה מפי הכומר, וכעבור ימים אחדים מת בני.

רבי יעקב שמשון כשמעו את הסיפור הזה, התעורר משרעפיו ופנה אל תלמידיו ואמר להם בהתרגשות יתירה: ברגע זו נתחוויר לי פסוק קשה בפרשת ואתחנן, כתיב 'השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלקיכם וגו' ועשיתם פסל תמונת כל אשר צוך ה' אלקיך [ד כג]. רש"י מקשה, ופירש 'אשר צוך ה' אלקיך שלא לעשות', אבל לאור הסיפור הנ"ל ניתן להבין את הפסוק גם באופן אחר.

תורתנו היא תורת חיים, ואם יארע לאדם דבר שיש בו סכנת נפשות, וצריך לעבור על מצוות התורה, על מנת להצילו – חייבים לעבור, ואפילו לחלל את השבת שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה, שנאמר 'וחי בהם' – ולא שימות בהם, תורתנו וכל ציוויה, אינם דוממים, כפסל שאין בו רוח חיים, אלא תורת חיים היא.

ובן פירושו של הפסוק: 'השמרו לכם... ועשיתם פסל...' אשר צוך ה' אלקיך – כלומר השמרו לעשות את ציווי התורה כפסל, שהוא מוצב קבוע שאין בו רוח חיים, אלא יש כח ביד חכמים דבר מן התורה ולעבור על המצוות במקום שיש בו סכנת נפשות.

סיפור פלא אודות אונת המעפילים שנקראה "מפקורה", שהפליגה מרומניה לטורקיה בסביבות חדשי אב – אלול תש"ד, והוטבעה בדרכה על ידי צוללת גרמנית או רוסית, מתוך למעלה משלוש מאות נוסעים רק חמישה שרדו הי"ד.

על סיפון האוניה ישבו כבר שניים מהצדיקים הנשגבים לזרע הקודש ויז'ניץ, במטרה להגיע לארץ הקודש הנכספת. ה"ה הרה"ק ה"ישועות משה" מויז'ניץ זי"ע, יחד עם גיסו כ"ק הרה"צ רבי נפתלי חיים מדז'יקוב זי"ע.

דקות לפני תחילת ההפלגה, קרא לפתע רבי נפתלי חיים ואמר: "שמה של האוניה אינה מוצאת חן בעיניי. צריכים לרדת מהר מכאן"... מסתבר כי השם "מפקורה" המזכיר את המינוח של 'הפקר', לא מצא חן בעיניו הטהורות.

אולם ה"ישועות משה" התעקש וטען שאין לאן לרדת – המצב באירופה הוא בכי רע, ויש להימלט בכל דרך ולעלות לארץ ישראל. רבי נפתלי חיים נתעקש לעומתו שחייבים לרדת, וכך נותרו השניים איתנים בדעתם ולא הצליחו להגיע לעמק השווה.

לפתע התעשת רבי נפתלי חיים, הוא ניגש אל התרמיל ששם היו מונחים 'נרות השבת' של ה"ישועות משה", נטל את התרמיל ומיהר לרדת מן האוניה.

חלפו כמה רגעים והנה ה"ישועות משה" מצטרף אליו: "אן שבת ליכט פאר איך נישט" [ללא נרות שבת אינני נוסע] קרא נחרצות.

כך ניצלו חייהם של שני קדושי עליון אלו, שהאירו לארץ ולדרים עליה ברחמים ובחסדי שמים". [פורסם ב"המבשר".]

סיפורי השבוע

כשנה קודם לפטירתו, בשנת תקצ"ו, נסע הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל להשתתף בחתונת בנו רבי שמואל, במינסק. בשובו עבר בסמוך לעיר הגדולה וורשא, ויצאו לקראתו משלחת של טובי העיר ובידם בקשה מראשי

העדה שיואל מר לסור לעירם. משדחקו בו ביותר, נעתר להזמנתם ועבר דרך וורשא, ובה שהה חמישה ימים. בני העיר חלקו לו כבוד מופלג ביותר, בביקור רב רשם שנחרט לשנים רבות. רחובות העיר הוארו באור יקרות, ותיכף עם הגעתו סבבוהו כ"ד אנשי כבוד לשרתו, כולם מבחירי העיר, וגם מינו לו שומרים אנשי צבא, אשר עמדו הכן מחוץ לחדרו וסביב לביתו. את משכנו כבוד גדשו אלפים ביום ובלילה, עד שהוצרך כל כרבע שעה לצאת אל המרפסת, ומשם לברך כאחד את כל הבאים.

הבשורה עשתה כנפיים, ואף מקרב האצילים ואנשי הצבא אשר לא מקרב ישראל המה, החלו פוקדים את מקום כבודו, וייתצבו מלכי ארץ, ורוזנים נוסדו יחד, לבוא לקבל את ברכתו, כה רבתה המהומה עד שטיפסה השמועה מעלה אל השלטונות, ונסיך ווארשא הגנרל פסקביץ' הובהל לבוא אל עיר הבירה, ולבחון אחר המתרחש, כי עלה חשד בחלונות הממשל שמא מדובר כאן באיזה התארגנות והתססה פוליטית נגד השלטון. משחקר את הדבר התברר כי אין כאן כל נסיון הפיכה, אלא גאון ישראל בא לפקוד את יושבי העיר, ו'כבוד חכמים ינחלו' [משלי גלה], דלית ליה שיעורא, ולזאת חרדה כל הארץ. אדהכי והכי, תם ביקורו של רבי עקיבא איגר, פנה זיוה והדרה, ובצאתו ליווהו במאות עגלות, הגנרל פסקביץ' חפץ אף הוא לפגוש בגאון הפלאי, ודהר אחריו על סוסו מרחק שעתיים להשיגו ולקבל את ברכתו.

וסיפר הגאון רבי אייזל חריף זצ"ל רבה של סלונים, את אשר שמע מהגאון רבי חיים דוויזון זצ"ל [לימים רבה של וורשא] אשר היה נוכח בביקור הרם, כי כל משך אותם הימים היה רעק"א נעצב למאוד ורוחו נפלה בקרבו, הכל השתוממו בשל מה הדבר, ומדוע אירע לו כן, אך הדבר היה לחידה.

טרם נפרד מאנשי העיר, השאיר מכתב ביד בנו הגאון רבי שלמה איגר זצ"ל תושב העיר, שימסרנו לידי חתנו ה"חתם סופר" זצ"ל. וכה היו דבריו בו: "לרוב הכבוד וההדר שעשו לי בני וורשא, יראתי פן ירע לי. אך הודות לא-ל נוסע אנכי לביתי, ומשנה לא זזה ממקומה – 'מאד מאד הוי שפל רוח'. זה מה שהטריד את מנוחתו ושלוותו של גאון הגאונים והעיב עליו ביותר.

מסופר כי בשנת תרמ"ו בהיות יורש העצר האנגלי ערווארד בוינה, נקרא למשתה וארוחה מכובדה על שולחן הברון רוטשילד, ובטוב לב היורש העצר בין הקרואים אמר בשחוק: עתה אהובי הברון אכן ידעתי כי עשיר הינך, הן קראתי במכתבי העת בימים האלה כי זכית בגורל שטרות בעיר וינה מאתים אלף כסף. ומעתה תוכל לכלכל מסחרך הטוב ותרחיב גבולו. כל הקרואים מילאו פיהם על המהתלה, והנה הברון רוטשילד ציוה להביא ספר החשבון המונח תמיד בחיקו עם חוברת קטנה אשר כתוב בו כדברים האלה: זכרון הנדבות שנתתי בגלל גורל אשר לא זכיתי בו.

ויספר השר רוטשילד לכל הקרואים לאמור: איש בליעל הפיל שמועה במכתבי העת כי זכיתי בגורל מאתים אלף כסף. ומאז נשמע הדבר ברבים ימטירו עלי מכתבי בקשות לאין מספר, אחרי כי זכיתי בגורל. ופלא הוא כי מרבית הדורשים נדבה אלה – יאמרו לי כי מוטל עלי לעזור להם יען כי גם להם שטרי גורלות של העיר וינה, ואנכי האיש המצליח גזלתי את הצלחתם מהם לבל יעלה עליהם הגורל. ומה אוכל לעשות האם אזעק ואודיע לכל כי שקר ענו בי, חלילה לי לעשות זאת, אבל נועצתי ואקדיש מאתים אלף כסף מאוצרי ואחלק את מתכונת הכסף אשר לא רכשתי כי אך אבדתי.

ויקם יורש העצר ויאמר אליו: ברוך נכבד, לו גם זכית בגורל מאתים אלף הכסף, מה הוא מול רוב עושרך אשר ברכך ה'. ולא הוסיף על גדולתך מאומה. אבל במאתים אלף כסף אשר הפסדת ע"י הכותב הפלסטר במכה"ע אך בהם עשרת, ובכל לבי אקנא חלקך לא בעושר כי אם בנדיבות לבכם אשר עשיתם שם רוטשילד המהולל והמפואר בכל הארץ. וזה שרמזה לנו תוה"ק [במדבר ה] 'ואיש את קדשיו לו יהיו'. היינו מה שנותן האדם לדבר שבקדושה זה הוא שלו. 'את אשר יתן לכהן לו יהיה' כנ"ל ופשוט. [דברי הגאון רבי צבי יחזקאל מיכלאזהן זצ"ל מוועד הרבנים דווארשא].

בספר "מאיר החיים":

זמן קצר לאחר בואו של הרה"ק ה"אמרי חיים" זי"ע לויחוביץ [כנראה שזה קרה בפרשת ואתחנן שנת

תר"ע], באו אליו בני משפחה אחת וביקשוהו לדון דין תורה ביניהם, בענין ירושה שהשאיר להם אביהם ואינם יכולים להתפשר בחלוקתה.

ברם לרבנו נודע לפני כן, כי אביהם הזקן היה גביר בעל נכסים רבים ובשכבו על ערש דוי, במחלתו האחרונה אשר ממנה לא קם, באו אחדים מהיורשים, הציגו בפניו פתקאות מוכנות ורצו להחתימו, כי הוא מוריש לפלוני רכוש פלוני והשני חפץ להחתימו על רכוש פלוני. לאחר מות הגביר, לא יכלו היורשים להתפשר בחלוקת הירושה של אביהם והחליטו לפנות אל הרבי זי"ע.

בבואם אליו עם בקשתם, אמר להם הרבי: "בשבת קודש בסעודה השלישית אוציא אי"ה את פסק הדין בנדון!".

הדבר היה כפלא בעיניהם ובהוודע הדבר בעיירה הכל השתוממו על תשובת הרבי, ואיך מוציאים דין בלי בירור ובלי שמיעת טענות בעלי הדין וביחוד בסעודה שלישית של שבת?! מרוב סקרנותם התאספו כולם לבית המדרש לסעודה השלישית, לשמוע מה יגיד הרב הצעיר.

בדברי התורה אמר הרבי בין השאר: "תורתנו הקדושה בפרשה זו [ואתחנן] מצוה לנו: 'כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך'. לכאורה תמוה, צריך היה להיות כתוב 'יאריך', דהיינו יאריך את ימיך, מדוע כתוב 'יאריכון בלשון רבים' 'הם' יאריכון ימים! מי אלה ה'הם'?"

אלא יש לומר, כי סדר עולם הוא, שלעת זקנתו של האדם, כאשר תוקפת אותו חולשה, אם יש לו בנים מסורים, חיש מזדרזים, קוראים לרופא, והוא נותן לו תרופות. האב בראותו מסירות בניו למענו, מתחזק מזה עצמו, מחלים ומאריך ימים. בני הבנים בראותם כיצד הוריהם מקיימים מצות כיבוד אב ואם, לומדים גם הם איך לקיים מצוה זו, וכאשר הוריהם יגיעו לימי הזקנה ויחלשו – ינהגו גם כן כך.

אבל אם במקרה שהאב לעת זקנתו נחלש ונופל למיטת חוליו, אזי במקום שבניו יזעיקו רופא, וינסו להאריך ימי האב, מציעים בפניו פתקאות על חלוקת הירושה, - מבין הוא כי הנה מגישים לו את גזר דין המוות וכי לא בחייו הם מעוניינים אלא בירושתו – עצם הדבר הזה מקצר את ימיו. לבנים אלה גם ישנם בנים, הרואים זאת ולומדים ממעשי הוריהם. הם חושבים בלבם: אבא, קח כמה שיותר, שיהיה גם לנו לקחת

ממך בהגיעך גם אתה למצב דומה, אם כן, עונשם של בנים אלה יהיה, כי גם בהם ינהגו בבוא העת כמו שנהגו הם בהוריהם.

על פי זה אפשר לבאר את הפסוק: 'כבד את אביך... למען יאריך...' אם תכבד את אביך ותאריך ימיו, שכך יהיה – 'למען יאריך ימיו', כלומר בניך יאריכו את הימים שלך".

דברי הרבי עשו רושם רב על כל הקהל, ובפרט על היורשים. אחרי השבת באו כולם לידי עמק השווה.

היה זה בעת סעודת ליל ש"ק סביב שולחנו הטהור של הסבא משפאלי [=א שפאלע זיידע], עגמת נפש מרובה ניכרה על פניו של הסבא, ולשאלת חסידיו אודות פישרה, השיב כי נדמה לו שאיחר היום להדליק את נרות השבת, והדבר מסב לו צער רב.מה דעתכם על כך? שאל את החסידים. החלו כולם להרגיע את רוחו: 'לא יאונה לצדיק כל און' – קראו אחדים מהם את הפסוק במשלי [י בכא]. "מה בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידם, צדיקים לא כל שכן", [ציטטו אחרים את דברי חז"ל [כתובות כח]:.הסבא משפאלי שמע את דבריהם אחד לאחד, עד שהגיע אל רבי רפאל מברשד זי"ע, אשר ידוע היה כאיש אמת לאמיתו.רבי רפאל לא הצטרף לדברי כולם, אלא אמר: "ודאי שעל הרבי לעשות תשובה, וכי דבר קל הוא ספק חילול שבת?! "נהנה הרבי מתשובתו וגער בחסידיו: "שוטים שכמותכם, הלא בגללכם עלול הייתי למות ללא תשובה!..."

בבריסק, עיר כהונתו של הגאון רבי יושע בער בעל "בית הלוי" זי"ע, השתמש המרא דאתרא הגדול בשנינות יתירה כדי לייסד ולהעמיד על מקומם את נכבדי ופרנסי העיר. היה זה כאשר מחלוקת פרצה בעיר וה"בית הלוי" קרא לאותם נכבדים שיסייעו בידו להשכין שלום בין הצדדים הניצים, אולם הללו השתמטו בתואנה שחפצים הם להישאר ניטראליים, לא נוטים לשום צד.

השיבם רבה של בריסק ואמר להם: "איתא בגמרא [ב"ק ס] מלאך המוות בעיר – כלבים

בוכים: אליהו הנביא בעיר – כלבים שוחקים. ואילו במצרים בליל מכת בכורות נכחו בעיר גם מלאך המוות וגם אליהו הנביא שבא לגאולתם של ישראל. משכך, כלבי מצרים נתונים היו במבוכה כשאינם יודעים מה לעשות, האם יצחקו לנוכחותו של התשבי או שמא ייללו בראותם את מלאך המוות, על כן החליטו ש'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו', כלבי העיר החליטו להיות ניטראליים... לא לבכות ולא לשחוק..."

זכותם תגן עלינו

ת.נ.צ.ב.ה.

ידידי חביבי

נחמו נחמו עמי

הובטחנו לאחר הצום והבכי

יעזור ה' יתברך שיתקיים במהרה

ובא לציון גואל ברינה

בבריות השלימה ובשמחות אצל כל

המשפחה

בברכת חופשה נעימה

לנשאים בביתם – והנוסעים להבראה

והארכתי בסיפורים שתקראו בהנאה

ידידכם אוהבכם

לעילוי נשמת

ידידינו היקר מבעלי דפוס "ישורון"

מזכה הרבים בהדפסת החוברות

ללא תשלום מדי שבת בשבתו

הר"ר יעקב עקיבא ריטר ז"ל

נלב"ע ערב ראש השנה תשפ"ב

ת.נ.צ.ב.ה.